

CELLS

4

4. (19.) BURTNĪCAS SATURS:

	Lpp.
Kārlis Ābele, Ledus laukā, balāde	145
Pēteris Aigars, Apmātais, dzejolis	147
Pāvils Klāns, Plūdi, novele	148
Klāra Zāle, Jāsadeg, dzejolis	152
Karola Dāle, Divi trioleti	153
Velta Toma, Pret nakti, dzejolis	153
Valdis Mežezers, Daiļums, sonets	153
Jānis Sarma, Divas vēsturiskas noveles	154
Arturs Kaugars, Elegija, dzejolis	166
Nesaskaņa, dzejolis	166
Karola Dāle, Dzirdu, dzejolis	166
Pēteris Ērmanis, Kārlis Jēkabsons pagātnes skatījumā	167
Pēteris Aigars, Mierinājums, dzejolis	177
Pēteris Ķīkaura, Sōkrats	178

Chronika:

Divu dzejnieku piemiņai (P. Ērmanis, Olgerts Liepiņš) 183, Grāmata ar sauli (Osv. Gulbis) 184, Trimdas bērnu resp. jaunatnes literatūra (Fr. Jansons) 186, S. Vidbergs — Sāpju ceļš (V. Jansons) 187, Jānis Kalmīte (J. Krēslis) 189, Miris amerikāņu rakstnieks V. Čerčils (J. Kalnbērzs) 191, Eslingenas latv. teātra viesu izrade (P. Ērmanis) 191.

GARA DZĪVES MĒNESRAKSTS

«CEĻŠ»

Trešais gada gājums

Abonēšanas maksa par 1947. gada maija un jūnija mēnešiem RM. 6.—.

Pasūtīnot pa pastu, sūtīšanas izdevumi jāsedz abonentiem. Līdz šim iznākušās burtnīcas 1—3 (18) izpārdotas pilnīgi.

Jauni abonenti var reflektēt tikai uz tiem eksemplāriem, kas paliks abonementu neatjaunošanas gadījumos.

Naudas sūtījumi adresējami mēnesrakstam „Ceļš“ Virsburgā ([13 a] Würzburg, Central DP Camp).

CEĻS

GARA DZĪVES MENEŠRAKSTS

Nr. 4 (19)

APRILIS

1947

Kārlis Abele

LEDUS LAUKĀ

Balāde

Cara valstībai grūstot pirmā pasaules karā,
Šurp no Krievijas nācu gaitā grūtā un garā.
Ceļā gulēja Burtnieks, ledus vairogu sedzies.
Tikko varēja mirdzam krastā pretējā redzēt
Šur tur ugunis retas. Dziļas kupenas veļot,
Vakar putenis sniegus bija sapūtis ceļā.
Visas zīmes, kas rāda, kur ir iebrauktas sliedes,
Vējam svilpojot, sniegos bija viesulis sviedis.
Bet kas noliket var mājās smago svešuma nastu,
Vai tas ezeram apkārt ies uz pretējo krastu?
Vai tas pēdas ies meklēt, meklēt ceļus, kas braukti?
Vai tas mērīs, cik augstās sniegi kupenās jaukti?
Vakars satumsa naktī, migla veldamās plūda.
Tālo Matīšu krastu skatam manīja zūdām,
Kad pār lauku, ko sniegs un ledus skanīgais klāja,
Devos turpu, kur pretim tālās ugunis māja.
Te es gājēju kādu miglā manīju kustam.
Brīžiem likās, ka svešais miglas dūmakā zustu,
Bet tad atkal no jauna viņu redzēju brienam,
Un, kaut steigdamies gāju, tuvāk nākam arvienu.
Apkārt glūnēja migla, cieši noslēdzot loku.
Svešais pienācis smiedza klusu sveicienam roku.
Likās — nebija roka, ko es satvēru turot:
Tā bij cieta un plāna, it kā lidakas spura.
Nācējs soļodams tagad allaž turējās blakām.
Velti gaidīju viņu kādu vārdiņu sakām.

Pēkšņi apstājās elpa, grāviens dārdēja gaisā —
 Šķeļot vairogu biezo, ledū sprēgāja plaisa.
 Bieži Burtnieku šķērso, ledu sašķeļot, sprauga.
 To sauc aizu. Kas krīt tur, velti izrāpties rauga:
 Vaļējs ūdens tur gulgo, ledus mala ir gluda.
 Cik daudz gājēju aizās, cik daudz braucēju zuda!
 Kļuva līdzgaitnieks priecīgs, dzirdot grāvējus dārdus,
 Mute kustīgā runā vēla skubinot vārdus:
 — Iesim vairāk pa kreisi: ceļu īsteno zinu. —
 Bija kurpes man smagas, it kā pilnas ar sviņu.
 Svešais tvēra pie rokas, līdz vēst sparīgi raugot,
 Bet es turējos pretim, sirdī nemieram augot.
 Ledum plīstot tur aiza zuda viltīgā miglā.
 Steigā projām es gāju, tālāk soļodams žigli.
 Aizvien turējās blakām ceļā miglainā svešais,
 Gaisu rīdama skubā mute elpoja dvēšot.
 — Kam tu steidzies — viņš sauca: — kam tu negribi gaidīt?
 Vai no vaļējās aizas, vai no dziļuma baidies?
 Roku ūdeni ieliec. Redzi, silts tas zem ledus!
 Nāc, tas ceļš ir . . . daudz īsāks, kurp es zinādams vedu. —
 Vārda neteicis gāju. Svešais atkal bij blakām.
 — Vienu tikai vēl atļauj, lai tev aicinot saku.
 Dziļā ezera vidū, kur ik troksnītis rimis,
 Zaļām apaudzis algām, torņains Dieva nams grimis.
 Tur, kur līmenim tuvāk dzidri vilniši gulgo,
 Krusts mirdz zibēdams zeltā, augstā torņgalā spulgo.
 Dzidrā saulītes gaismā zeltu mirdzam var redzēt,
 Kaut ar ūdeņu blīvums visu pārklājot sedzis.
 Brīžiem iedegas spožums, brīžiem liekas, ka zustu . . .
 Kas met tiklus šai vietā, tam tie satīnas krustā.
 Dieva lūdzējiem pilna klusā baznīcas krēsla.
 Pilna altāra telpa, pilni soli un krēslī.
 Drānās jaunavas baltās ceļus altārī loka,
 Svētus runādams vārdus, cēlis mācītājs rokas.
 Laiks ar mūžību aplī cieši kopā ir liedēts.
 Auklē jaunavas rokās baltus liliņas ziedus,
 Smarža lēni kāpj gaisos, krājas spraišlotās ailēs.
 Viena meitene baltā ir tik brīnišķī daiļa,
 Acis mirdzošu gaismu liekas starojam telpā.
 Gleznās jaunavas krūtis klusi cilājas elpā.
 Skropstās asaru lāses blāvā spožumā staro.
 Logā brīnās par viņu zivju spurainie bari.
 Lūpas lūgšanu čukstot tālām debesīm raida . . .
 Un šī meitene tevi gadu simteņiem gaida! —
 . . . Likās — redzu jau miglā baltas liliņas ziedam . . .
 Tomēr aizdzinu projām rēgu divainos biedus.

Svešais apstājās, teica: Skolā, atceries, abi
Reiz mēs draudzīgi bijām . . . Ak, tad bija tik labi! . . . —
Klusu teikumu sakot, vēlreiz pavērās lūpas:
— Ak, cik grūti ir vienam gulēt viļņotās šūpās! —
Likās, pazīstu viņu — tas bij Krišjānis Oliņš,
Ar ko pagasta skolā Bauņos sēdējām solā!
Bet viņš novērsās ātri, miglā izgaisdams zuda.
Tuvu bija jau krasts ar meldru biezokni rudu.

*

Kad par sarunu teicu, beidzot nonācis mājās,
Visas priecīgās čalas tā kā nopļautas stājās.
Visur apklusā smieklī, gridā raudzījās acis.
Vai es pateicis biju to, ko nenācās sacīt?
Māte nopūtās, teica: — Ļaudis apkārt daudz klejo . . .
Būs kāds zvejas vīrs bijis. Tagad ezerā zvejo,
Lielā tīklā zem ledus velkot bagātu lomu.
Bet par Krišjāni labāk šoreiz mieru met domāt.
Bija sērst viņš no kaŗa šurpu nācis pirms gada.
Nepārnāca vairs mājās, gājis ciemiņus vadīt —
Aizas malā uz ledus — bija atkala gluda —
Rada Krišjāņa cimdu. Pats viņš ezerā zuda.

Pēteris Aigars

APMĀTAIS

Saki, kas atmiņu tīnē palicis pāri no gaišā
Liepziedu laika, kur zudis skurbenais jasmīnu tvaiks?
Dārzā, kur raisījās rozes, dziesmas un plaiksnāja prieks —
Pelni un pelēcīgs sniegs.

Saskaņa liegā kā skaņa, neganta negaisa pūsta,
Dailākās sievietes vārdi — dievāiņu dzestrumu pauž.
Nedraugi draudzību sola, draugi bez atvadu klīst —
Sirds vairs ne iemīl, ne nīst.

Rēgaina nomoda acīm raugos, kā mākoņi steidzas,
Raugos, kā svešzemju kalni debesu pagalmos kāpj.
Nesilda tālumi zilgi, neveldzē klusuma malks —
Elpu māt grūtuma valgs.

Teic, kam tu nāci šai pusē, saki, kam svešumā klīdi?
Bēdas jau nevar kā drānas novilkēt un aizdurvīt kārt.
Kalnā vai ielejā kāpsi: visur tev — atgriezies — sauks
Latvijas leja un lauks.

PLŪDI

Novēle

„Upē uzpeldējis sliķonis,“ pie brokastu galda sacīja Elfrīdes jaunkundze. Viņa tikko bija atgriezies no tuvējā ciema, — māte to dažreiz sūtīja turp pēc biešu un tomātu stādiem. Ceļš veda pār upi, kuŗas kaŗa laikā saspridzināto tiltu kopš nedaudz nedēļām aizstāja koka laipa.

Tie bija pirmie vārdi, ko viņa, lielā steigā un pagalam aizsūsusies, izmeta. Viņas seja spīdēja un mati bija izjukuši. Bet šai mirklī pansijas turētāja, viņas māte, salika rokas un, sirmo galvu drebinādama, noskaidrēja rīta lūgšanu:

„Vater, segne diese Speise,
Uns zur Kraft und Dir zum Preise“,

ko viesi noklausījās, kājās stāvēdami. Taču svinīgā klusuma mirkļa starp „amen“ un pirmo kafijas malku šoreiz nebija — šai pamestajā ciemā pēc amerikāņu ienākšanas tiešām nekā izcilāks nebija noticis.

„Tā?“ viesi jautāja cits caur citu. „Vīrietis vai sieviete?“

Visi lūkojās Elfrīdes jaunkundzē. Viņas vaigi no gājiena un satraukuma bija gluži sarkani, viņa nespēja un nespēja nomierināties. Un bez tam šis bija retais brīdis, kad viņa, izņēmuma kārtā, atradās uzmanības centrā.

„Sieviete,“ viņa sacīja mirdzošām acīm, it kā runa būtu par kādu lielisku sasniegumu. „Guļ ūdenī, aiz nogrimušā tilta margām aizķērusies.“

Kaut gan ēstgriba bija liela, nevienam tomēr lāga netika jau tūliņ sākt ar maizi un kafiju.

„Jauna?“ vaicāja Freija kundze, kas šī ciema klusumā mēģināja dziedināt sava vīra jūtīgo sirdsapziņu. Lāudis čukstēja, ka to mokot kāda kaite, kam sakars ar politiku — tas bija 1945. gada pavasaris Vācijā.

„Nezinu,“ Elfrīdes jaunkundze paraustīja plecus, „man bija bail ilgi skatīties.“

„Bet kāda tad viņa izskatās?“ jautāja Kovača kundze. Viņas bālajā sejā vīdēja līdzjūtība, ko tā laikam bija mācījusies tālajā bēgļu ceļā no Segedinas Ungārijā līdz šim nomaļajam švābu ciemam. Bet, kas viņu pazina, tie zināja, ka maiga sirds viņai no dzimšanas — viņa nevarēja paciest, ka švābi savas darba govīs sīt ar kūju pa purnu. Un šādu netiksmi pret cietsirdību nevar iemācīties. Tapēc ka ar dzīves bargu pieredzi vien nevar atsavināties no pašas cietsirdības.

„Kāda izskatās?“ Elfrīdes jaunkundze pašķielēja drusku bailīgi uz māti un drusku kaunīgi uz Freija kungu un Kovača kungu. „Gandrīz kaila... tikai veļā.“

Mājas māte, kam bija sešdesmit gadu, nikni uzsauca Elfrīdei: „Beidz!“ — un sāka dalīt maizi un marmelādi. Freija kungs nošūpoja galvu un sacīja: „Žēl,“ bet nevarēja saprast, uz ko tas attiecas. Lai nu kā — par sliķoni tiešām neviens vairs nerunāja, un brokastošana sākās ar lielu skubu.

Mani pārņēma ziņkāre. Taisnību sakot, tas bija kas vairāk — mani vilktin vilka uz upi, un es pārmetu sev, ka ciema vientulībā esmu kļuvis līdzīgs tā iedzīvotājiem, kas, ja ne citādi, tad, aiz loga priekškara slēpdamies, vēro, ko dara kaimiņš viņpus ielas. Es devos uz upi, sasniedzu laipu un pārliecos pār margām. Bija vajadzīga visai vēriņa acs, lai neticami netīrajā Nekara ūdenī starp dūņainajiem putu lēveņiem un peldošiem atkritumiem, kas blīvējās gar nogrimušā tilta spraišļiem, ieraudzītu nelaimīgās ķermenī. Vīrs ūdens bija tikai tā augšdaļa un kreklis, kas it kā vēl tiecās pēc gaismas un gaisa.

Es nevarēju ilgi skatīties un novērsos.

Kāds bēdīgs gals, man ienāca prātā.

Noziegums? Nē, viss manī sacēlās pret tādū iespēju — kam bija vajadzība nonāvēt dzīvību šai kuslajā ķermenī, kas tik bērnišķi siks gulēja tur lejā? Bet kas tad? Kās spēja dzīt nāvē — tādā nāvē? Kāda drāma bija norisinājusies nelaimīgās dvēselē, kas tā bija par dzīvi, kas vairs nelikās dzīvošanas vērtā? Kādas bāngas, kādi plūdi bija brāzušies pār viņu, aprakdami to, lai beidzot izmestu sveša ciema patiltē?

Man nebija miera. Es spiedos uz dēļu grēdas, kas bija savesta jauna tilta būvei. Puse no kokiem bija jau nozagta. Ko Dievs gribēja man rādīt, mani šurpu vezdams? Manis paša sikumu, nevarību lielo spēku priekšā? Nē, tur man skolu vairs nevajadzēja.

Saule pīrbināja sikus vilņus ūdenī, lauzdama papeļu ēnas, kas augstprātīgas un sevi noslēgušās stiepās pašās debesīs. Un šis kakls! Pēkšņi man ienāca prātā nelaimīgās kakls — kur taču es tādu biju redzējis, šo pašu atmesto, gandrīz bērnišķo, izliekto kaklu, kādu to veido dziļā uzticībā mātei pieslieta vai uz mīlākā krūtīm nolikta galva?

Tālu viņpus upei nosvilpa lokomotīve. Tas bija izmisīgs, neprātīgu ilgu pilns kauciens, no kuŗa cilvēkiem kļuva vieglāk, ja viņi spētu un drikstētu tā kaut.

Un pēkšņi es redzēju ainu, ko jau reiz savām acīm biju skatījies. Kādi milzīgi, neaptverami lieli plūdi bija saskalojuši vienkopus neskaitāmu ļaužu baru. N. stacijas uzgaidāmā telpa bija pārpildīta, sen pārsniegdama to, ko sauc par pēdējo iespēju. Man bija jākāpj pār gulošu cilvēku ķermeņiem un jākāpj uzmanīgi, lai nesamītu kādu miegā atmestu roku vai bērna kāju. Es tur ienācu, lai atlaidinātu stingumu ļaužu elpas un miesu piesildītājā telpā pēc tam, kad četras stundas biju soļojis pa peronu un pārsalis aukstajā vējā, kas nāca pāri kalniem. Simtiem cilvēku gulēja ap galdiem, uz solumiem, uz grīdas, palodām, snauda pat kājās stāvot. Mieg! Šai telpā valdīja viens vienīgs simtkārt atkārtots, summēts un kāpi-

nāts miegs, atpestītājs no izsalkuma un noguruma, visu rūpju un bēdu reibīgais, saldaiss gals.

Man pretim nāca murdoņa un klusa dūķšana, līdzīga mašīnu dunēšanai un šņākšanai dziļi zem kuŗa klāja, un silta dvinga no cilvēku ķermeņiem un drēbēm. Es nokāpu kā dzīvu nomirēju kapsētā, kuŗu juceklīgi dažādās, nejauši blakus savstietās dzīves uz brīdi bija pārtraucis un padarījis tās visiem vienādas kolektīvs, izlīdzinātājs miegs. Bēdas te kvernēja blakus priekiem, izmisums pieticībai, trūkums blēdībai, zemas sirdis atdusējās blakus praviešu dvēselēm, cēlas domas blakus dzīvnieka sajūtām, — sen visas viņas meklēja patvērumu miegā katra no sava lāsta. Tās bija kā slūžas, ko policijas stunda pusvienpadsmitos vakarā aizgrūdusi priekšā milzu straumei. Stāvošajā ūdenī cits pie cita blīvējās neskaitāmi likteņi, un visām debess pusēm nākušas, pēkšņi kopā samestas dzīves trinās viena gar otru, malās, saskārās ne tikai fiziski, bet dažreiz atvērās cita citai līdz pat dvēseļu dziļumiem, lai piecos rītā, slūžām veŗoties, gāztos Dieva nolemtajā gultnē ar to neapreķināmo spēku, kāds piemīt masai.

Es centos netraucēt klusumu, kas tomēr nebija klusums, un mieru, kas tomēr nebija miers. Kā viņi cīnījās! Kā virda un mutuļoja zemūdens strāvas! Kā viņi gurdami lika, kā elsa, kā šņāca, kā izmeta locekļus, kā vārstīja mutes, kā kampa gaisu, kā aizrijās!

Pāri visiem pie pretējās sienas es ieraudzīju meiteni, ar plecos uzmestu mēteli un pret ceļiem atbalstītās rokās nolikušu galvu. Viņa ne reizi nepakustējās; varbūt viņas dvēsele, miega piedzērusi, lidoja laimīgās debesīs. Bet bija tā, it kā šo traģiski sakampto galvu svērtu lejup nozieguma smagums, kas saistīja meiteni baigā, nekustīgā gaidīšanā; gaidīšanā, kuŗas galā ir izrēķināšanās — bargs, nenovērsams sods. — Pa kreisi no viņas vidēja bāla, rugājiem apaugusi virieša seja, kuŗa acis, šķīta, miegā ķēris aklums, bet

kai pārtraukt šīs mocītāja un mocekļa attiecības. Bet ja nu es maldījos? Es nekustējos.

„Dieva dēļ,“ viņa aizgūtnēm čukstēja, „cilvēki skatās.“

„Mulķe,“ vīrietis sacīja basā, „kas mums par daļu?“

Viņš pievilka meiteni sev tuvāk klāt, ar varu atslēja viņas galvu pret savu plecu un pārlicās pār to liels un plats kā milzu zirnekļis, apžņaugdams savus tuklos pirkstus viņas rokām.

Meitene padevās. Viņa bija izšķīrusies un vairs nepretojās — lai notiek kas notikdams.

Vīrietis sēdēja pār viņu saknupis un izskatījās, it kā viņš sūktu asinis no viņas, jā — skaidrību, nevainību, visu, kas pieder jaunībai — no šim mazajām, tikko plaukstošajām krūtīm, no šī baltā, bērnišķā kakla, kas izmisīgā, nevarīgā padevībā gulēja pie sava mocītāja krūtīm.

Kas viņa bija? Kādēļ viņa neizrāvās no kārīgajām ķetnām? Kāda drausmīga nelaime, kāda apstākļu sagādīšanās dzina viņu šais apskāvienos? Varbūt viņa bija viena no to miljonu vidus, kas savus vecākus, brāļus un māsas bija zaudējuši tais pašās kara ugunīs, kas aprija viņu namu? Varbūt viņa bija ilgi klīdusi pa pasauli, pamesta, vienuļa, bez pajumtes, bez atbalsta? Bija šaubās mocījusies, neziņā sevi tirdījusi, izmisumā raudājusi, zūdījusies? Un pēkšņi gadījās viņš, kam bija daži glaimīgi vārdi mutē, kas liptin lipa un sildīja. Un daži desmiti marku kabatā. Tikai daži desmiti — bet viņai nekā. Un tad viņa, noguruma, bezcerības un apnikuma gumdīta, pieņēma šo debesu balvu. Šo salmu plūdu virpulī. Bet par to vajadzēja maksāt. Ar ko? Varbūt meitenei ienāca prātā trūkties kājās un kliegt šai gulētāju barā: „Atpestiet mani, no viņa! Glābiet mani!“ Tie būtu nikni, mozdāmie noturējuši viņu par traku. Viņa pazina pūli, no kuŗa bija nākusi. Straumei, kas tē nesa, bija savi likumi. Un svešais ņēma, ko karš un gūsts tik ilgus gadus bija liedzis.

Viņa padevās — ar riebumu, nevarību,

izmisumu — kā daudzkārt bija padevusies. Bet, ja reiz tas vairs nebūs izturams — vai tiešām nebūs nevienas citas izejas? Arī pašas pēdējās nē?

Tā es toreiz domāju par viņiem abiem un varbūt arī maldījos. Taču vienā apstākļī es nevilos — meitenei tika nodarīta pārestība, tāda, kuŗas rūgtums ir galējs un iznīcinošs. Viņas baltais, vārais kakls, tālu atliekts, vīdēja krēslā ar pašas padevības, uzticības un līdz galam izteiktas pieklāvības maigumu. Cik baigi meli, kāds nejēdzīgs, pret dabīgs, pazemojošs viltojums! Es nodrebēju drausmās par varmācību, kas viņu uz to spieda — šis kakls vairs nebija kakls, bet sievietes miesa, kuŗas atklāšana man likās kā publiskas atdošanās kauns. Un skūpst, ko tas saņēma, šķita noziedzīgi indīgs, jā, slepkavīgs, jo pēc tā vairs nebija iespējams neviens cits.

Kad cilvēks zaļajā mētelī redzēja meiteni beidzot negrozāmi un cieši aizmigušu, viņš atrada citu nodarbošanos, viņš izņēma no kabatas sviestmaizi un ēda, žokļus gausi griezdams. Un meitenes galva, pret virieša zodu atbalstīta, lēni šūpojās līdzī, paklausīgi gremošanas kustībām sekodama.

Es devos atpakaļ uz peronu, lai neredzētu šīs baigās beigās. Es centos aizmirst redzēto, bet tas man neizdevās. Un neizdevās līdz šim pašam rītam, līdz šim brīdim.

Un nu es biju te. Es nevarēju pierādīt, bet es varēju zvērēt, ka šīs nelaimīgās atliekto, nolemtībai atsegto kaklu tur lejā, ūdenī, esmu jau kaut kur redzējis. Varbūt es būtu pārliecinājies, ja mani nebiedētu baigā nojauta, ka tā ir patiesība. Un tad man būtu jāatbild kādam: „Kādēļ tu toreiz, visu tik labi zinādams, ļāvi tam notikt?“

Gluži nevilus man bija jānoskurinās. Dīvaini nomākts, kā ziņu par tuva drauga nāvi saņēmis, es atgriezos pansijā.

„Vai jūs bijāt tur?“ jautāja Kovača kundze, savas lielās, skumjās acis uz mani pacēlusi. Es klusēdams pamāju.

Pagāja dažas dienas. Un drīz ļaudis sāka runāt, ka tā esot nedzirdēta rīcība, ļaut li-

ķim tik ilgi gulēt neapbedītam. Ko tad dara birģermeistars? Vai nu tas no ři, jeb tas no otra krasta? Bet tā kā liķis gulēja taisni upes vidū, tad varbūt viņi nevarēja vienoties, kam jāuzņemas nepatīkamais pienākums.

Ceturtais dienas rītā es atkal devos turp. Uz laipas stāvēja nēģeris, vērās ūdenī un, mani pamaniķis, rādīja ar pirkstu dziļumā. Viņa arvien vēl bija tur. Es pamāju. Nēģeris nometa cigareti, nogrozīja galvu un sacīja, ka tādas lietas esot jāziņo policijai.

Protams, nēģeri vienmēr runā taisnību. Vakarā es nozagu mājas mātei virvi un lāpstu un pēc pusnakts, labi pret rītu, izlavījos no vasarnīcas. Es vēl nezināju, ko es darišu — varbūt es viņai izrakšu kapu tepat zem papelēm; varbūt es tikai pārliccināšos, ka manas aizdomas ir nepamatotas, lai atvieglotu sirdsapziņu, kam kopš dažām dienām nebija miera. Bet visticamāk bija, ka man pietrūks drosmes, un es atgriezīšos pansijā, savu labo „es“ ar kādu loģikas argumentu iepriekš aplūsināķis.

Lietus gāza aumaļām, jau kopš vakara bija liķis, un pļavas mālainā taka izrādījās

tik ļoti atmieķšķēta, ka tikai ar pūlēm varēju noturēties kāķās. Es briesmīgi izmirku. Nekārs krāca un mutuļoja, ūdens no kalniem plūda ieleķā, un līmenis bija strauķi cēlies. Kad atausa rīta blāzma, es redzēju, ka laipa ir iznesta un tai vietā, kur pirms dažām dienām blīvējās brūnas putas, plūst brīvs, strauķš ūdens. Nelaimīgā bija prom. Varbūt viņa tagad jau peldēja Reinā, steigdamās uz jūru, kas ir tik daudz cerību rosinātāja un reizē Dieva svaidīts kaps tiem, ko zeme nepieņem.

„Redzi,“ es teicu sev, „pati daba apzēloķās.“

*

Pēcpusdienā mājas māte cienāja mūs ar kafiju, un Freija kundze piesēdās pie klavierēm, lai padziedātu vācu tautas dziesmas. Par laimi viņa nepaguva iesākt. Elfrīdes jaunkundze atkal bija bijusi kaimiņu ciemā un, tikko ienākusi, visa pilēdama, pabāza galvu durvju spraugā. „Plūdi viņu aiznesuši,“ viņa sacīja.

Mums visiēm kļuva vieglāk. Arī tiem, kas to vēl nezināja.

Klāra Zāle

JĀSADEG

*Bēģ saule, vairīdamās koku ēnas gaŗas,
Un novīst zieds, kam mana roka skaras.*

*Es noliecos pie strauta:
Jel savu veldzi dod!
— Tev pašai savā svelmē
Ir veldze jāatrod.*

*Pie bērza klusi ķļaujosi:
Jel savu gaismu dod!
— Tev pašai sava gaisma
Būs liesmās sadegot.*

*Tad pieplaku pie kalna:
Jel savu mieru dod!
— To mieru, vēso mieru
Tik pelnu kopā rod.*

*Es glāstu akmeni, un sauķā dzirkstis ķķeķas,
Ķukest zāle glauzdamās: Visdziļāk maigums dzeķas.*

DIVI TRIOLETI

Gaismas alcējs

Lai kur Tu ej, sirds Tava mana,
Virš galvas debess gaismu buķ,
Viz zvaigznēs maīga vizēšana.
Lai kur Tu ej, sirds Tava mana:
Tev nebūs gaismas tiekties gana,
Kaut akla tumsa kāri tur;
Lai kur Tu ej, sirds Tava mana,
Virš galvas debess gaismu buķ.

Ticība

Reiz kaltis vīna kokes plauks ziedos,
Vilks avīm līdzās ganīsies,
Kad žēlos Dievs un grēkus piedos.
Reiz kaltis vīna kokes plauks ziedos,
Vais negurs sirdis nāves biedos,
Bars dūju mājup laidīsies.
Reiz kaltis vīna kokes plauks ziedos,
Kad svētot Dievs pār zemi ies.

PRET NAKTI

No Sēlietes dziesmām

Jau tālā tornī norietu teic zvans,
un upe auklē apsarkušu vilni,
un visi plāvumi ar rasu pilni,
un blāzmo debesis un vakars mans.

Ar lēnām avīm mājup laižas gans,
dziest stabule ar vāru vēsmu viena,
un naktij kautra gaismu atdod diena
ar pirmo zvaigznāju, kas iezālgans.

Pret rūtīm krusts, pret padebešiem kokes,
pret mani skaudrā mierā stāvi smaidot
un neprasi, vai aizejot, vai gaidot
pār mani liecas vaļāvīksnas loks,

Kas divas debess puses skaujot valda —
Tu neprasi, vai mīlestība salda.

DAIĻUMS

No tālas gaismas kādas sveicu spožu staru
Tais brīžos vientuļos — kas visiem lemti mums —
Kad paša tuvums paliek ieguvums,
Un tad es pacelties pār ikdienību varu.

Tad zemes putekļus vairs sīkus neaizkaŗu,
Kāds dīvaains mani apņēms apspīdums,
Kā sapnis reizē tas un redzējums,
Kas dzīvei dzīles veŗ un bagātina garu.

Kas ir tas apspīdums, kā pasacīt to spētū —
Ak, vārdi vienkārši it visi izliekas! —
Kā citiem pateikt var, ko pats tu zini svētū?

Tai gaismā debesis un zeme satiekas,
Tā apspīd augstumus un apspīd dziļumu,
No laikiem seniem jau to saucam daiļumu.

DIVAS VĒSTURISKAS NOVELES

SKOLMEISTERIS UN KAĶABUKA LIELSKUNGS

Ko jūt skolmeisteris pavasara svētdienas rītā pēc tam, kad beigusies ziemas skola, kad viņam ik dienas vajadzēja cīnīties pa klasi ar septiņdesmit vai astoņdesmit nemākuļiem, bet naktis nosēdēt pie grūti salasāmiem ķekšiem pildītām burtnīcu kaudzēm — to īsti spēj saprast tikai tas, kas pats šādas lietas piedzīvojis jeb, labāk sakot, pārcietis.

Kad ziema pagājusi un skolmeišteņa rātie ābece bruņinieki izklīduši pa visu pagastu, viņš nu var atkal brīvi uzelpot, gulēt pēc patikas, nemākts neskaitāmu pienākumu, kas viņam uzbruka ziemā, tikko spēra kāju no gultas, pamodināts daudzo kāju dimdoņas visā mājā.

Nu skolmeisteris nesteigdamies var paēst brokastis, pēc tam palasīt avīzi un — ja nav svētdiena, kuŗā jāiet uz baznīcu ērģelēt, tāpēc ka mācītājs sprediķo kaimiņu draudzē — tad viņš var dažas stundas ziedot arī tādām darbam, kas gan ļoti maz ko dod praktiskās dzīves vajadzībām, bet par to aizved skolmeisteri kādā citā pasaulē, kas ir bezgala tāla no viņa ikdienas.

Bet — cilvēku vada nedēļām, mēnešiem un gadiem ilgā maizes pelnišanas darbā gūtie paradumi: kā arvienu pulksten piecos no rīta Dundagas Dinges skolas skolmeisteris Ernsts Dīnsberģis atver acis un, ne mirkli nekavēdams, izlec no gultas. Noskalojis seju vēsā ūdenī, viņš tāpat kreklos apsēžas pie rakstāmgalda, ko pats savām rokām pagatavojis no laba un izturīga bērza koka, ko pats cirtis turpat Dinges māju tiesā. Bet uz galda nu vis vairs nav redzamas zilu burtnīcu kaudzes. To vietā tur redz žūksni glīti sakārtota balta rakstāmpapīra. To nu Dīnsberģis noliek sev priekšā, tad, viegli pasmaidīdams, ar asu nazīti noasina jaunu zoss spalvu un, iemērcis to tintē, uzraksta pir-

mās lapiņas augšpusē: *Duj' bumbier'*. Tas tomēr nebūs vis nekāds dabaszinātnisks aperējums, bet gan gaŗāks dzejojums tāmnieku izlokšnē, par ko viens otrs pasmiesies, izlasījis to *Mājas Viesī*.

Lai gan temats drusku neparasts, rakstīšana sokas ātri, jo dzejas saturu Dīnsberģis labi pārdomājis jau ilgāku laiku:

*Maze, smuke Anniņ' āb a tēv
Viene jauke saulsapše
Dur priekše, dārže apseides;
Incs ougše, pažoble.*

*Tēs teic: „Ak, miļe meitiņ, klous
Uz Pricc jal nedoume!*

*Tu pats lāb redz, tov nav nekas
Un tāds pats tukšs viš e*

*Tuo katars zin, kur nav nekas,
Tur nebūs e nekas;*

*Tapeic, man miļe meitiņ, jal
Uz Pricc, uz Pricc nemaz!“*

*Tad sāk maze, smuke Anniņ roudt,
Viš Pricc bi emīles . . . —*

Kaut arī viņš raksta iespaiduma burtiem, kā mācījies agrā jaunībā, rinda pie rindas kārtojas ļoti ātri, tā ka dzejojums ir drīzi nobeigts, kaut arī aizņem vairākas lapiņas.

Vairākas reizes pārlasījis uzrakstīto un atzinis to par labu, viņš rūpīgi pārkausa lapiņas ar sausu, baltu smilti, ko lieto sūcpapīra vietā, tad novieto lapiņas rakstāmgalda atvilktnē, bet no kādas citas izņem citu pabiezu, aprakstītu lapiņu kopu. Pirmajā lappusē lasāms virsraksts: *Lapsa Kūmiņš*. Tas Gētes satiriskās poēmas latviskojums, pie kuŗa Dīnsberģis strādā jau ilgāku laiku. Bet te rakstīšana vairs tik ātri nesokas, jo labi jāpārdomā ik vārds, jāatrod tam piemērots latviskojums, kāpēc nereti jāpašķirsta Vecā Stendera vārdnīca. Bet tas jau ir tikai patī-

kami, jo pārveidot lielā dzejnieka darbu savas tautas valodā, ievēdot tur līdz ar to pavisam jaunus un neparastus jēdzienus, ir gan grūts, bet arī garīgas baudas pilns darbs.

Sai tīkamajā darbā agrā rīta cēliens aizrit pavisam ātri. Aprīļa saule pa atvērto logu sāk karsēt rakstītāja plecus, un no virtuves dzirdama trauku šķindoņa — tur Dīnsberga kundze gatavo brokastis. Un drīzi viņa ienāk mazajā bēniņu istabā ar baltu, zili puļotu kafijas krūzi un svaigu kviešu karašņu šķīvi. Lai būtu netraucēts darbā, Dīnsberģis brīvdienās uzturas bēniņu kambarī viens pats, dažreiz sēdēdams pie rakstāmgalda caurām naktīm.

Dzērdams kafiju, viņš noklausās, ka kundze lasa viņa šā rīta dzejdarbu *Duj' bumbier'*.

— Tas tev labi izdevies, — viņa uzslavē vīru. — Bet cik tālu tu esi ticis ar *Lapsas Kūmiņa* tulkojumu? —

— Nupat kā pabeidzu astoto dziedājumu — vēl atliek četri. — Kundze pārlasa arī tulkojumu.

— Man liekas, — viņa saka, — ka tev tagad tulkojums veicas daudz vieglāk nekā agrāk. Vārdi tagad rimējas tekoši un skan jo koši?

— Tas tiesa, — Dīnsberģis pamet ar galvu, — skolas darbu strādājot, nevarēju katru vārdu pārdomāt un nolikt istā vietā, tāpēc dažviet radās neģludumi. Tagad no tiem izvairo, jo nu man atliek laika ikvienu vietīņu pārdomāt.

— Miļlais vīrs, tu nemaz nedomā par atpūtu! Cik tad sen, kad tu pabeidzi tulkot *Unkel Toma būdu*? Un pirms tās tu pārcēli latviskā valodā — *Gumalu un Līnu* — tās abas taču lielas, biezas grāmatas!

— Jā, miļā sieviņ, es rakstu un pārceļu daudz, un varbūt tāpēc dažs kas man nav izdevies tik labi, kā vajadzētu būt. Bet es gribu, lai manu tautiešu grāmatu plauktos būtu gan tādi raksti, ko spēj saprast mazmācīti lasītāji, gan arī tādi, ko vajag pazīt augstāki mācītiem. Un tā kā ar katru gadu

skoloto un mācīto latviešu top jo vairāk, tad arī man jo daudzāk jāstrādā. Uz priekšu gribu pārcelt latviskā valodā visu dzižāko pasaules dziesminieku grāmatas.

— Kādus dziesminiekus tu domā?

— Es varu pārcelt vispirms tikai to rīmnieku darbus, ko esmu atradis mūsu lielkunga grāmatu lasāmā istabā. Tur ir veco grieķu dziesminieka Homēra *Odiseja* un *Iliāda*, arī angļu Miltona grūti latviskojamās rīmēs rakstītā *Pazaudētā paradīze*. Pie šīm grāmatām gribu ķerties, tiklīdz būšu pabeidzis *Lapsu Kūmiņu* un varbūt arī vēl tā paša Veimāras dziesminieka *Ermani un Dārtu*. Tai pašā reizā gribu pārcelt skolas bērniem noderīgu *Vērā liekamus vārdus un notikumus no pasaules stāstiem*. Pilnīgu *Vispārīgas vēstures* pārceļšanu atlikšu vēlākam laikam. —

— Man jau reibst galva, miļlais vīrs! Kad gan tu visu gribēto pagūsi padarīt?! Gan tad vairs naktīs nepavisam negulēsi?

— Gan visu paspēšu, sieviņ, ja vien Dievs vēl liks dzīvot un dos labu veselību.

— Vakar tu dabūji grāmatu no Rīgas — gan tur arī prasa no tevis kādus rakstus? —

— Lūko še: viens grib, lai sūtu viņam *Atlasa izstāstīšanu*, otrs grib par jaunu izlaist manas *Rīmes* un *Mīlestības ziņģes*. Kā viens, tā otrs grib driķēšanu uzsākt jau šo pašu pavasāri.

— Tie prasa gan daudz no tevis, vīrs, bet maz ko dod pretī. Lūk, svārciņi tev metas elkoņos cauri, derētu gādāt jaunus...

— Ak, miļā sieviņ, neviens īsts dziesminieks nedomā par dižu algu, bet ir mierā, ja viņa tauta priecājas par tā darbiem. —

— Kad tu tā saki, vīrs, tad gan tā arī būs, un man dižs prieks par to, ka tavi rakstīnes mūsu tautai svētību un ved to pie augstāku lietu saprašanas un atzišanas. — Bet nu negribu tevi ilgāk traucēt, iešu apkopt mūsu gotiņu un suķīti, kas arī grib brokastis. Tad gādāšu tev pusdienai kādu gardāku kumosiņu, jo šodien taču ir svētdiena!

— Paldies, sieviņ, ka par mani rūpējies

un gādā. Bet jo liels man prieks par to, ka neguļojies un nezūdiēs par mūsu maziem ieņēmumiem. Gan iztiksim ar to pašu mazumiņu, būdami droši, ka pēc tā neraks zagli un nemaitās kodes, nedz rūsa. —

Saņēmusi no vīra sirsniņu skūpstu uz pieres, Dīnsberģa kundze aiziet saimniecības gaitās, bet viņš pats, nolīcis pie malas *Lapsu Kūmiņu*, sāk kārtot uz Rīgu sūtāmos manuskriptus. Kad aploksnes aizzīmogotas piecām sarkanās lakas zīmotnēm, kāpnēs dzirdami smagi, kladzoši soļi, durvis atveras bez piekļauvēšanas, un istabā ienāk pats Dundagas lielkungs fon Osten-Sakens ar pagastvecāko un vēl pāris vīriem. Ar lielkungu Dīnsberģis aizvien labi saticis, jo bieži izmantojams tā bibliotēku, bet šorīt barons ir pavisam strups un nelaiņš, tā kā pat nedzird skolmeisteņa labrītu. Viņš, tikko iespēris istabā pirmo soli, dūsmīgi uzsauca:

— Tas dumpinieks Valdemārs tev, skolmeister, atlaidis grāmatu! Es to it skaidri zinu! Dod šurp to!

Satrūcies Dīnsberģis izņem no atvilktnes Valdemāra vēstuli un pasniedz baronam.

— Cienīgs lielskungs — tai grāmatā gan nekā ļauns...

— Tu man nevar mācīt, kas ir labs vai ļauns! — barons iebrēcas sarkans aiz dūsmām. — Un dod šurp viss to lapp no tā kast! — Viņš pievāc visus Dīnsberģa manuskriptus, liek atvilkt visas atvilktnes un pieliecies ieskatās visos galda plauktos. Tad viņš pavēl atvērt arī grāmatu skapi, izcilā grāmatas un avīžu saiņus un, kā liekas, tur ko meklē. Neatradis viņš jautā Dīnsberģim:

— Kur ir tā dumpinieku avīž? —

— Vai barona kungs domā *Pēterburgas Avīzes*?

— Jā, to es domāju! Kur tu to esi noslēpis?

— Cienīgs barona kungs, tai avīzei ir valdības atļauja, tāpēc man tā nav jāslēpj, tā ir tur augšējā plauktā. — Barons paķer avīžu žūksni.

— Tu, vecākais, — viņš tad pavēl, — liec lai šķūtnieks noved skolmeisteri uz Jelgavu pie žandarmu palkavnieka. —

Lielskungs strauji apgriežas un aiziet, pasaukdams arī vīrus, ko laikam bija paņēmis līdz no muižas, lai Dīnsberģi vairāk iebiedētu.

— Nu tad jau taisies ar, skolmeister, — pagasta vecākais saka, — tepat būdnieku Jēpaks tevi aizvedīs uz Jelgavu pie Kaķabuka lielkunga. Šoreizi nu, laikam, vis netiksi tik viegli vaļā kā pagājušo reizi, kad sēdinājies tevi mīkstā solā un devis pīpēt dārgu cigāru... Skaties vien, ka vēl liks tevi aizdzīt uz Ciberiņu kā kādu razbainieku. Tur tad varēsi rakt no zemes dzelzi, saslēgts dzelzu ķēdēs. Jā, tās grāmatas, tās tevi novedušas no taisnā ceļa, skolmeister. Vai tad tev nepietika ar to, ka lasīji biblii, mācīji bērniem galvas gabalus, rakstīti un rēķināti? Streb nu tagad putru, ko esi pats ievārijis, sazinādamies ar dumpiniekiem. —

Dīnsberģis nerunā neko pretī, jo pagastvecākais jau ir tikai muižas rīkojumu pildītājs — ko lielskungs liek, tas viņam jādara.

— Vai man jābrauc jau šodien? — viņš jautā.

— Lielskungs pavēlēja, ka tev jāaizbrauc divu stundu laikā. Bet tik traki jau nu nevar rīkoties. Kas zina, kas ar tevi notiks, tāpēc tev dažs kas jāpārrunā ar savu gaspažu. Tev arī skola jānodod tava palīga ziņā, kas nu uz priekšu paliks tavā vietā. Teikšu lielkungam, ka Jēpaku neatradu mājā — tāpēc brauksit tikai pēc pusdienas. Līdz tam palīdzi gaspažai pārvākties ar savām mantām šai jumta istabā. To lielskungs viņai atļāvis par mitekli. —

Tā! Nu Dīnsberģis saprot, ka par Valdemāra vēstuli lielkungam ziņojis viņa palīgs. Kā atalgojumu viņš nu saņēma Dinges skolas pārziņa vietu.

Pēcpusdienā pie skolas piebrauc Jēpaks redzēt ratos, kam ir tikai viena ilksis, kā jau tas Dundagā parasts. Jēpaks ir būdelnieks, kam pieder tikai dažas pūrvietas zemes, bet

tagad viņš jūtas daudz augstāks par nežēlastībā kritušo skolmeisteri.

— Tā kā nu pekelējies drīzi, — viņš stingri pavēl Dīnsbergim un, kaut ko nurdēdams, sāk atrisināt stipru auklu.

— Tā nebūs vajadzīga, — Dīnsberģis saka, jo es ņemšu līdzī tikai maisu ar pašām nepieciešamākām lietām. To pārsiet nav vajadzīgs. —

Jēpaks neveikli groza auklu rokās. Viņš to ņemīs nevis mantu pārsiešanai, bet dumpīgā skolmeisteņa roku un kāju saistīšanai. Viņš taču zina: ja jau tu ved arestantu, tad tev arī jāatbild par to, lai tas, caur mežu braucot, neizlec no ratiem un neaizbēg. Bet redzot, cik mierīgs un kluss ir viņa vedamais, Jēpaks nolemj, ka aukla nebūs vajadzīga. Tomēr skolmeisterim ir jāzina, ka Jēpakam uzticēts svarīgs uzdevums.

— Tu vis nedomā, skolmeister, — viņš saka, — ka es tāds pasīks augumā un tāpēc mani pārspēsī! Man te zem sēdekļa salmos paslēpta divstobru pistole — vagaris iedeva. Tāpēc, kad brauksim cauri lielajam Ugāles silam, tu vis neko... pistolei abi stobri pielādēti renkuļu lodēm — tās ņem pušu pat kažoku!...

— Ko nu tu, Jēpak, te rāzējies! — Dīnsberģa kundze, kas bēdīga un noraudājusies palīdz vīram iekārtoties ratos, pārmet kūčierim. Un Jēpaks jūt, ka gājis savā varas apziņā par tālu. Viņš atmin arī to, ka gaspāža ne vienu reizi vien uzziedusi sviestu viņa bērnu sēnalainajām maizes rikām, un viņu sāk mocīt sirdsapziņas spaidi.

— Es jau neko ļaunu, ciemātiņ... viņš apjucis kasa aizausi, — bet vagaris man saka: aizved skolmeisteri pie Kaķabuka lielkunga! Un man jāved vien ir... es jau nemaz nesaku, ka viņš šā vai tā... visi jau, kā teikts, varam pārskatīties... — Nu tu, maita, vai stāvēsi rāms! — Jēpaks, lai atbrīvotos no nepatīkamās sajūtas, uzbrēc zirgam, kas stāv pavisam mierīgs.

Dīnsberģis pa to laiku sakravājis savas mantiņas ratos un atvadās no kundzes.

— Gan, mīlais draugs, atkal pārbraukšu, — viņš saka, un Jēpaks, uzplīkšķinājies ar pātagu, vada aizjūgu uz lielceļu.

Sākas nedēļu ilga ceļojums pa izmirkušajiem ceļiem, jo ir jau īstais dubļu laiks — aprīļa vidus. Vēl pelēkie lauki mainās ar smilšainiem un viršainiem siliem, čuslainiem purviem un pārplūdušām pļavām. Paprāvi cieši, sīkas būdiņas, pa retam kāda muiža pārtrauc vienmuļā ceļa gaļaicību. Diezgan vēsās naktis abiem jāpavada krogos, kuŗu stadulas pilnas visādu ceļavīru pajūgiem. Tur redz pagastu ļaudis, kas ved no muižām uz Rīgu vai Jelgavu brandvīna vātis, labību, bet uz prūšu zemi sienu un garķūļu salmus, jo pagājušā vasara tur devusi vāju ražu: trūkst lopiem barības, trūkst arī salmu jumtu jumšanai. Pagastu ļaužu starpā maisās žīdi, kuŗu ratos ir siļķu pustumcas, māla trauki, paunas ar sīkām precēm; netrūkst arī pēļiem piekrautu ķibitku, kas pilnas čigānu daudzgalvainajām ģimenēm. Pa tumšajiem stadulas kaktiem ložņā šādi un tādi cilvēki, par kuŗiem nav zināms, kas viņi tādi, no kurienes nāk, uz kurieni iet. Nevienu mirkli nedrīkst atstāt ratus bez uzraudzības, citādi, skaties, noraus, ja ne vairāk, tad auzu tarbu, vai arī nogriezīs pajūgam visas misiņa sprādzes. Jēpaks tāpēc nakti pavada turpat ratos, kamēr Dīnsberģis, ienesis savu mantu maisu lielajā krogus istabā, pavada uz tā naktis melnumu. Nekāda labā atpūta jau nav, jo žīdi visu nakti kaut ko murmina, leišu padīgeļi skaita pātarus, bet visādi blēdnieki staigā iekšā un ārā, vai arī spēlē cauru nakti trumpas.

Dienās lietus mainās ar sauli, dažreiz pū auksti vēji un dāvājas pat pa retai sniega pārslai. Tomēr pamazām viņi virzās uz priekšu, izbrauc cauri Talsiem, kuŗu abus ezerus vēl sedz izčākstējies ledus, pabrauc gar Kandavu, kur strautu gravas pilnas zilo vizbuļu, un cauri Tukumam piektās dienas pusdienā iebrauc Jelgavā.

Šo pilsētu, kas viņu pārsteidz ar savu plašumu, divstāvu namiem un milzu akmeņiem

bruģētajām ielām, Jēpaks redz pirmo reizi mūžā, kāpēc ir pavisam apmulsis. Viņš ved zirgu, turēdams to pie apausiem, jo arī bēris ir tikpat apjucis un grasās kāpt ietnē, pa kuŗu staigā kungi un gaspažas platos brunčos un krāsainiem saulsargiem virs galvas.

— Lai Dievs dod, ka laimīgi varētu atrast Kaķabuka lielkungu! — Jēpaks nopūšas. Viņš nolūko kādu laipnāku kungu un, turēdams savu auseni padusē, jautā:

— Lūgtu, cienīgs kungs, kur te dzīvo Kaķabuka lielskungs?

— Neesmu nekā par tādu lielkungu dzirdējis! — kungs parausta neziņā plecus. Tāpat dara otrais un trešais.

— Kad tik nu nav aizbraucis uz Vācemi, vai kur ellē citur — tad ir ķeza, — Jēpaks prāto, — ko tad lai iesāku ar skolmeisteri? —

Dīnsberģis nāk viņam talkā:

— Lūdzu, kur dzīvo žandarmu palkavnieks barons fon Kotcebū? — viņš jautā savukārt, un pretimnācējs tūliņ atbild:

— Turpat, kur redzat melnbaltsarkani svītrotu sarga būdu — jums tikai jāiegriežas nākamajā ielā. —

Žandarmu palkavnieks, kas pirms pāris gadiem jau reizi bija noklaušinājis Dīnsberģi *Pēterburgas Avīžu* lietā un devis pīpot cigāru, tagad kļuvis nelaipls.

— Kādēļ jūs, Dīnsberg, pinaties ar šo dumpinieku vadoni Valdemāru? — viņš jautā diezgan skarbi. — Jūs gan domājat, ja viņš raksta krievu avīzēs, ka latviešiem vajadzīgi tie paši likumi, kas krievu zemei, un ka viņiem vajadzīgas skolas, kur var mācīt zemnieku bērņus augstās gudrībās, tad tas tā arī notiks? Bet visi, kas tā domā, gaužām maldās! Te pie mums viss paliks tā, kā tas tagad ir, par to gādāsim mēs, jūsu muižnieki. Un jūs, skolmeister, taču esat prātīgs vīrs, kādēļ tad klausāties tādās melu ziņās un ticat Valdemāra musināšanai? Jūs pilnīgi protat vācu valodu, lasiet taču vācu avīzes, kur rakstīta patiesība par mūsu zemi un viņas apstākļiem. —

Palkavnieks brītiņu klusē un vēro Dīnsberģi.

— Vai zināt, skolmeister, — viņš tad saka, — man jūs tiešām žēl. Osten-Sakena lielskungs arī ziņo, ka viņš ar jums citādi pavisam mierā un ka jūs krietni protat mācīt zemnieku bērņus. Atmetiet savas muļķīgās iedomas, ka Valdemārs ar saviem draugiem var dot latviešiem kādu labumu. Vēl vairāk — jūs, ja vien to gribēsīt, varēsīt taisīt it labu karjēru. Ziņojiet man laiku pa laikam, ko par Valdemāra rīcību spriež Dundagas zemnieki un kuŗi no viņiem saņem Valdemāra vēstules. Ja esat ar mani vienis prātis, tad varat tūliņ doties atpakaļ mājās un turpināt savu darbu. —

Dīnsberģis klusē. —

— Jūs neesat mierā ar manu priekšlikumu?

— Nē, barona kungs! —

— Labi! — Palkavnieks strauji pagriež Dīnsberģim muguru un, piešiem tinkšķinādams, aiziet uz savu kabinetu. Tūliņ no turienes iznāk kareivis ar rakstītu rīkojumu: „Dundāgas pagasta zemnieks Ernsts Dīnsbergs noņemams uz dzīvi Jaunjelgavas pilsētā.“ Šo papīru kareivis iedod Jēpakam un mudina viņu tūliņ doties uz norādīto vietu.

— Ak tu tavu negalu! — Jēpaks žēlojas, — brauc nu vēl septiņdesmit verstis turpu un atpakaļ, kad siena ķīpa nobarota jau pāri pusei! —

Bet Dīnsberģis jau rāpjas ratos.

— Zirgs tev atpūties, Jēpak, — viņš saka, — līdz vakaram, varbūt, nokļūsim Iecavā — tur pārņakšņosim... —

Viņi brauc pa dubļaino lielceļu cauri Zālītes un Iecavas siliem, pāri uzplūdušajām Mīsas un Iecavas upēm un vakarā tiešām nonāk ērtajā Iecavas Sudmalkrogū, kur Dīnsberģis dabū gultu un labas vakariņas, bet Jēpaks var papildināt savu siena ķīpu, jo Sudmalkrodzniekam ir Iecavas malā treknas lankas, kur siena pieaudzis atliku likām.

Otrā fitā viņi savu ceļu turpina un iebrauc vēl plašākajā Taurkalnes mežu masīvā, kur verstīm tālu neredz nevienas mājas un nesastop pat neviena cilvēka. Tikai biklās stirnas reizām pavīd diezgan malā, un ceļu lēnām pārcilpo lempīgs zaķis.

Nakšņojot Sudmalkrogū, Jēpaks saklausījis nostāstus par Taurkalnes sila razbainiekiem, kas reizēm uzbrūkot ceļavīriem, tos aplaupot vai pat nokaujot.

Kad nu sils kļūst aizvien drūmāks un ceļš satumst, tāpēc ka milzeņu priedes abpus tām gandrīz saskaņas galotnēm, Jēpaks kļūst nemierīgs.

— Diez', vai tie razbainieki uzbrūk arī dienā? — viņš jautā.

— Kas nu zina, — Dīnsberģis atsaka, — bet var domāt, ka ļaunas domas tāpat kā ļauni darbi cilvēkam iespējami kā dienu, tā nakti. — Šāda atbilde Jēpaku, protams, nespēj apmierināt.

— Es, skolas kungs, esmu tāds pasīks, tāpēc arī man mazāk spēka, viņš saka, — ja nu... teiksim, razbainieki... tad nepamet mani vienu...

— Ko nu par to, Jēpak, — Dīnsberģis sevī nosmīn, — bet mums jau nav jābaidās — tev taču zem sēdekļa divstobru pistole, velc nu to laikus laukā. Kad razbainieki to redzēs, tad nenāks nemaz tuvmā. —

Jēpaks nokaunējies nodur galvu, tad pazemīgi murmina:

— Nepiksti nu uz manis, tāda muļķa, skolas kungs, — pistoles jau nemaz nav, un neprotu arī es ar tādiem ugunsrikiem darboties — tik no tālienes esmu redzējies...

— Redzi nu, Jēpak, meliem īsas kājas! —

— Tiesa gan, skolas kungs, — Jēpaks nopūšas un grasās nobūcot Dīnsberģa roku.

— Tas nav vajadzīgs! — Dīnsberģis viņu noraida, — tā vecu laiku paraža, un kungi pie tās turas vēl tagad. Mēs, latviešu cilvēki, varam savu goddevību parādīt citādi.

— Tā nu gan ir, skolas kungs, tik nu vien neņemiet par ļaunu...

— Ir jau labi, Jēpak, es zinu, ka tu neesi ļauns cilvēks. —

Tā, savstarpēji izlīdzinājušies, viņi vēlā pēcpusdienā iebrauc Jaunjelgavā un, ražīga lietus liedēti, sameklē pilskunga kanceleju, kur Jēpakam jānodod palkavnieka raksts. Izrādās, ka pilskunga darba laiks jau beidzies un viņš pats aizgājis vai nu medībās vai kur citur. Jēpaks, baidīdamies, ka nav jābrauc ar Dīnsberģi vēl kur tālāk, atstāj viņu ar visu mantu maisu uz ielas, iedod arī pavadrakstu, bet pats manās prom.

— Paldies Dievam, — viņš atvieglots nopūšas, — ka nu tiku no skolmeišteņa vaļā, citādi, ko zin, atnāks pilskungs un liks, lai vedu viņu uz Dinaburgu vai pašu Pliskavu. Tad pārklātu mājā tikai siena laikā. —

Dīnsberģis paliek lietū stāvēt, jo nezina, kurp lai iet, kur lai paliek. Drīzi ap viņu salasās ziņkārīgi pilsētas iemītnieki, kas visi runā tikai žargonā.

— Vai kungs no tālienes?

— Vai kungs nevēlas ko pārdot?

— Vai kungam nevajag postalādas, sāli vai ziepes?

Dīnsberģim nekā nevajag, tāpēc uzņēmīgie komersanti viņu atstāj mierā un, plūkādami pirkstiem bārdas piķa melnumā, aiziet uz saviem veikaliem.

Kad Dīnsberģis izlijis līdz ādai, pārrodas pilskungs. Atkal tie paši jautājumi: kas, no kurienes un kāpēc te ieradies? Dīnsberģis skaidro, bet pilskungs viņu lāga nesaprot.

— Ja vien tas ir taisnība, ko jūs stāstāt, — viņš saka, — tad nesaprotu, ko lai ar jums iesāku? Nekādā ziņā es jūs nevaru apcietināt. Es pat nevaru jūs pa nakti novietot aresta telpās, jo tās pašlaik aizņemtas — tur patlaban ietupināti divi dauzoņas, kas dienas laikā raustījuši aiz peisām tirgotāju Ieigsonu.

— Bet kur tad lai palieku un ko lai iesāku?

— Vai jums ir nauda?

— Divi papīra rubļi un trīsdesmit kapeikas Jelgavas naudas.

— Tas nav daudz, bez tam Jelgavas sīknauda šē neder, jo mums to izlaiž jau minētais tirgotājs Icigsons un tā der Jaunjelgavas pilsētā un apriņķī. Bet, vai zināt ko? Tā kā labi runājat vācu valodu, tad varēsiet strādāt šo to manā kancelejā. Par to saņemsi no manis četrus papīra rubļus mēnesī — tas ir jau kaut kas. —

— Paldies, cienīgs pilskungs! Bet kur lai es apmetos?

— Ejiet pie mana darbveža. Zinu, ka viņam ir lieka istabiņa. Ja teiksit, ka es jūs sūtīju, viņš jums atļaus tur apmesties. —

Tā sākas Dīnsberģa dzīve Jaunjelgavas pilsētā, kur četras ielas, piecas mūra mājas, tikpat daudz krogu un viena baznīca. Pa dienu viņš strādā pilskunga kancelejā, vakaros čakli turpina tulkot *Lapsu Kūmiņu*. Tikai ar uzturu paplāni. Gan darbveža kundze viņu reizēm pažēlo ar siltas zupas šķīvi, bet parasti jāiztiek ar tēju un sakaltušiem ūdens krengēļiem, ko Jaunjelgavā var pirkt par grasi gabalā. Tomēr Dīnsberģis nezaudē dūšu, kāda slepena nojauta viņam saka, ka nāks labākas dienas. Un tās necerētā kārtā pienāk ātrāk, nekā varēja iedomāties.

Reizi viņš, sēdēdams savā kambarī, mēllojas ar tēju un krengēļiem, ko var pievārēt tikai ar veseliem zobiem un kas kožot sprakšķ līdzīgi sausiem skalieņiem.

Pie durvīm klauvē. Kad Dīnsberģis tās atver, vienpakaļ otrai istabā iespraucas divas kuplas lauku saimnieces ar prāviem saiņiem. Viena tūliņ sniedz Dīnsberģim roku, bet otra kautrīgi turas durvju tuvumā.

— Vai, zin, Ancalānu māt, — viņa paklusu saka, — man tā kā bail . . .

— Vai! — otrā drošina, — nōc tik iškā, kas beus, beus! —

Otrā tad arī saņemas un pienāk tuvāk.

— Nu tad labdien, kundziņ! —

— Labdien, labdien, saimnieces.

— Voi tu tis pots kungs, kas avizē tās rīmes toisa?

— Esmu gan rakstijis dažas dziesmiņas . . .

— Voi, voi! Tavu jeuku rīmju! Mūsu meiteni skoita tiš nū golvas kā pōtorus! Un tad nu jeus miusu pūšē? —

— Tā jau ir — atsūtīja . . .

— Zinām, zinām! — Ancalānu māte pārtrauc, — tāpēc abas arī nācām: as sōku — Bencānmāt! Cilvāks tōdu goisa gabalu breucs, nabeus nakū līlu leidzi ņēms, tāpēc . . . — un abas nu sāk tik raisīt vaļā savus saiņus un kraut to saturu galdā. Drīzi tas ir pilns kviešu karašām, sviesta būnduļiem, šķiņķiem, desām un olām. Netrūkst pat medus poda un dzeltena Jāņu siera rituļa.

Brīdi abas viešņas paciemojas un pastāsta, ka ir sēreniešu saimnieces un ka nākušas, tā teikt, izlūkos, vai rīmnieks nav lepns, vai grib ar vienkāršiem cilvēkiem runāt. Kad nu tas tā nav, tad lai Dīnsberģis par pārtiku nemaz nebēdā, jo nu ar tādām pašām devām nāks arī citas kaimiņienes — Grekānmāte, Pidriene, Miskiēne, četras Totānu mātes un vēlāk arī citas pagasta saimnieces. —

— Mās kroņa ļeudis, — viņas paskaidro, — mums trūkuma nāu, bet nāēds cilvēks tak navor labu rīmju taisīt, tāpat kā plāvējs ar tušķu vādaru navar ņemt plōta vāļa. —

Tai pašā vakarā Dīnsberģis raksta vēstuli savai dzīvēs biedrenei Dinges skolā. Aprakstījis raibā un gaļā ceļojuma grūtības un pirmo dienu dzīvi Jaunjelgavā, viņš beidzot saka:

— „gan, mīļā sieviņ, vēl jo labi atcerēsies bībelstāstu par svēto apustūli Jāni, ko Patmosas salā krauklis baroja? Itin tāpat te Jaunjelgavā mani manā vientuļā kambariņā apciemājušas mīlīgas un gādīgas sēreniešu saimnieces, atvezdamas man kā pateicību par manām rīmēm jo prāvas ēdamas dāvanas, tā ka mans galds nu pielīdzināms kāzu mielastam. Par to esmu krietnajām saimniecēm gan sirsnīgu paldies teicis, gan arī savā kambariņā

klusībā prieka asaras slaucījis. Pricājies arī Tu, mīlā sirds, līdz ar mani un gaidi pacietīgi to laimes brīdi, kad gana priecīgs pie Tevis atkal atgriezīšos. Šī mīlīgā debesu gādība par mani, nabaga vīru, liek man ticēt, ka visai ilgi Tev pēc manis sērot nevajadzēs, tāpēc ar drošu prātu un

ticībā palāvīgu sirdi varu teikt to gala vārdu: dzīvo vesela, manas sirds draugs, un nebēdā nemaz par Tavu Tevi no sirds mīlēdamu Ernestu.

Jaunjelgavē,
tai 2. Meij mēneša dienā
1864. gaddā.

VĒLAIS PAVASARIS

Kas ir mīlestība, mīlais draugs? Vai tā ir tikai mūsu asiņu straujais vilņojums, kad tās pilnas jaunības nemiera, kad mums liekas, ka vējš, saule un pavasarīgo dienu krāšņums ir rada mūsu pašu sirdij? Vai varbūt tā ir prieks, ko pati debess ielējusi mūsu krūtīs, lai ar to paceltu mūs pāri smieklīgi sīkai un nožēlojamai ikdienai, kur tik daudz ļauna uzglūn mūsu dzīves priekam, pat mūsu dzīvībai? Vai tā ir kāda atskaņa, kāds atspīdums no mums nezināmas pasaules, kur reizi bijušas mūsu dvēseļu mājas? Jeb varbūt mīlestība ir ieguvums, ko esam izpelnījušies, paši nezinādami ar ko? Kas to lai zina! Jeb vai tomēr tas ir zināms kādai otrai sirdij, kas elpo turpat mūsu tuvumā? Matīss par to domāja, nokāpdams pa verandas kāpnēm dārzā. Viņš paskatījās atpakaļ Lizbetē, kas bija palikusi stāvēt verandas durvis.

— Cik skaists šis svētdienas rīts, Matīss! Cik spodri un svaigi izskatās ābeļu plaukstošie pumpuri! Un cik kautrīgi un tomēr saldi tie smaržo! Es nespēju iedomāties neko skaistāku, kā tavu Kaibēnu dārzu ziedu plaukuma laikā. — Viņa nokāpa pa kāpnēm un apstājās Matīsam blakām. Ap viņa lūpām savilkās tikko jauzānā norūpēšanās tiklīpi.

— Vai tas ir tikai mans dārzs, Lizbet?!

— Ak, piedod, mīlais draugs! Es vēl arvienu nespēju pierast pie tā, ka Kaibēni nu ir arī manas mājas. Bet esmu jau ar šo vēl tikai īsu laiciņu, tāpēc man arī liekas, ka

esmu pie tevis atnākusi ciemā no draudzes skolas.

— Jā, Lizbet, to es saprotu gan, jo reizām arī man pašam tas, ka tu esi šeit, izliekas pēc sapņa.

— Kā gan arī nē, Matīss! Ir taču pagājuši taisni divdesmit pieci gadi, kopš tu mani aicināji šurp. Divdesmit pieci gadi — tik garī un bezcerību pilni gadi! ... Arī toreiz bija pavasaris, tāds pat kā tagad, un mēs ar tevi divi vien sēdējām uz soliņa zem ziedošas ābeles draudzes skolā. Tikai toreiz nebija vis svētdienas rīts, bet gan pievakare. Visi dziedātāji jau bija aizgājuši, tikai tu vēl kavējies. Es jutu, ka tev man kas sakāms, tāpēc ievēdu dārzā, un mēs apsēdāmies uz soliņa zem ābeles, kur es allaž mēdzu sēdēt, kad gribēju būt viena. Tu lasīji savas dziesmiņas, bet, beidzis lasīt, satvēri manu roku:

— Lizbet, vai atļausi man tev jautāt tieši, ko dziesmiņās esmu pateicis aplinkus?

— Es to atceros! Un atceros arī to, ka atbildēji:

— Tu dziesmās man esi jautājis, Matīss, un turpat dziesmās esi atminējis arī manu atbildi: sirds, pēc kuņas tu ilgojies, tā pieder tev jau sen! ...

— Tā tas bija, Matīss! ... Ak, to dienu es nekad neaizmirsīšu! ... Tu biji tik priecīgs un tik daudz runāji par mūsu nākamo dzīvi. Tev bija tik skaisti nōdomi! Tu gribēji ar mani un Reini apceļot visu Eiropu, redzēt visas skaistās un ievērojamās vietas, kur parādās vai nu dabas varenums, vai arī cilvēku gara lieliskie pieminekļi. Un Dievs

zina, cik ļoti es arī to vēlējos, es, Rātminde-ru Līzbeta, kas līdz šim bija pazinusi tikai lielceļu no draudzes skolas līdz baznīcai un dzirdējusi tikai to, ko mācīja tēvs skolas stundās un Šillinga mācītājs no kanceles! Tu gribēji man atvērt pasauli, ko bijī jau pa da-ļai darijis savās dziesmās... Bet tad...

— Vēl tai pašā vakarā es lūdzu taviem vecākiem tavu roku.

— Jā, bet es ar drobošu sirdi stāvēju blakus kambarī un klausījos, ko jūs runājāt. Es gan jau iepriekš zināju, ka māte mūsu nodomam pretosies, jo tu viņai nepatīki. „Matiss, — viņa arvien teica, — ir smējējs un platā pasaules ceļa gājējs. Viņš smejas par dažām, vecām paražām un nēsā pēc kungu modes šūtus svārkus, un kopā ar citiem kumēdiņu taisītājiem spēlē teāteri. Nav labi arī tas, ka viņš, rakstīdams avīzēs, apsmej godīgus cilvēkus.“ — Tāpēc viņa strupi noraidīja tavu lūgumu, bet tēvs, kas varbūt būtu bijis ar mieru, nedrīkstēja viņai pretoties.

— Tā tas bija. Tava māte teica: „Tu Matiss, vari meklēt sev sievu tur, kur Dieva vārdus pulgo un smejas par viņa baušļiem, vai arī ņemt sev kādu prastu ļaužu bērnu, kas būs mierā, lai tu kāds būdams. Piebalgas draudzes skolas tēva Andža Rātmindera meita nevar kļūt tev par sievu...“ Tie bija tavas mātes pēdējie vārdi.

— Diemžēl tas tā bija, Matiss, kaut gan mūsu labā rūpējās pat Šillinga mācītājs un arī Veļķu dakteris Jurjāns.

— Tam bija maza nozīme, jo Šillinga mācītājs pēc tavas mātes domām bija pārāk pasaulīgs, bet dakteri Jurjānu viņa turēja par bezdievi, tāpēc ka reizi teicis — slinģības nevarot novērst ar pātariem, bet zālēm, ko dakteris parakstījis.

— Jā, Līzbet, tavu māti nespēja mikstināt ne tavas asaras, nedz mani solījumi, nedz mācītāja un mūsu labo draugu lūgumi — viņa bija cieta kā akmens. —

— Jā, māte bija cieta un nepielūdzama, bet arī manī bija kaut kas no viņas dabas: es nolēmu, ka neiešu par sievu ne pie viena,

lai tas būtu kaut vai pats krievu ķeizars, un savu apņemšanos izpildīju un mierīgi noraidīju ikvienu precinieku, ko māte man sameklēja. Bet — kaut arī es savu panācu — neļāvu sevi izprecināt pēc mātes gribas, iekšēji es jutos salauzta un nevarīga. Šie divdesmit pieci pavasāri, šis divdesmit piecas ziemas pataisījušas mani nelaikā sirmu! Ak Matiss, Matiss!... Līzbetes balsī tricēja asaras, — mana māte man atņēmusi labāko daļu no dzīves, ko pati man devusi! Es nespēju viņai to piedot, un sirds man pret viņu pilna nepārvarama rūgtuma, jo vairāk vēl tāpēc, ka viņa izpostījusi nevien manu, bet arī tavu mūžu.

— Līzbet, mīļā Līzbet! — Matiss satvēra viņas roku, — piedod savai mātei un izmet no sirds rūgtumu, jo citādi tas, kļūdams kā kāds nejauks trums aizvien lielāks, apņēns to skaistumu un prieku, kas mums vēl tagad panākami un iegūstami. Ja vien tu spētu atbrīvoties no šī rūgtuma, tad tev būtu jāatzīst, ka pagājušie divdesmit pieci gadi taču nav vis gluži zaudēti.

— Kā tu to domā, Matiss — es tevi īsti nesaprotu? — Vai tad tu to neuzskati par nelāimi, ka visus šos gaŗos gadus es nevarēju būt pie tevis?

— Nāc, Līzbet, iesim tur — dziļāk dārzā, kur vairs neredz mājas, nedzird cilvēku balsis, bet kur redz tikai plaukstošas ābeles un tām pāri debesu bezgalību. Varbūt sirds tev tur kļūs mierīgāka, un tu jo labāki sapratīsi, ko gribu tev stāstīt. —

Viņi gāja pa taku, kam no abām pusēm stiepās pāri ābeļu zari, pilni pusplaukušiem pumpuriem, ap kuŗiem jau zumēja bites, piesūkušās medainas ziedu sulas un ziedputekļiem aplipušām kājām. Nācēju iztraucēti pa ābeļu zariem spurkšķēja strazdi un sarkan-krūtīši, kas, uzmanīgi pa zariem lēkādami, skatījās, vai nepamanīs kādu kāpuru vai ziedu maitātāju smecernieku.

Taks izbeidzās pie zaļi krāsota soliņa plašā dārzā vidū, un te tiešām visapkārt juta un redzēja tikai pavasarīgās zemes spēku un krāšņumu, tāpat kā debesu neaizsniedza-

mo tulumu, kuŗu priekšā cilvēka sāpes un prieki izlikās kā nesaredzami sīki putekliši.

— Redzi, Līzbet, — Matīss runāja, kad abi bij apsēdušies uz soliņa, — ja tu būtu pie manis atnākusi pirms divdesmit pieciem gadiem, tad šeit redzētu tikai kailas vecaines vai iesarkanus māla paugurus, kuŗos pavasaros parādījās pa retai skostai vai panikušai atraitnītei. Tagad te ir dārzs, un ikviens koks, ko esmu te stādījis un kopis, ir audzis kopā ar manām domām par tevi. Un nu, kad te viss ir tik krāšņs un ziediem bagāts, tu esi te atnākusi kā saimniece. Tad taču tev nu jāatzīst, ka visi pagājušie gadi ir bijuši it kā sagatavošanās, lai tevi jo cienīgi uzņemtu, tie ietvēruši sevī pastāvīgu un nemitīgu attīstību pretī kādam mērķim, kas nu tagad rādās sasniegts. Vai tad par to nav jāpriecājas?

— Jā, Matīss, attīstība tā ir, un arī mērķis ir sasniegts, bet es — es neesmu pūlējusies līdz ar tevi, dzīdamās uz šo mērķi, es neesmu, līdz ar tevi baudījusi prieku, kad redz, ka, manas pašas rokas balstīta, vārga rīkstiņa izveidojas par ziedošu koku...

Matīsa sārto, mierīgo seju apēnoja rūpju ēna. Viņš brīdi klusēja, tad uzsāka par jaunu:

— Tev taisnība, Līzbet, Kaibēnu dārza dēstīšanā un kopšanā tu nevarēji dalības ņemt. Bet šis dārzs nav vienīgā vieta, kur esmu ielicis savas domas un darbu. Tu pati teici, ka it kā jūtot savu līdzinieci *Mērnīeku laiku* Oļiņu Lienes tēlā. Un ir taču arī tā, ka, šo tēlu veidodams, domāju par tevi, redzēju tevi savā priekšā. Tātad šis darbs mūs vienojis vairāk kā jebkuŗš cits un tālab tu vis nevari teikt, ka aizgājušie gadi tev pilnīgi zuduši. —

— Ak Matīss, tu aizmirsti, ka es esmu sieviete! Protams, es zināju un jutu, ka Lienē tu ietvēris kādu daļu no manām īpašībām, bet tai pašā reizā, līdz ar prieku par to, es cietu arī bēdas...

— To es nesaprotu, Līzbet! —

— Tad klausies: tu raksti, ka, Lienei ienākot tumšajā Gaitiņu istabā, tā topot gaišāka.

Vai tad nu man tūliņ nebija jāpadomā par to, kāpēc es kā dzīvs cilvēks nespēju ienest tādu pat gaismu tavā istabā? Bet tas jau vēl nav viss! Ikviens tava vēstule, ko man sūtīji no tālajām, skaistajām zemēm, pa kuŗām ceļojāt kopā ar Reini, ikviens ceļš, kas tevi veda pa kalnu tekām gar aizām un bezdiebjiem, vai arī pa pilsētām, kas tik bagātas mākslas darbiem — viss, viss man dūrās sirdī kā ass ērkšķis, un es jutu sāpes par to, ka neesmu tur ar tevi kopā. Ja būtu bijusi tur ar tevi, ja tu man būtu visu to rādījis īstenībā, es būtu kļuvusi bagātāka un pilnīgāka, un šo bagātību es savukārt būtu varējusi atdot tev...

— Tavas vēstules man deva daudz vairāk, nekā tu domā. Man arvienu likās, ka tas ir brīnums, burvība, ja cilvēks ar mazu, niecīgu burtu palīdzību var atklāt otram cilvēkam savu dvēseli.

— Jā, varbūt tā arī ir burvība, brīnums. Bet cik gan īstenība ir pilnīgāka, mīļāka un saldāka nekā šī burtos ietvertā burvība! — Un vai tad tu, Matīss, nezini, ka tas, ko cilvēks pasaka vārdos vai uzraksta, ir tikai atspīdums, vāja atblāzma no tā, kas viņš patiesībā ir un ko mēs iegūstam no viņa tuvuma? Ja mana māte nebijusi tik cietsirdīga, tad man piederētu nevien tas, ko tu šais divdesmit picos gados rakstījis vai retu reizi runājis, bet arī tu pats, tas kas tu biji un kāds tu biji. Vai tagad tu vairs vari būt, kas kādreiz biji? Vai tad cilvēks ir līdzīgs akmenim, kas paliek, kāds bijis no laika gala? Vai viņš drīzāk nelīdzinās stādam, kas meklē gaismu, iegūst to un izstaro savu ieguvumu ziedos? Ak Matīss! Cik daudz tavu dvēseles ziedu ir izplaukuši un novītuši, manis neredzēti un nebaudīti!

— Bet, Līzbet! Kā tu jel vari skumt un bēdāties par to, kas nav bijis un varbūt pat nav varējis būt! Domā jel par Reini, kas taču ir īsts vientuļnieks un kam visu mūžu ir bijis jāiztieks tikai ar savām domām! —

— Ak Matīss! Otra nelaiمة taču nevar mani darīt laimīgu!

— Mīļā Līzbet! Man liekas, tavu skumju

un neapmierinājuma pamatā ir vēl kas vairāk. Tu no manis kaut ko slēp? Vai tu nevari sevi pārvarēt un man to atklāt?

Viņa nolieca galvu un aplāja seju rokām. Cauri pirkstu starpām noritēja dažas asaras. Matīss noliecās pie viņas.

— Līzbet! Mana Līzbet! — Viņš maigi pārvilka ar roku viņas galvai, kur matu kuplumā vizēja daudz sidraba pavedienu, — tev ir kādas bēdas, par kurām es nekā nezinu. Varbūt, ka arī vēl nav pienācis laiks, kad tu par tām vari runāt? Bet, ja nezinu, kas tevi nospiež, tad arī nespēju palīdzēt, kaut to arī vēlos no visas sirds... —

Viņa atņēma rokas no sejas, ātri nosusināja acis lakatiņa stūrī, ko bija apmetusi ap pleciem un pieglauda galvu Matīsa plecam.

— Piedod, Matīss — es iztuos kā muļķa meitene! Bet mēs, sievietes, lēti nemainām savu iedabu. Asaras mums nāk līdzī kā mantojums no bērnu dienām, un pat vēl vecumā mēs ar tām aizstājam tur savas bēdas, kur vārdu mums pietrūkst. Asaras aizskalo no mūsu dvēselēm krēslaino brīžu ciešanas un pēc tam mēs visu it kā sarežzam gaišāk. Arī tagad tas tā ir, un es nu tev varu mierīgi pateikt to, kas vēl pirms maza brīža negribēja nākt man pār lūpām.

— Ja tā, tad runā, Līzbet!

— Tu brīnījies, Matīss, un, varbūt, tevi pat idzināja tas, ka es šai jaukajā pavasara dienā mūsu dārzā, no kuŗa es gribētu aiziet tikai tad, kad mani aicinās nāve, esmu nemierā ar savas mātes cieto sirdi, kas man un tev nodarījusi tik daudz sāpju? Redzi, mīlais draugs: taisni dabas košums un kuplums mani piespiež domāt par to, ka tāds pat dzīvu ziedu jaukums būtu pildījis mūsu māju, ja māte būtu ļāvusi tev mani pārvest pirms divdesmit pieciem gadiem... Tad mēs tagad nestaigātu Kaibēnu dārzā divi vien seno dienu atmiņās, bet klausītos, kā ap mums skan jaunas un jaunras balsis... Un tas mūs ielīksmotu daudz vairāk nekā cīruļu un strazdu meldijas, ko klausāmies tagad... Mūsu dzīve tad nebūtu tikai mūsu vien, bet

mēs to būtu sadalījuši mūsu bērnu starpā un ar to būtu ieguvuši divkārt un trīskārt...

Matīsa seju aplāja smagu skumju ēna. Viņš klusēja, bet Līzbeta pēc laiciņa turpināja:

— Tu taču nebūsi aizmirsis, Matīss, cik daudz krietnu vīru un miļu draugu kādreiz pulcējās ap Kronvaldu, pie daktera Jurjana un dažreiz arī pie tevis? Kur tagad viņi? Nav vairs šai pasaulē dedzīgā cīnītāja Kronvalda, aizgājis aizsaulē lepnaiss senču dievu slavinātājs Auseklis, tāpat kā jauntrais Pēteris Šanbergs, kas mūs tā iepriecināja ar savu dziesmu: Tev dziļi acīs ieskatīju, kas spīdēja no laimības. Nav arī vairs labā daktera un mana tēva, kas gan saprata, ko es ciešu... Tālu pasaulē aizklīduši bezbēdīgais Pumpurs, Stērste un Tullijs un citi „Ķirpa“*) biedri...

Kāda laime tā būtu bijusi, ja mūsu bērni būtu uzauguši šo vareno un cienījamo vīru starpā, dzirdējuši viņu dedzīgās un drosmes pilnās valodas un uzņēmūši sevī viņu ticību mūsu tautai un tās nākotnei! Tad arī viss tas, ko mēs abi no viņiem dzirdējuši un par ko tu tagad raksti savas atmiņas, nebūtu tikai dzirdēts, nebūtu tikai atmiņas no viņām skaistajām dienām, bet būtu kļuvis par mūsu bērnu dzīves saturu, būtu viņos nobriedis par augliem, kādus mēs sevī nespējām izaudzēt... Manas mātes nesaprātība un aklā turēšanās pie savām iedomām to visu, visu ir izpostījusi!... Lūk, Matīss, kur slēpjas mana rūgtuma saknes: es nespēju savai mātei piedot viņas aplamo cietsirdību un tāpēc arī nespēju īsti un pilnīgi būt apmierināta ar to, ko esmu ieguvusi, atnākdama Kaibēnos... —

Līzbeta aplūsa un, salikusi rokas klēpī, skatījās sārti zaļganajā ābeļu biežoknī, bet laikam tam cauri redzēja kādu citu, skaistāku un tikamāku pasauli.

Matīss labu brīdi ļāva viņai kavēties šai

*) „Ķirps“ — Vecpiebalgas darbinieku nodibinātais literārais pulciņš.

pasaulē, pārlikdams un apdomādams, ko runāt tālāk, lai, ja arī ne pilnīgi, pārvarētu Līzbetes domu rūgtumu, tad mazākais atņemtu tam asumu.

— Tev tik daudz taisnības, mīļais draugs, — viņš tad lēnīgi iesāka, — ka es būtu aplamis, ja gribētu, lai tu savas skumjas un rūgtumu nomet kā vecas, apvalkātas drēbes, kad jāvelk mugurā jaunas. Ja cilvēka sirds tik drīzi izmestu no sevis visu smago un sāpīgo, nezinādama, ka likt tā vietā, tad tā, varbūt, kļūtu vēl tukšāka un nevarīgāka. Arī sāpes un rūgtums dažreiz var dot spēku. Bet ir labi, ja, arī ciešot bēdas, mūsu sirds nenoslēdzas un nenocietinās pret to skaistumu un labumu, kas tur grib iekļūt un apmeties blakām tumšajam un ļaunajam, līdz laiks, kas pamazām nolīdzinājis pat augstus klinšu kalnus, izlīdzinās arī labo un ļauno, tumšo un gaišo un pārklās visu ar vienlīdzīga ieguvuma segu.

— Ne pirmo reizi es dzirdu šīs tavas domas, Matīš, un arī it labi jūtu, ka taisnība ir tavā pusē. Bet es nejūtu, ka tā ir arī mana taisnība, es nejūtu, ka šai taisnībai jāklūst par mūsu abu dzīves kopējo taisnību. Kaut tu man, mīļais Matīš, to iemācītu! —

— Kā ļoti es to vēlētos, mīļais draugs! Un ja vien tu gribētu iet to ceļu, ko esmu gājis es pats, tad, varbūt, to arī iespētu! . . .

— Kā gan es tev neietu līdz, ja tik ilgu gadus savā sirdī neesmu ne reizi no taviem ceļiem novērsusies? . . .

— Ja tā, tad tev jāatgriežas pie manis mūsu vecajā Mādaru istabā, jo no turienes sākās mans ceļš šurpu Kaibēnu kalnā. Un kaut tas bijis likumots un dažkārt šķēršļu un kavēkļu bagāts, arvienu to skaidrojais un apgaismojais spožums, kas nācis no vecās istabas. Kaut pagājusi jau mana mūža lielākā daļa, kā šodien vēl atceros ziemas vakarus, kad ap mājas pakškiem tur Mādaros trakoja sals un gaudoja ziemelis, bet iekšā bija tomēr tik silti un labi. Visapkārt sprēgāja virpas skaidas, dūca ratiņu spoles, bet gaišākajā vietā pie paša skala kāds lasīja vecajā,

biezajā grāmatā ar melnajiem vākiem un spožiem misiņa stūriem. No grāmatas skanēja vārdi tikpat sausi un cieti kā virpas skaidas, bet tie drošināja un apmierināja mūs visus. Mēs vairs nedomājām par puteni un salu, nebēdājām arī par to, ka vakariņās mūs gaidīja tikai plāns maizes riecens, apkaisīts ar sāli. Mūs mierināja un iepriecināja tas, ka mūsu dzīve ir stingras, bet arī labvēlīgas rokas vadīta. Un rūgtums, bailes un skumjas, ar ko mums draudēja dzīve ārpus Mādaru istabas sienām, mums likās kā tumšs piliens gaismas jūrā. Gan tad, gadiem nākot un ejot, ne vienu reizi vien paļāvu no sirds pazust Mādaru istabas gaišuma avotam, bet nu atkal no jauna jūtu to ap sevi un esmu mierīgs un bez bailēm un rūgtuma kā toreiz bērnu dienās. Un, kaut dzīves ceļus staigājot nav trūcis šaubu un izmisuma brīžu, tie tagad visi pārvarēti. Sirds izmetusi no sevis visu tumsu un rūgtumu, ko nediena tur iemetusi, un mierīga vežas pretī daiļumam un priekam. Vai redzi, Līzbet, cik tīrs un dziļš pār mums zilais debesu jums, kaut rudenī un ziemā bija tumšu, baigu mākoņu pilns? Vai redzi ziedu bagātību un krāšņumu? Tiesa, tie nav vairs tie ziedi, par kuriem priecājamies savās bērnu un jaunekļu dienās, bet vai tāpēc tie tagad mazāk jauki un vai sola mazāk augļu? Tu redzi, ka daiļums un mūžīga atjaunošanās ir dabas īstenais mērķis. Tas vis nezūd, tāpēc ka dažu ziedu ķer salna un dažu nomaitā tārps. Vai tad nu nevaram pieņemt, ka arī tās mūsu vēlēšanās, kas nava piepildījušās, ir tādi salnas un tārpu maitāti mūsu dzīves ziedi? Un vai nava aplami, ja šo dažu, kaut arī visskaistāko ziedu bojā ejas dēļ turam sevī rūgtumu un nepriecājamies par vēl atlikušo jauko pilnību? Mīļā Līzbet, met no savas sirds rūgtumu un pakļauj to tai skaidrajai un vienkāršajai gudrībai, kas mums staro no vecās grāmatas pretī tāpat kā reizi Mādaru istabā, un tu redzēsi, ka tava sirds kļūs redzīga pret to labu, ko tagad baudām, un apmierināsies ar to, kas mums pieder un piederēs vēl nākotnē. —

Līzbeta sēdēja piespiedusies Matīsa plecam un ilgi klusēja it kā sevī kaut ko pārvarējama. Tad viņa pavērsa seju pret Matīsu un skatījās viņā dziļas sirsnības un patiecības pilnu skatu.

— Es to gribu darīt, mīlais vīrs, es gribu tev paklausīt un, ja vien tu mani allaž atbalstīsi, tad ceru kļūt tāda, kādu mani vēlies un kādu tu mani domāji manās jaunajās dienās, kad pēc manis ilgodamies veidoji gaišo Oļiņu Lienas tēlu. —

Šai brīdī cauri ziedu pilnajam biežoknim, it kā nākdamas no pavasarīgajām debesīm, sāka dimdēt tālas zvanu skaņas — baznīcā iezvanīja svētrītu. Klausoties Līzbetes pēdējos vārdus, Matīsa seja bija noskaidrojusies.

— Mums jāsteidzas, Matīs, — Līzbeta piecēlās.

— Jā, — viņš atteica, pieceldamies tai līdzī, — tas būs jauks brauciens tik skaistā laikā un ar tik vieglām sirdīm. Steigsimies, mīļā Līzbet! —

Arturs Kaugars

ELEĢIJA

Dīvainais iedomu sakars! Kāds aiziet ar pūpoliem rokā.
Rādās man aploka žogs, Latvijā redzēts kaut kur.
Saimnieks to apkopis rūpīgs. Lūk, šķietami mirušā kokā
Zaļums — kāds vītola miets zaru maiglapainu tur.
Kādu gan varenu spēku tas apslēptos pumpuros vācis!
Izmisīgs dzīvības čuksts. Bezsakarains sāksi drīz žūt. —
Dīvainais iedomu sakars! Man aprīlis trešais jau nācis,
Svešumā iemiets kopš es. Vai te var līdzība būt?

Arturs Kaugars

NESASKAŅA

Pasaule, pasaule, daiļumam celtā,
Ūdeņi sidrabā, blāzmas viz zeltā,
Bet pa zemi Dievs pats laidis
Starot septiņkrāsas klaidis.

Cilvēce, cilvēce, cildenam laistā,
Lai būtu galotne pasaulē skaistā,
Asinīs un vaidos jauca
Tava gaita. Kurp tā traucas?

Saskaņas taujā cilvēka mēle.
Augstumos iešķīlas gaišuma strēle.
Vai es redzu ritu blāvu?
Vai es rieta blāzmā stāvu?

Karola Dāle

DZIRDU

Cauri pusnakšu postam un rītausmu jundām,
Cauri laicības stundām
Dzirdi šalkojam brīvus
Ūdeņus dzīvus.
Skalojas pāri pār zemes nīcību irdu,
Sapnis vai nomods — dzirdi.
Dzīvības upe raita
Gadsimtus skaita.

KĀRLIS JĒKABSONS PAGĀTNES SKATĪJUMĀ

Bēdu vēstis, kas nāk no dzimtenes, līdz ar citiem mirušajiem dzejniekiem sauc arī Kārļa Jēkabsona vārdu. Nelaikis divējādi populārs: pirmkārt, kā īsts, apbrīnojami melodisks dzejnieks, lirikis, kuŗa teksti ļoti daudzām jaukām mūsu dziesmām; otrkārt, kā spilgti savdabīga personība, par ko gājuši no mutes mutē neskaitāmi anekdoti. Kādreiz Jānis Grīns smējās: „Ja sakrātu anekdotus par latviešu rakstniekiem, par Jēkabsonu vienu pašu sanāktu trīs sējumi.“

Zēns būdams, sāku ievērot Jēkabsona (toreiz — un apmēram līdz Latvijas patstāvības sākuma gadiem dzejnieks parakstījās Kārlis Jākobsons) vārdu *Rīgas Avīzes* pielikumā un citos izdevumos. Atmiņā no tiem laikiem sāk skanēt mazu dzejoļu piemīļīgi un skaisti vārdi. *Rīgas Avīzes* vai *Vārda* pielikumā atradu dzejolīti *Dzimtenē*, kas izskanēja:

*Tvīkst tavš vaidziņš pie mana.
„Cik gan tu burvīga, dzimtene,“
Visas birztiņas zvana.*

Rīgas Avīzes pielikumā 1903., tai numurā, kur Deledas sicīliešu stāstiņš, (pieminu tādēļ, ka viņš atmiņā kā saaudzis ar Jēkabsona dzejoli) Kārlim Jēkabsonam bija garš un skumīgs, bet skaists dzejolis *Gūsteknis*, kur apdziedātas cietumnieka ciešanas un ilgas. Ķeniņa sastādītajā almanachā *Jaunības Līteratūra* 4. sējumā Jēkabsonam dzejolis *Māmuliņa*, arī garš, ne visai saprotams, bet mīļīgi sirsniņgs, un sākās:

*Vienas dziesmas sirds arvienu
Ilgo māmiņa.
Tu pie loga augu dienu
Gaidi dēliņa.*

Un mēnešrakstā *Jaunības Draugs* 1904. gada februāra burtnīcā kādā lappusē slejas apakšējā malā kā paslēpies Jēkabsona dzejolītis *Kad zvaigznītes mirdzēt sāk*; ganu

zēns pret vakaru nes kopā skangaliņus un sprungulišus, lai kurtu uguni un lūdzas: Dieviņ, sūti mūsu lejā spožās zvaigznītes! — Tā paša gada *Austrumā* no pirmajām burtnīcām kā skanēt skanēja pretī Jēkabsona dziesmiņas, piemēram:

*Tur aiz zeltenītes mājas
Bezgalības zvaigznes mirdz,
Tās man rāda to celiņu,
To celiņu, kur man sirds.*

Un citā dzejolī izsauciens un neredzēti savāda glezna: To aizmirst neiespētu es, To aizmirst neiespētu es: Balts viesul's vakar-zvaigzni nes!

1905. gadā Jēkabsona dzeja rādīja citu pusi. Smiltēnē jauns grāmatu tirgotājs Akmins, par ko runāja, ka viņš esot sociālists, rādīja apgāda Dzīve (arī šis apgāds bija „sociālistu“ vai „jaunstrāvnieku“, vai kā viņš nu toreiz sauca) izlaistu dzejoļu grāmatu *Gaitniecības ceļš*. Grāmatai nebija autora paraksta, bet Akmins stāstīja: tie esot Kārļa Jēkabsona dzejoli. Es pašķirstīju, Akmins palasīja priekšā. Jā, te nu dzejnieks bija tāds kā Rainis, īpaši dzejolī *Mostaities, pūlki*. Tai nelielā grāmatiņā bija arī no *Rīgas Avīzes* pielikuma zināmais *Gūsteknis*, bet ar tik stiprām rindām, kādas avīzes pielikumā nebija: piemēram, par gūstekni resp. cietumnieku bija teikts: tie ar nagaikām to sitīs. Grāmatiņai tomēr bija krievu cenzūras atļauja. — Jau novembra beigās pašā brīvības dienu straujuma kolportieris ienesa mūsmājās visādas laikmetīgas grāmatiņas, starp tām vēl joprojām nelegālā žurnāliņa *Uz priekšu!* jaunāko burtnīcu. (Šo žurnālu izdeva sociāldemokrātu savienība, kas toreiz bija pasvītroti nacionālāka nekā sociāldemokrātu partija.) Pirmajā lappusē Jēkabsona *Kaujas maršs*, kas sākās sparīgi un pavasarīgi: Spīd saule. Svīlpj strazdi. Zib debess

zils. — Tālāk bija kareiviski skaļas rindas, piemēram:

*Mūsu kumeļi segloti
Aulekšiem lēks,
Mums zobenus dimdinot,
Naidnieki bēgs.*

Bet beidzamās rindas izskanēja: Daugavas ličos, tauta, Tavš vārds vēl dzīvs. — Drīz pēc tam Smiltēnē tā pašā Akmina grāmatnīcā redzēju revolūcionāru dzejoļu grāmatīņu *Vētras dziesmas*, kur blakus Skalbes, Akurātera, Austrīņa, Krūzas un kāda nezināma Ksavera laikmetīgiem dzejoļiem bija arī Jēkabsona dziesmas. Tur bija kritušo cīnītāju sēru marša tulkojums (Par upuriem kritāt jūs, cīnīdamies par zemi no jums izredzēto), kas arī visās strādnieku dziesmu lapiņās, tur bija pavisam skarbs un skaļš Jēkabsona oriģināldzejoļis, ko raksturo jau virsraksts: *Krach!* — Bet revolūciju noslēpēja soda ekspedīcija. 1907. gadā, jau sabiedrisko kritiķu pilnīgi nolamāts par dekadentu, Jēkabsons *Staros* ievietoja poēmu *Stāsts par kalpa sievu Ilzi*, kas novilkta arī grāmatīnā. Tas viens no Jēkabsona skaistākajiem dzejojumiem un sākās:

*Raugos mēneša nakti
Burvīgā zilumā,
Aizklist domas un jūtas
Dzimtenes birztaļā.
(Tālākais citāts aptuvenus.)
Tur redzēju, kā ļaudis
Darba jūgu nes,
Ar Mārtiņu, ar Ilzi
Tur iepazīnos es.*

Sekoja sirsnīgs un vienkāršs kalpa sievas tālākā mūža stāsts, bez tāda patosa, kāds vietām, piemēram, Akurāteram lugā *Lāča bērni*. Ilzei un vīram Mārtiņam neklājas viegli. Tuvojoties revolūcijai, Mārtiņš iegūst jaunas atziņas, jaunu nākotnes cerību. Bet sāk trakot soda ekspedīcija, nošauj Mārtiņu un viņa dēlu, kas pretojies, nodur ar durkli. Abus aprok mežmalā, kur pie savu mīļo kapa vietas sāpēs salimst Ilze. — Mana māte,

kuļai poēmu lasīju priekšā — pat vairāk kārt — sacīja, ka viss tur esot tik ļoti patiesīgs. Atzinības vārdus par poēmu kādā laikrakstā rakstīja pat Andrējs Upītis, kas parasti ļoti asi Jēkabsonu kritizēja, jāteic, izsmēja. (Par kādu kritiku Jēkabsons Upīti šai laikā esot pat iesūdzējis miertiesā...)

Jā, Jēkabsonam uzbruka, Jēkabsonu nevāja — pat vairāk nekā V. Eglīti vai Falliju. Viņa dzejoļus parodēja *Zobgaļa kalendāros* — gan feletonists neretietis Līvu Jurka (Puriņš), gan Zvārguļu Edvards, kas pats bija dzejnieks un atzina arī modernas izteiksmes meklējumus. Jēkabsonu, tāpat kā Eglīti un Falliju (un pēc 1905. gada vēl daudzus citus), dēvēja par dekadentu. Raiņa rediģētā rakstu krājumā *Darbs* Jānis Jankavs, toreiz dedzīgs sociāldemokrāts, nonievāja Jēkabsona *Gaitniecības ceļu*: velti Jēkabsons pūloties būt sabiedriski progresīvs, dekadents vien esot. (Savā sabiedriskās cīņas dzejoļu antoloģijā *Nākotnes skaņas* Jankavs tomēr ievietoja *Gūstekni*, bet autora vārda vietā lika tikai K. J.). Jā, par Jēkabsonu smējās, bet viņu aizstāvēja retais; raksturīgi, ka viens no tādiem bija dziesminieks klejonis Diženajo Bernhards, kas savā grāmatā *Maldugurži un prauli* kādā dzejoļi aizstāvēja Jēkabsonu un Eglīti pret Zvārguļu Edvardu un Līvu Jurku. Jēkabsons uzbrukumus ņēma, varbūt, vairāk pie sirds, viņš cieta no tiem sāpīgāk nekā citi „dekadenti“, bet reizēm cirta arī pretī. Bija kāds (Jaunais) zobgaļa kalendārs, kas 2—3 gadi atradās Jēkabsona rīcībā, un tur dzejnieks savukārt mēģinājis uzbrukt „dekadentu“ pretiniekiem; jāteic — mēģinājis, jo Jēkabsona mūzai nav satiras un asuma. Viņš izlaida pret saviem smējējiem nelielu satirisku poēmu, bet tieši tāni iegādījušās dažas dīvainas, „dekadentiskas“, nesaprotamas rindas, kas ieguva populāritāti, piemēram:

*Jokots, spokots nu ir gan,
Dimdošs sātans apkārt man.
Kāpj uz jumta vectēvi —
Deviņdesmit deviņi.*

Ap 1908. gadu man rokās nokļuva Jēkabsona pirmais 1904. gadā iznākušais dzejoļu krājums *Uz mūsu zemes*. Glīti izdota grāmata. Savā Burtnieka apgādā to bija izdevis Jānis Breģis, ko Viktors Eglītis vēlāk attēloja (nosaukdams par Āķi) romānā *Skolotāja Kalēja piedzivojumi*. Šai grāmatā tiešām daži visai savādi dzejoļi, piemēram, *Fata morgana*, kur bija rindas:

Vārdi — ne tikai vārdi —
 Diena atlūza.
 Melns lakatiņš tev...
 Iziri rugājā.

Beidzamās rindiņas ar rudenīgo rugāju, kurā „izirst“ sieviete melnā lakatiņā, tomēr spēja radīt visai īpatu nīcības noskaņu. Īstāk, dziļāk, sāpīgāk pārdzīvots likās dzejolītis, kas nevar zust atmiņai:

*Mans dvēseles sapnis ir izsapņots,
 Mans ziedoņa svētrīts tumsībai dots.
 Kapa viesuļi auro, kapa viesuļi dzied:
 „Mans dvēseles sapnis ir izsapņots.“
 — Un pret mūžības vārtiem viens ārprātīgs iet.*

Grāmatā *Uz mūsu zemes* bija arī labs skaits ļoti daiļu dziesmiņu, bet tās es vēl neievēroju, tās es atradu un mācījos cienīt vēlāk. — Jā, Jēkabsonam bija jādzird nevas un smiekli. Bet visdzēlīgāk viņu gan būs ķērusi Rūdolfā Blaumaņa smiešanās. Blaumanis milēja un meklēja jaunos dzejniekus. Viņš viņus gribēja izaudzināt, atbalstīt, invest rakstniecībā un sabiedrībā. Blaumanis milēja jaunos lauku puisi, latviešu zēnus, ārēji neaptēstus, reizēm pat skarbus, tomēr kautrīgus, jūtīgus, dvēselē smalkus. Bet Jēkabsons? Jēkabsons bija par daudz savdabīgs, par daudz asi šķautnains, jā, par daudz pat groteski dīvains. Jēkabsons pats sevi vērtēja visai augstu, viņš nepakļāvās Blaumaņa autoritātiem padomim, pārāk spilgti un naīvi atklāja savas savādības, un, protams, neko Blaumanis viņam nevarēja aizrādīt arī ārējās stājas slīpējumā. Tātad radās iemesli, kurū dēļ Blaumanis aplūkoja Jēkabsonu ar

savu aso kōmisma redzi. Un tomēr Blaumanis atzina Jēkabsona talantu, viņš pat izteicies citiem jaunajiem, ka reiz latvieši par Jēkabsona dzeju daudz runāšot. Bet viņš atrada Jēkabsonā vēl daudz ko lieku un neizlidzinātu. Zīmīgi to liecina kāds padomāts simbolisks tēlojums, kurā Blaumanis šā gribējis raksturot Jēkabsonu dzejnieku: (tādas „fantazijas par dzejniekiem“ Blaumanis padomājis rakstīt daudzas, bet uzrakstīja tikai par Skalbi). Lauku istabā pie galda sēž zēns un uz galda ritina zelta kamoliņu; bet galda virsa notraipīta ēdiena paliekām un vispār galds nav tīrs; zēns to neievēro, ritina zelta kamoliņu pa galdu, līdz galīgi notraipa un top netīrs arī pats.

Kļūmītes, kas citiem dzejniekiem netiktu sevišķi ievērotas, Jēkabsonam kaut kā spilgti izcēlās. Kāda laikraksta pielikumā 1902. vai 3. gadā bija iespiests Jēkabsona dzejolis, kam pirmā rinda „Sešas saule jūras galā“. Bet burtliči aiz kaut kāda pārpratuma (varbūt nesalasīdami rokkrakstu) bija iespieduši: „Sešas saules jūras galā.“ (Kādā tā laika lasāmā grāmatā dzejolis iespiests pareizi). Drīz vien radās viena otra parādīja, viena otra zobošanās par Jēkabsona sešām saulēm. 1906. gadā Staros Blaumanim bija cikls *Kas tie tādi, kas dziedāja*, kur, imitējot 14 dzejnieku stila paņēmienus, rādīts, kā katrs no viņiem dzejotu par virsrakstā minētās dziesmas tematu — Jēkabsonam domātais dzejolis sākās:

*Sešas saules aprija jūra,
 Vēl pēc vairāk tā elš.*

Nepabeigtajā Blaumaņa stāstā *Aleksis* kautrajam, smalkjūtīgajam, dziļajam, fiziski gaudenajam dzejniekam Aleksim prētstatā rādīts otrs zēns, viņa draugs — resns, robusts, kustībās straujš un neveikls, dzejā vēl diletantisks un iedomīgs skolnieks Lābansons. Šai zēnā skaidri redzams, ka prototips viņam Jēkabsons skolnieka vecumā. Bet Blaumaņa pazīstamā satiriskajā stāstiņā *Atriebsšanās* epizodiski figūrē Lābansons jau

pieaudzis vīrs un dzejnieks dekadents, arī ārienē raksturīgi notēlots.

Krogū, kur amerikānis liek sev par labu samaksu nobučot kāju, garām braucot, ierodas arī Lābansons un kāds jauns kungs. Jaunkunga paskubināts, arī Lābansons nobučo svešajam kāju, jo: „tas man būs jauns izšausmināšanās veids“. Pēc tam Lābansons stāsta biedram, ko pārdzīvojis, kāju bučodams: „Tas riebums un tas prieks... man tur būs viela veselam eposam.“

Tomēr tāda pasmiešanās vēl būtu panesama; turklāt Blaumaņa *Alekša* fragments un *Atriebšanās* tika iespiesti tikai pēc Blaumaņa nāves. Bet visasāk Jēkabsonu aizkāra pats pēdējais Blaumaņa satiriskais dzejolis, ko mūsu dižrakstnieks dzejoja Somijā kādu mēnesi pirms šķiršanās no šīs pasaules. Blaumanis šo satiru rakstīja ierosināja gadījums, par ko viņš lasīja no dzimtenes atsūtītajos laikrakstos. 1908. gada jūlija vidū Kārli Jēkabsonu piestātnē, īsi pirms jūrmalas vilciena atiešanas, kāda resna kundze uzrādījusi policijai; kundzei izvilktas maciņš ar trīs rubļu naudas zīmi, Jēkabsons stāvējis tieši aiz viņas, Jēkabsonam rokās arī trijnieks, viņš to kundzei nozadzis. Dzejnieks gan pierādījis, ka saņēmis savu trijnieku Rīgā no kāda grāmatnieka kā honorāru, bet zināms skandāliņš bija noticis. Dzejnieks pats šo gadījumu aprakstīja laikrakstā *Latvija* iespiestā stāstījumā *Kabatas zaglis*. Jēkabsona stāstījumu Blaumanis izlietojis par pamatmateriālu savam dzejolim *Jautājums jeb Balāde par balāžu dzejnieku*, kas iespiests *Latvijas* pielikumā anonīmi. Blaumanis jautā Jēkabsonam: vai pavisam esot vērts dzejot un būt dekadentam, ja nevarot uzrādīt ne sengrieķu Herostrata noziedzību, ne Vailda netikumus; ar trijnieka paņemšanu, ja tāda arī būtu notikusi, kompromitēta latviešu dekadence — u. t. t. Kā agrākos laikos, tā arī Somijā Blaumanis, slimis būdams, taisīja jokus, tā lūkodams remdēt slimības uzliktās ciešanas. (Mana māte, izlasījusi šo satiru, smējās un novaidējās: „Bijis gan tas Blau-

manis uz jokiem: pašam nāve zobu galā, bet vēl citus izsmej!“) Blaumaņa dzejolis par Jēkabsonu kļuva ārkārtīgi populārs; pirms pirmā pasaules kara tiku dzirdējis pat gramofona plati čerkstam: „Nu, sak' tokš, Kārli Jēkabson, vai tev pavisam dzejot lon?“ — Bet pašam Jēkabsonam šis dzejolis šķita nejauka, ķēmīga ēna, no kuņas viņš netiek nekad valā. Blaumaņa asprātīgais, feletoniskais dzejolis Jēkabsonu nomāca kā mūža nelaime, dzejoli viņš Blaumanim diezin vai spēja kādreiz pilnīgi piedot. Dzejnieks pat domāja, ka viņš nevar atrast savām grāmatām, saviem kopotiem rakstiem apgādnieku Blaumaņa satiras dēļ. Bet par to vēl stāstīšu turpmāk.

Jēkabsons pats izdeva dzejoļu grāmatas *Uz aizlauzta zara*, *Pie meža ezera*, *Poēmas*, pat dažas lugas u. t. t., bet jāatzīstas, šis savāda dzejnieks toreiz mani vēl maz interesēja; Austrīņš, Krūza, Jaunsudrabiņš, Laicēns — tā cita lieta. Gadījās viens otrs cilvēks, kas šo to par Jēkabsonu pastāstīja. Satiku studentu, kas ar Jēkabsonu kopā mācījies Millera reālskolā Cēsīs. Jau toreiz Jēkabsons domājis par lugu *Burtnieks*, kādu viņš laida klajā 1911. gadā. Mūsmājās bieži ciemojās mātes draudzene, kas, Rīgā dzīvodama, bija apmeklējusi Dāles ģimeni (Paula un Austras Dāles vecākus); tur šad tad ieradies arī dzejnieks Jēkabsons, liels savādnieks, interesējies arī par reliģiskiem jautājumiem. — 1912. gadā *Latvijas* pielikumā parādījās Viktora Eglīša veltījumi Fr. Bārdam, Virzam, Jēkabsonam. Visvairāk kvelmes bija Jēkabsonam veltītā dzejolī, kur Eglītis atzina, ka neviens cits nav bijis savā dvēselē tāds īsts dzejnieks „kā tu, tu vajatais no visiem kā neviens“. Bet arī šai dzejolī parādījās Eglīša tieksmes uz augstiem un plašiem salīdzinājumiem, un Jēkabsonu viņš pielīdzināja Verlēnam, Hamsunam, Vitmenam, Teofilam Gotjē, Lope de Vēgam... — 1914. gadā, kad pie manis vasaru pavadīja Linards Laicēns, runājām reiz arī par Jēkabsonu; Laicēns teica: tas esot liels dzej-

nieks, praktiskāks cilvēks nekā es (Ērmanis), bet tomēr diezgan naivs praktiķis... Laicēnam bija Jēkabsona nesen iznākusi dzejoļu grāmata *Dziļš miers*, par ko pat Upītis rakstīja cildinādams, gan ar šādiem tādiem uzcirtumiem. Tur atradu jau kādā recenzijā Fr. Bārdas izcelto brīnišķīgo dziesmu *Sidrabiņa naksnīnā* ar maigajām ai un i alliterācijām: Paipaliņa maigi svilpj, krūtīs laime, laime tilpj. Bet tādas rindīņas kā:

*Atveŗ acis mūžība
Sidrabiņa naksnīnā*

šķīta kā paša Dieva dzejniekam iedvestas.

Personīgi ar Jēkabsonu iepazīnos 1915. gada rudenī Valkā, kur biju ieradies, sekodams 2. šķiras zemessargu mobilizācijas rīkojumam. Jaunos, kara klausībā noņemtos, bet pagaidām vēl neaiztransportētos kareivjus pusdienas laikā baroja kādā nomīdītā un apvītusā pļavā, kur sarindoti koka galdi ar viras traukiem. Bija gabals ko iet — jau ārpus pilsētas. Vēl pilsētā mums pievienojās Jēkabsons, ko ar mani iepazīstināja mans paziņa, dzejnieks diletants, arī iesaukts. Jēkabsons aizgāja līdz tai pļavai un arī pabaudīja „zaldātu zupu“, smeldams ar koka karoti, ko viņam aizdeva mans paziņa. — Vakarā, saticis mani uz ielas, Jēkabsons sāka runāties un tincināja, ko es domājot par Virzu; ieteica man Virzu, tas esot labs dzejnieks, franču dzejas skolā mācījies tāpat kā Puškins. Jēkabsonam tai laikā bija 38 gadi, bet man viņš likās vēl jaunāks; patukls, bet ne resns, platu seju. Atmiņā zelta zoba spīdums. Nebija sarkanās bārdas, kas, savā laikā zobgaļu daudzina, ģimētnē redzēta. Nezinu, kādēļ Jēkabsons toreiz ieradies Valkā, bet šai pilsētiņā no Rīgas bija pārcēlies laikraksts *Lidums*, kam Skalbe vadīja literāro daļu. Arī Jēkabsons bija apciemojis Skalbi un atnesis dažas dziesmiņas. Citā dienā, kad es aizgāju redakcijā pie Skalbes, dzejnieks priecājās, ka Jēkabsons dzejā kļuvis tik vienkāršs un jauks; dažus dzejoļus tomēr atdevis Jēkabsonam atpakaļ, bijuši neskaid-

ri. „Vai tad viņš nebija apvainots?“ es ieminējos. „Nē, tagad viņš vairs nav tāds kā agrāk. Sāka pats arī tos atraidītos pārlasīt un brīņojās: velns, ko es te esmu sablekojis!“ Un Skalbe iesmējās dzidri un jauki.

Atkal satiku Jēkabsonu 1919. gada rudenī Rīgā, kur viņš bieži apciemoja *Latvijas Sarga* redakciju. Jēkabsons apsveica mani kā paziņu un atgādināja iepazīšanos Valkā priekš 4 gadiem. Reizēm prasīja avizes literārās nodaļas redaktoram Eglītim: „Viktor, dod dzejoļus lasīt!“ Eglītis tad arī iedeva dažādu autoru atsūtītus un atnestus dzejoļus, Jēkabsons lasīja un sacīja savu atzinumu. Atceros, ieteica neiespiest provincē dzīvojošā rakstnieka Jāņa Kārsteņa tercīnas par Veidenbaumu — un tās arī nēparādījās. (Eglītis Kārstenim bija gan labvēlīgs.) — Jēkabsons apmeklēja nevien *Latvijas Sargu*. Viņš vēlāk bieži vēra redakcijas durvis *Latvijas Kareivī, Brīvajā Zemē, Jaunākās Ziņās, Latvijas Vēstnesī, Latvi*. Visus, vienīgi dāmas nē, viņš uzrunāja ar tu; ja kādam jaunajam sākumā sacīja jūs, drīz vien jau pārgāja uz tu. Aizvien viņš ienāca dedzīgs, aizvien pilnīgi kādas savādas idejas varā, ātri un strauji runādams tikai par to, kas viņu interesē, maz bēdādams, vai tas pievilcīgs arī sarunas partnerim.

Jēkabsons ciemojās pa dažādām redakcijām un dažādi viņu saņēma. Viņš bija liels bērns, viņš visam ticēja, ko viņam kāds iestāstīja. Dzejnieka bērna sirds visu ņēma nopietni. Viņam neradās aizdomas, ka viņu grib izjokot. Kādā pavasara novakarā *Latvijas Kareivja* redakcijā pulciņš rakstnieku un žurnālistu priecīgā noskaņojumā. Kāds paskatās pa logu — „Jēkabsonu Kārlis nāk.“ Cits: „Nostāsimies visi frontē.“ Vēl kādam zibeņa ātrumā nodoms: jāiestāsta Jēkabsonam, ka viņam draud kādas zināmas briesmas, no kurām *Kareivja* kollēgas viņu varēs glābt. Kā tad — Jēkabsonam ienākot, kāds tūlīt sāk stāstīt: bijis par Kārli tāds un tāds pieprasījums... Dzejnieks visam pilnīgi notic. Sarunas virzās tālāk, visi tik nopietni,

tikai reizēm kāds pazūd otrā istabā — izsmieties. Man apriebās šī lieta, es aizgāju, bet citi palika, un dzejnieku beidzot piedabūja tik tālu, ka viņš bija gatavs kollēgas pacienāt, lai gan nemaz nebija uzdzīvotājs. Ciemošanās ielgusi līdz visai vēlai jeb visai agrai stundai un finālā notikusi Jēkabsona kronēšana par dzejnieku karali, pie kam izpildīts ļoti svinīgs un ļoti īpats ceremoniāls. — Pēc dažiem gadiem kāds Jēkabsonam iestāstīja literāru godalgu spriedēju žūrijas dibināšanas projektu, Jēkabsons ņēma to nopietni un skraidīja kā apmāts pa redakcijām, cilvēkus savrup vilkdams un ausīs čukstēdams. — Jēkabsonam bija šacha spēles kaislība, un te viņš sapratās ar otru dzejnieku un Kārli — Krūzu. Reizēm abi dzejnieki šacha cīņas izcīnīja Sukuba kafejnīcā, un kādā sacīkstē Jēkabsons bija sadusmojies, apvainojis Krūzu un aizgājis. Otrā dienā viņš sniedza Krūzam roku, it kā nekas nebūtu noticis, un aicināja pabeigt vakardienas partiju, bet Krūza smaidīdams kratīja galvu — un nekas no spēles neiznāca. — Par Jēkabsonu stāstīts daudz anekdotu, bet ne jau katra patiesa. 1922. gadā Nacionālais teātris atzīmēja Moljēra 300. dzimšanas dienu, izrādot (vienā vakarā) *Tartifu* un *Skapēna nedarbus*. Abas lugas Jēkabsona tulkojumā. Kādā sabiedrībā tika stāstīts: Jēkabsons apmeklējis mēģinājumu, ieturies, tā sakot, autora lomā, sācis pat aktieņus mācīt, piem., kādai tēlotājai aizrādījis: „Šai vietā jums vajag parādīt dziļākas jūtas...“ Kāds piebilda: „Diezin, kā viņš vēl neiedomājas aizsūtīt telegrammu Moljēra atraīnei.“ Pēc kādām nedēļām jau es kaut kur dzirdēju šo telegrammas sūtīšanu stāstām kā faktu...

Kā dzejnieku Jēkabsonu lielāko tiesu atzina un cienīja, bet ne vienmēr visu iespieda. Atceros brīdi, kad Jēkabsons (laikam *Kareivja* redakcijā), galdam uzmeties, ar zīmuli pārrakstīja kādu savu Eglīša vai Plensnera „izbrākētu“ dzejoli. Apjautājos, vai tagad iespiedīs. „Vēl nevar zināt. Uz svaru kau-

siem stāv,“ viņš ļoti nopietni atbildēja. *Latvijas Vēstnesī* Antonam Austrīnam Jēkabsons bija sācis nest neskaīdrus sonetus, kur kvartās vairākos sonetos atkārtotās atskaņas būlu, milu, zvilu, vilu. Austrīņš deva tos atpakaļ, piebilstams: „Citiem es jau tādus drukātu, bet tev tā nevar, tu esi liels dzejnieks, tu esi par lielu, lai tā dzejotu.“ Jēkabsons arī neko neiebilda. Kādu tiešām vīzionāru, savādu, pat murgainu (bet ne bez skaistuma) Jēkabsona dzejojumu *Fantastiski sapņi* Eglītis ievietoja *Kareivja* sīkajā feletonā; citur viņš to nevarot lietot. Nevaru atcerēties, kādēļ *Kareivī* neiespieda Jēkabsona *Tautas lūgšanu*, kas dziedama mūsu valsts himnas (*Dievs, svētī Latviju*) meldijā. Dzejolis parādījās *Latvijas Sargā* (1920.), pēc tam nāca Jēkabsona dzejoļu grāmatā *Šūpoles* un iespiests arī dažās skolas grāmatās:

*Darbs mūsu dzīvība,
Lai me un brīvība,
Esiet jūs Latvijai
Stiprums un balsts.*

*Jūra kur viņus vēļ,
Ozoli galvas ceļ,
Mūžam lai zied un zeļ
Latvijas valsts!*

Par kādu *Brīvajai Zemei* 1920. gada vasarā iesniegtu tiešām daiļu Jēkabsona dzejoli *Dziesmu locītājai* (neatceros, kā to dzejnieks pārdēvēja turpmākos grozījumos) Ezeriņš bija tā sajūsmināts, tā priecājās, ka sacīja: „Avīzei nu šitais par labu, tas jāliek žurnālā“ — un iedeva dzejoli Līgotņū Jēkabam ievietošanai *Letas Illustrētā Žurnālā*, kam Līgotnis redaktors. Citu žurnālu tai brīdī mums nebija. — Jēkabsons labprāt recitēja savus dzejoļus — dobajā, smagi svinīgā balsī, vārdus kā izgrūzdams. Reiz, ienācis *Kareivja* redakcijā, stāstīja: esot uzrakstījis dzejoli mūsu mātei zemei un vēloties nolasīt. Klausītāji: Eglītis, Aleksandrs Grīns, es. Dzejnieks nostājās svinīgā pozē. Grīns vēl paguva man pateikt: „Paskat, Ērmani, kā viņš stāv, kā skatās — kā kāds Buda.“ Eglī-

tis bargi apsauca „Cst!“, un Jēkabsons sāka. Atceros, diemžēl, tikai uzrunu sākumā: Ak Gea... Citreiz dzejnieks recitēja reliģisku dzejoļu *Ja dzirdi vēju*, kur bija starp citu vārsmas par to, ka „tas Kungs un kosmoss runā“. Beidzis autors izsaucās: „Paies divi tūkstoši gadu, bet šis dzejolis vēl tiks daudzīnāts“.

Jā, reliģiskie motīvi Jēkabsona dzejā neatņemama daļa. Jau *Jamības Drauga* 1903. gada 8. vai 9. burtnīcā pašā pirmajā lappusē bija Kārļa Jēkabsona dzejolis *Lūgšana* (Manā tumšā sirdī nāci, gaišais miera stars), vēlākos iespaidumos stiliski grozīts un pārveidots. Katrā Jēkabsona grāmatā vairāki reliģiskas izjūtas dzejoļi. Bet īpaši stipri reliģiskā stīga Jēkabsonam sāka skanēt 20. gadu pirmajā pusē. Dzīves grūtības un laikmeta šausmas okupācijas gados dzejniekam lika meklēt atveldzi reliģijā. 1920. gada rudenī *Latvijas Kareivja* pielikumā iespiesta virkne Jēkabsona reliģisku dzejoļu — lūgšanu, himnu, jā — lietojot Annas Brigaderes apzīmējumu — psalmu, kas pauda dziļu reliģisku pārdzīvojumu. Kopīgs virsraksts šiem dzejoļiem — *Ēteriski tālumi*. 1926. gada beigās iznāca Jēkabsona dzejoļu grāmata *Dzidri tālumi*, kur šis cikls sniegts atsevišķu dzejoļu veidā, pievienojot vēl citus. Tās bija dziesmas gan brīvā ritmā, gan arī sonetos, tās bija dziesmas, kur augsti teikta dievišķā cerība, palāvība, mīlestība, uzticība, gudrība, pazemība. Austrīņš par šiem dzejoļiem izsacījās: te nu esot pilnīga palāvība, bērnišķīgi tīra uzticēšanās Dievam.

Dzejnieku atzina un cildināja daudz vairāk nekā agrāk. Jēkabsonu par lielu dzejnieku uzskatīja Kārlis Štrāls, dzejnieka tuvs draugs; abi Kārļi pēc kārtas savā laikā bija rediģējuši *Dzelmi* — vispirms Štrāls, tad Jēkabsons. Kad Štrāls no Pļaviņām iebrauca Rīgā, viņš apmetās Jēkabsona dzīvoklī. — Jēkabsonu augsti vērtēja Ed. Virza, dzejnieka 25 gadu jubilejā 1923. gada rudenī, sniegdams svētku rakstu *Brīvajā Zemē*; raksts nobeidzās ar izsaucienu: Tu esi uz-

varējis, meistar! — Tai pašā jubilejas reizē mēnešrakstā *Ritums* plašu apceri par Jēkabsonu sniedza V. Dambergs. — *Brīvajā Zemē* recenzēdams Jēkabsona grāmatas *Dziļš miers* otro izdevumu, Viktors Eglītis atzina Jēkabsonu daudz pārāku par Polu Verlēnu. (Tai reizē gan kāds dzejnieks sašutis izteicās: par to Eglīti vajadzējis ielikt cietumā; ironiska piezīme par šo Eglīša Jēkabsona vērtējumu arī Akurātera autobiografijā.) Eglītis Jēkabsonu gan vairākkārt bija augsti cildinājis, tomēr starp abiem dzejniekiem radās asa un dziļa nesaskaņa, kas diez vai kādreiz pilnīgi izlīdzinājās. Bet par to negribētos runāt. Par Jēkabsona dzeju siltā atzinībā un sajūsmā izteicās laika biedrs un bieži vien kopīgu ceļu staigātājs Antons Austrīņš. *Garajā jūdžē* Jēkabsons nosaukts par Deisonu. Raksturīgs sīkumiņš šai romānā, kas patiens fakts: ļoti savdabīgais krievu rakstnieks Remizovs, kas 1907. gadā bija iebraucis Latvijā, teicis par Deisonu, t. i. Jēkabsonu: „Ko jūs gribat no Deisona! Viņš ir mežs.“ (Arī Eglītis romānā *Nenovēršamie likteņi* tēlojis gan Remizovu, gan Jēkabsonu tai laikā, bet abus vairāk karikējis vien.) Austrīņš mani, tā sakot, ievada Jēkabsona agrākās dzejas pasaulē, aizrādīdams vienas otras dziesmas daiļumu. Vēl atceros, kā Austrīņš skaitīja Jēkabsona *Skan caur tumsu mednieka klaiņa*, kur beigās eņģeļi dzied par zemes laimi. Atceros, kā Austrīņu sajūsmināja rindiņa *Dziesmā par Romeo un Jūliju*: Jūlija un daba dus! Cik tas labi pateikts! Īpaši Austrīņš mīlēja skaitīt:

*Un, kad jau kļūstot mīlas varā slims,
Es eju meklēt balto Līgas tēlu,
Tad tu kā sešspārnainais serafims
Pār mani izlej purpurgaismas kvēlu.*

Austrīņa ierosināts, (gan arī jau agrāk) sāku meklēt pa Jēkabsona dzejoļu grāmatām. Krājumā *Uz aizlauzta zara* atradu starp citu brīnišķīgo *Mirdzi kā zvaigzne tu naksniņā*, kur rindiņa: Nāc līdz man, kur zīle zarā dzied... Atradu skumīgo *Sanna*

vēstījenu (vēlāk pārdevēts *Gaistoši sapņi*), kuŗa vārsmas: „Bet es sēdu pie sava galda viens, un viss tas tik sapņa vēstījens“ Akurāters licis par moto *Kalpa zēna vasarai. Dziļajā mierā* uzgāju dzidro dziesmu *Salctu, birztaļiņa*, par ko Anna Brigadere brinājās, dziesmu svētku programmas teksta grāmatiņā atradusi: „Un Jēkabsonu Kārlis uzrakstījis šo jauko dziesmu!“ — Uzrakstīju (1922. gada pavasarī) Jēkabsona raksturojumu dzejā un aiznesu *Brīvās Zemes* redakcijā Ezeriņam, kam dzejojums ļoti iepatikās, un viņš to uzņēma avīzē, teikdams: te nu ir Jēkabsons ar visiem zābakiem. Dzejojumā mēģināju tēlot, tā sakot, arī dzejnieka cilvēcisko seju, un viņš, mani saticis, sacīja: „Man vajadzētu gan uz tevi dusmoties, bet beigas ir labas, un es tev neko nepārmetu“. (Beigās bija tēlots Jēkabsons dzejnieks.) — Pricējās, ka es izvēlējos labus viņa dzejoļus antoloģijai *Dziesminieki*, bet klusi pārmeta: „Jaunsudrabiņam mazāk dzejoļu nekā man, bet viņa ģimetni tu esi ielicis, manu nē.“ Nu — ģimetnes šai antoloģijai izraudzījās izdevējs (J. Rapa). — Tad es sado māju uzrakstīt četru kādreizējo „*Dzelmes un Staru* dzejnieku“ darbības pārskatu, un iznāca grāmatiņa *Četras sejas* (Austriņš, Jēkabsons, Krūza, Štrāls). Jēkabsonam patikās, ka, par viņu rakstīdams, es esot izcēlis dzejoļu krājumu *Uz mūsu zemes*; par to savā laikā maz rakstīts. Bet viņš bija stipri neapmierināts, ka es zemu novērtējis viņa prōzu, īpaši romānus.

Jā, Jēkabsons bija sācis plaši producēties daiļprōzā. Bet — īpaši 1920., pa daļai vēl 21. gadā — viņš pēkšņi bija kļuvis arī ļoti populārs kritikis. Viņš rakstīja atsauksmes par visām tai laikā iznākušām latviešu grāmatām četrās avīzēs: *Brīvajā Zemē*, *Latvijas Kareivī*, *Latvijas Sargā*, *Latvijas Vēstnesī*; ja kādā avīzē par kādu grāmatu cits pastēdzies ar savu atsauksmi, Jēkabsons rakstīja otrā. Un nevien recenzijas: Jēkabsons bija sācis rakstīt arī īsus dzejnieku raksturojumus, grupējot dzejniekus trijotnēs, „trijstū-

ros“. Nevar teikt, ka Jēkabsons nebūtu pratis šo to labi ķert, šo to labi saredzēt un pasacīt. Bet lielāka nozīmīguma viņa kritiskiem darbiem nebija (tāpat kā vēlāk J. Ziemeļnieka recenzijām), gadījās visādas pretunas un dīvainības, turklāt Jēkabsons šad tad mēdza grozīt savus spriedumus, atkarībā no acumirkļīgām, personīgām simpattijām vai antipattijām. (Ak, tā jau nebūt nav rikojies Jēkabsons vien, citi to darijuši vēl stiprākā mērā!) Bija saskrējies par kaut ko ar Pāvilu Rozīti, un *Latvijas Sargā* pamatīgi nokritizēja *Zobenu un liliņu* ne bez asprātības uzrakstītā apcerē *Anarķisms latviešu lirikā* (otrs „anarķists“ bija Laicēns ar grāmatu *Karavāne*). Bet nu iznāca, ka, apm., tai pašā laikā izdotās citas Rozīša grāmatas Jēkabsons bija cildinājis, šo (vērtībā tādu pašu) „nolicis“. Teorētiskos pamatojumos Jēkabsons bija neskaids; kāds dzejnieks stāstīja: runājis, runājis ar Jēkabsonu par kādu grāmatu. „Pēdīgi viņš sāka runāt par intucijas plastiku, tad es nevarēju izturēt, gāju projām.“ Pamazām Jēkabsona kritikas sāka iespiest mazāk; Jānis Grīns, uzņemdamies 1921. gada rudenī jaunā laikraksta *Latvis* literārās daļas vadību, dzejniekam paziņoja: es neuzņemšu nevienas tevis rakstītas kritikas... Bet 1923. gada rudenī Grīns no *Latvja* aizgāja, un redaktors H. Asars, kas Blaumani lāga neieredzēja jau no *Dienas Lapas* laikiem, kad Blaumanim bija nesaskaņas ar viņa brāli, iespieda *Latvi* Jēkabsona atsauksmi par Dr. P. Zālītes grāmatu par Blaumani. Jēkabsons šai recenzijā mazāk runāja par Zālītes darbu, vairāk par Blaumaņa personu, savu rūgtumu izteikdams: Blaumanis bijis rupjš cinīkis, Blaumanis kritikas pārslavēts u. t. t. Toreiz visi cēla godā Blaumaņa piemiņu, un, atceros, *Latvijas Vēstnesī* redakcijā, kad tur kādu rītu ienāca Jēkabsons, viņu saņēma: „Mēs tev, Kārli, roku vairs nedosim!“ — „Kā tā, kāpēc?“ — „Blaumaņa dēļ.“ Sākām ecēties, aizrādijām, ka arī dainās ir nepieklājīgi, rupji, tomēr asprātīgi teicieni. Cik atceros, Jēkabsons

ievietoja laikrakstos šīs recenzijas atsaukumu... Kādā citā lietā — neatceros kādā, Jēkabsons atkal ievietoja kādu atsaukumu, ņemdams atpakaļ, ko runājis un rakstījis. Pēc tam viņš lika iespiest šī atsaukuma atsaukumu, un pēc tam... nabaga dzejnieks tiešām sapinās savos atsaukumos. Un visu to viņš darīja, klausīdams dažu kollēgu skubinājumiem, kam par to bija amizēšanās — ne visai tīra un jauka.

Bet nu jārunā par Jēkabsona daiļprōžu. Jēkabsona liriskie stāstiņi un pat liriski impresioniski romāni parādījās laikrakstos un žurnālos diezgan bieži jau laikā no 1904. līdz 1907. gadam. Dažs gabaliņš te bija diezgan jauks, piem., *Mājas Viesa Mēnešrakstā* 1905. iespiestais bērības pirmās mīlestības stāstiņš *Nāve* ar pussapņainām, pusreālām izjūtām un skaistu vasaras nakts tēlojumu. Būtībā Jēkabsons tomēr tikai liriķis, bet viņam allaž bija tieksmes lauzt lirikas loku, iziet plašākos laukos. Tādas tieksmes bijušas arī citiem liriķiem no Dieva žēlastības: Vilim Veldrem, (viņam gan romānā mazliet labāki panākumi nekā Jēkabsonam), Līlijai Auzai (arī viņa gribēja rakstīt stāstus un lugas, domāja par romānu). — Bet tiem Jēkabsona stāstiem un īpaši romāniem, kurus viņš sāka rakstīt ap 1920. gadu un nemitējās rakstīt līdz otrajam pasatules kaņam, nebija nekādas vērtības. Tur bija ārkārtīga naivitāte, visādas neticamības, ļoti paviršs stils. Šur tur gan V. Egliša romānu ietekme, piem., pamatīgais varones bibliotēkas katalogs romānā *Muižnieka meita* tūliņ liek atcerēties Egliša *Skolotāja Kalēja* bibliotēkas grāmatu sarakstu. Minēju par neticamībām un pretrunām Jēkabsona romānos: piem., *Sievietes grēkā* stāstīts par kādu aklu mūziku, bet romāna tālākā gaitā autors liek šim neredzīgajam vīram braukāt par važoni Rīgas ielās! Tā mūsu lielais liriķis cepa un cepa romānus, kamēr nokļuva līdz istajiem lūbu romāniem burtnīcās. Vienkāršie lasītāji Jēkabsona romānus „neapsmādēja“; atceros dzirdējis: smiltēnieši ar interesi lasīja *Jau-*

nākās Ziņās Jēkabsona romānu par *Valērijas mīlestību*. — Pats autors savus romānus vērtēja augsti. Sarunā ar Jāni Grīnu, kas Jēkabsona romānus pēla, dzejnieks, gluži sašutis un izbrīnojies, pretojās: „Kas tad cits no manis paliks — mani romāni vien jau paliks.“ Bet Grīns domāja pavisam citādi: „Tikai dzejoļi paliks, nekas cits...“ — Šķiet, labākais, ko Jēkabsons rakstījis prōzā gados pēc pirmā pasaules kaņa, ir viņa autobiografiskais skicējums (*Atziņas* II, 1924.).

Es ar Jēkabsonu satiku gluži labi. Bija patīkami redzēt Jēkabsona lielajā dzejoļu grāmatā *Šūpoles* dzejoļi ar virsrakstu *Pēterim Ērmanim*, kaut dzejolis patumšs, lāga nesaprotams un varētu būt veltīts tiklab man kā kādam citam. Bet tad mums cēlās lieli naidi — Blaumaņa rakstu dēļ. Es Blaumaņa rakstu kārtošanā biju nokļuvis līdz devītajam sējumam, līdz humoriskai un satiriskai dzejai. Kādreiz Sukubā satiku Jēkabsonu. Runājāmie par šo to. Bijām šai ēdienu veikalā un kafejnīcā divi vien. Jēkabsons staigāja, skandēja pat kādu savu dzejoļi un pēkšņi sacīja: „Klausies, tu neliec Blaumaņa rakstos nevienu dzejoļi, kur viņš mani izsmējis. Un to... tu zini, par tiem trīs rubļiem... to nekādā ziņā!“ — „Nē, Kārli, to es nevaru apsolīt. Man taču jāgādā, lai izdevums būtu pilnīgs. Un tas dzejolis taču tik pazīstams un bija jau Neimaņa izdotajos Blaumaņa rakstos.“ — „Par Neimaņa izdevumu man nav nekādas daļas. Tu tos dzejoļus iekšā neliksi!“ — „Tomēr — būs vien jāliek.“ Varbūt Jēkabsona vēlēšanos bija solījušies piepildīt apgādnieki — Rapa un Grīns. Bet, kad devītā sējumā dzejolis par trijnieku bija iekšā, Jēkabsons bijis briesmīgi saskaities. (Apgādnieki bija likuši dzejoļi iespiest „Nu sak’, tokš, K.—li J.—on“ — un šādā veidā varbūt dzejolis Jēkabsonam īpaši atgādināja, ka tas ir gan apvainojums). Jānis Grīns man smiedamies stāstīja: „Kā Jēkabsons tevi lamāja! Kā viņš par mums, izdevējiem, šķendējās! Sūdzēšot pie tiesas. Nedošot vairs nekad nevienu manuskriptu.

Nu — tas beidzamais patīkams piedraudējums...“ — No tā laika Kārlis Jēkabsons ilgi negribēja mani vairs pazīt — staigāja gaŗām šņakdams. Tā tas gāja desmit gadus. Reiz, kad jau bija sācis iznākt mēnešraksts *Daugava*, sagrūdāmieš nejauši pie redaktora Grīna. Tas vēlējās mūs samierināt, iepazīstināt par jaunu. Bet Jēkabsons par to ne dzirdēt negribēja un steigšus aizgāja.

Jā, gadi ritēja. Jēkabsonam iznāca grāmatas, šad tad viņš tām atrāda apgādnieku, retumis teātri izrādīja arī kādu Jēkabsona lugu. Bet divas cerības dzejniekam negribēja piepildīties, divas gaidīšanas bija veltīgas. Pirmkārt, ikreizes, kad nācās pārvēlēt Nacionālā teātra direktoru, Jēkabsons staigāja satraukts. Šai vietai arī viņš pieteica savu kandidātūru (kollēģu saskubināts, kam tas likās labs joks), bet ikreiz nesekmīgi. Otrkārt, ik gadus, kad viņam bija iznākusi viena grāmata vai vairākas, Jēkabsons cerēja iegūt Kultūras fonda godalgu. Cerēja to iegūt nevien par dzejoļiem, bet arī par stāstiem, romāniem, lugām. Šo cerību dzejnieks parasti motivēja vienkārši: „Kā, kurš tad cits varētu saņemt, ja ne es?“ Un tomēr — arī šī cerība palika tikai cerība. (Nāk atmiņā jaunais apgādnieks H. Rudzītis, kas bija izdevis Jēkabsona stāstu krājumu *Sievietes*, reklamēja avižu sludinājumos: „Par šo grāmatu autors cerē saņemt Kultūras fonda godalgu.“) Nu — Jēkabsons to nesāņēma arī par grāmatām, kas godalgu tiešām būtu pelnījušas. Līdz beidzot, ja atmiņa neviļ, viņam 1936. gadā tomēr piesprieda Kultūras fonda godalgu par dzejoļu grāmatu *Rudens zelts*. Varbūt tā ir tiešām Jēkabsona daiļākā grāmata, gatavībā īsts rudens zelts. Par šo grāmatu uzrakstīju apbrīnības pilnu atsauksmi kādā žurnālā, tāpat šo to samērā labu biju pateicis par Jēkabsona lugu *Draudāru vedekla*. Dzejnieks sāka man tuvoties, mēģināja salābt. Es tišām pakīrcinājos: kad jau nu neesam, neesam vairs pazīstami, lai tā ar paliek. Bet ko tu Jēkabsonam... Viņš tikai brīnījās: „Kā? Tu pret mani nekrietni

izturējies, es kādu laiku negribēju ar tevi satīties, un tu vēl jūties apvainots!“

No šī *Rudens zelta* laikmeta mani sevišķi aizkustināja dzejolis jambos bez atskaņām *Mākslinieces piemiņai*, kas bija mēnešrakstā *Burtnieks* (laikam 1934.) un nav pārspiests Jēkabsona dzejoļu krājumos. Māksliniece, kuŗas piemiņai dzejolis veltīts, gan domāta dažus gadus priekš tam negaidītā, šausmīgā nāvē aizgājusi Biruta Skujeniece. Dzejolis bija vienkāršs, ļoti sirsnīgi izjūsts. Atceros vietu, kur teikts, ka nelaiķe bijusi tik dzidra un apgaroti smalka kā pati māksla. — Dzejniekam iznāca jaunas dzejoļu grāmatas. 1937. gada beigās parādījās baznīcas korāļu grāmata *Debess gaisma*, bet 1939. gada pavasarī dzejnieka 60. dzimšanas dienas atcerei Valtera un Rapas apgāds izlaida Jēkabsona lirikas izlases pirmo sējumu; otrs iznāca jau okupācijas laikā, 1942. Atmiņā, ka Ezeriņš reiz teica: no Jēkabsona dzejoļiem varētu sataisīt burvīgi skaistu izlasi, bet tas būtu jādara kādam citam, ne pašam Jēkabsonam; pašam viņam trūkstot paškritikas un īstās gaumes. Lai nu tas būtu kā — savu dzejoļu izlasi Jēkabsons sastādīja pats, un te redzama viena īpašība: cik paviršs, bieži pat lubiniecisks Jēkabsons savā prōzā, tik rūpīgs apdarē viņš savās dziesmiņās. Daudzām dziesmiņām (pat populārām) bijušas vairākas redakcijas, nekad dzejnieks nav bijis pilnīgi apmierināts — un arī izlasē gan katrā dzejolī kāds grozījums, pārveidojums, cits virsraksts. Jānis Grīns *Latvju Mēnešrakstā* pareizi izteicās, ka šie abi lirikas sējumi esot Jēkabsona īstais mūža darbs, ar ko dzejnieks paliks latviešu dzejā. Nevarēju tikai saprast, kādēļ lirikas otrā sējumā Jēkabsons nav ievietojis nevienu reliģisku dzejoli; pirmajā tādi ir. Varbūt viņš tiešām bija cerējis šo sējumu izlaist Vapa apgādā un tādēļ bija vairījies uzņemt reliģiskus dzejoļus? Bet otrās okupācijas laikā taču viņš varēja arī tādus ievietot izlasē...

Atceros Kārļa Jēkabsona uzstāšanos 1939. gada rakstnieku dienās. Viņš piedalījās de-

SŌKRATS

Piektā gadu simta beidzamajos gadu desmitos pr. Kr. Atēnās ik dienas bija redzams kāds savāda izskata cilvēks: lielu, pliku galvu, šķielējošām, uz āru izspiestām acīm, strupu, platu, uz augšu saliektu degunu, viņš atgādināja satiru, kādu to tēloja tautas fantazija un toreizējie mākslinieki. Šis cilvēks bija Sōkrats, tēlnieka Sōfroniska un vecmātes Fainaretes dēls — dzimis ap 470. gadu pr. Kr. Sākumā Sōkrats piekopiis tēva amatu, bet vēlāk, pievērsies filozofijai, pavadīja laiku sarunādamies agorā, ģimnazijās, uz ielas, mielastos un visur, kur pagadījās, ar Atēnu pilsoņiem, it īpaši jaunekļiem, par filozofiskiem tematiem. Staigādams basām kājām, nodilušā himatijā, kuŗu viņš nēsāja to pašu ziemā un vasarā, viņš likās kā karikatūra to eleganto jaunekļu barā, ar kuŗiem viņš tik bieži bija redzams sarunājamies. Bet laudis drīz sāka nojaust, ka šim savādniekam piemīt kaut kas pievilcīgs, kas pulcina ap viņu cilvēkus.

Platōna *Simposijā* Alkibiads šādiem vārdiem apraksta ietekmi, ko Sōkrats atstājis uz saviem klausītājiem: „Tagad, kungi, es gribu ar salīdzinājumiem sumināt Sōkratu. Viņš varbūt domās, ka es par viņu gribu zoties, bet es teikšu savu salīdzinājumu patiesības un nevis joku dēļ. Es saku, ka viņš ir līdzīgs satīram Marsijam. Ka tu, Sōkrat, no izskata esi līdzīgs Marsijam, to tu pats labi zini. Bet, ka arī citās lietās tu viņam līdzinies, par to paklausies. Tu esi varmāka, jā gan! Ja tu to neatzīsti, tad es ar lieciniekiem pierādīšu. Saki, vai tu neesi aulēts? Un vēl brīnišķīgāks nekā Marsijs! Tas ar savu mutes mākslu, pūzdams instrumentu, apbūra cilvēkus un vēl tagad apbur, ja kas spēlē viņa melodijas. Bet tu to dari bez instrumenta, vienkāršiem vārdiem. Kad mēs dzirdam kāda cita runātāja vārdus, un, kaut viņš arī būtu labs runātājs, mēs, tā sakot, daudz neko no tā neiztaisām. Bet, ja kāds

klausās tevi vai tavu vārdu atstāstījumu no cita kāda, pat vāja runātāja, tad, vienalga, vai klausītājs ir sieviete, vai vīrietis, vai jauneklis, mēs esam apburti un savaldzināti. Jo es, kungi, ja es jums neliktos mazliet iereibis, varētu jums ar zvērestu apstiprināt to ietekmi, ko esmu saņēmis no šā cilvēka vārdiem un vēl tagad atrodos tā varā. Kad es viņu klausos, tad vairāk nekā koribantu eksaltācijā mana sirds strauji pukst un asaras list viņa vārdu ietekmē. Esmu dzirdējis Periklu un citus labus runātājus, bet tādu ietekmi neesmu guvis ne no viena, un nekad mana dvēsele nav bijusi tā saviļņota. Bet šā Marsija dēļ es bieži esmu nonācis tādā stāvoklī, ka reizēm man liekas, ka nemaz nav vērts dzīvot tādu dzīvi, kādu es dzīvoju. Un to tu, Sōkrat, nevarēsi teikt, ka tas nebūtu patiesība.“

Kas tas bija par pievilksanas spēku, kas pulcināja ap Sōkratu klausītājus? Tā bija ne tikai Sōkrata personība, bet arī dziņa pēc izglītības un jaunām atziņām, kas toreiz bija pārņēmusi Atēnu sabiedrību, it īpaši jaunatni. Līdzās fiziskam sportam, kuŗu no seniem laikiem tik labprāt piekopa grieķi, bija radies arī garīgais sports. Tā pārstāvji Perikla laikmetā bija filozofi un sofistī. Atēnas toreiz bija kļuvušas par Grieķijas kultūrālo centru. Tur ziedēja mākslas, tur sastapās un krustojās dažādie filozofiskie virzieni, kas bija radušies grieķu pasaules austrumu un rietumu nomalēs. Viens no pirmajiem, kas ieradās Atēnās, bija filozofs Anaksagors no Klazomenām, kuŗam sekoja citi. Līdzās filozofisko skolu pārstāvjiem radās jauni domātāji, kas, uzskatīdami pastāvošās kosmoloģiskās sistēmas par vienpusīgām un nepietiekošām, sāka pētīt pašu cilvēku. Šo antropoloģisko virzienu, kur svarīga nozīme tika piešķirta ētikai un loģikai, ievadīja sofistī un Sōkrats.

Sofistī parādās Atēnās ap 5. g. s. vidu pr.

Kr. Vārds „sophists“ (gr. *sophistēs*) sākumā nozīmēja to pašu, ko „sophos“ vai „philosophos“, tātad gudrinieku vai filozofu. Bet drīz šis vārds dabūja speciālu nozīmi: par sofistiem sāka dēvēt tādus filozofijas un daiļrunas skolotājus, kas, ceļodami no pilsētas uz pilsētu, par maksu mācīja savas zināšanas. Tāpēc sofistus var uzskatīt par pirmajiem augstākās izglītības izplatītājiem Grieķijā. Sofistu lielie panākumi izglītības laukā izskaidrojami ne tikai ar toreizējās sabiedrības tieksmēm pēc izglītības, bet arī ar sofistu veiklību un prasmi apmierināt šīs prasības. Izveidojoties demokratiskai iekārtai, pilsoņiem nepietika vairs ar piederību pie dižciltīgas ģimenes, bet cīņā ar sāncensiem bieži vajadzēja parādīt savas personīgās spējas. Te savus pakalpojumus tad arī piedāvāja sofistī. Tā kā praktiskā dzīvē daudz kas atkarīgs no veiklas argumentācijas un runas spējām, tad saprotams, ka sofistī piegriezta lielu vērību diviem mācību priekšmetiem: eristikai un rētorikai. Eristika bija māksla smalki un asprātīgi disputēt par dažādiem jautājumiem. Rētorika bija daiļrunas māksla, nepieciešama runātājam tautas sapulcē un tiesā, lai panāktu savas lietas labvēlīgu izšķiršanu. Īpatnēju raksturu sofistu mācība dabūja ar to, ka viņi par savu galveno uzdevumu atzina praktiskus sasniegumus, par kuriem viņi domāja, ka tie atkarīgi ne tik daudz no lietu pareizas izprašanas, cik no prasmēs pārlicināt klausītājus. Tāpēc sofistī apgalvoja, ka protot un zinot visu. Daži sofistī lepojās ar to, ka spēja pierādīt kāda apgalvojuma patiesību un tūdaļ pēc tam atkal šo apgalvojumu apgāzt kā nepatiesu, jeb, kā viņi paši sacīja, „vājāko tezi padarīt par stiprāko“. Teorētisku pamatojumu šādai sofistu argumentācijai deva viņu mācība par cilvēka atziņas subjektīvo raksturu. Tā Prōtagors, kas pirmais sācis saukties par sofistu, mācīja, ka mūsu zināšanas pamatojas tikai uz jutekliskiem noģidumiem. Tāpēc nav nekā pastāvīga ne lietās, ne mūsu zināšanās par lietām: cilvēks var tikai pateikt, kādas

viņam katru reiz lietas liekas, bet nevis, kādas tās īstenībā ir. Pazīstams bija Prōtagora izteiciens: „cilvēks ir visu lietu mērs.“ Šāda mācība nozīmēja objektīvas patiesības noliegšanu un pilnīga subjektīvisma atzišanu, ko Prōtagors izsaka arī tezē, ka pretēji apgalvojumi ir vienādi pareizi.

Nostājoties uz šāda viedokļa un neticot patiesības izdibināšanas iespējai, nebija vairs nozīmes iztirzāt jautājumu, kas paties un kas nepatiesa, kas labs un kas ļauns, jo ikviena lieta ir tāda, kāda katram liekas. Viegli saprast, ka šādu ieskatu izplatīšana apdraudēja pastāvošo morāli un tautas reliģiju. Tāpēc Platōns un arī Aristotelis novērtē sofistus negatīvi, uzskatot viņus par māņu filozofijas un pārgudrības sludinātājiem, kam nerūp patiesība, bet kuŗu nolūks ir ietekmēt klausītājus, tos apzīlbināt un samulsināt ar veikliem sofismiem.

Ar nepārspējamu ironiju ir izzobojis divus eristikas virtuozus Platōns dialogā *Eutidēms*, kur viņš liek figūrēt arī Sōkratam.

Bet daži atēnieši arī Sōkratu turēja par sofistu. Aristofana komēdijā *Mākoņi*, kas tika izrādīta 423. gadā pr. Kr., kur autors izsmej sofistus un jauno virzienu izglītībā, galvenā luga persona ir Sōkrats. No Aristofana puses tas ir pārpratum, kas izskaidrojams ar to, ka Sōkrats lietoja to pašu metodi un ārējos mācības paņēmienu kā sofistī. Savā lugā Aristofans tēlo Sōkratu kā dabas kulta cienītāju, ateistu un jaunu ideju sludinātāju. Lasītāju pārsteidz tas, cik netaisni izturas Aristofans pret Sōkratu, viņa mācību neizpraždams un pašu Sōkratu karīkēdams. Patiesībā grūti iedomāties lielāku pretstatu nekā sofistus un Sōkratu. Sofistiem viņu gudrība lielāko tiesu bija līdzeklis iegūt populāritāti un iedzīvoties naudā, jo par savām lekcijām viņi ņēma diezgan augstus honorārus. Turpretī Sōkrats domāja, ka ir netikumīgi ņemt naudu par patiesības mācīšanu. Sofistiem nemaz nerūpēja patiesība, kuŗai viņi arī neticēja, jo atzina tikai subjektīvu zināšanu. Sōkrats turpretim sev par mērķi

sprauda objektīvu zināšanu, pamatotu ar racionālas domāšanas likumiem, kas kopīgi visiem cilvēkiem.

Sōkrats nepētīja ārējo dabu, bet vērsa uzmanību uz cilvēka iekšējo pasauli, uz viņa garīgo „es“. „Koki man neko nevar mācīt“, viņš mēdza apgalvot. Viņš pats liecināja, ka viņu uz sevis paša pētīšanu pamudinājis uzraksts Delfu templī: „Pazīsti pats sevi.“ Un Sōkrats tiešām savu dzīvi padarīja par nemitīgu sevis paša pētīšanu un patiesības meklēšanu.

Lai gan par Sōkratu daudz stāsta viņa skolnieki Ksenofōns un Platōns, Sōkrata mācība sīkumos nav zināma, jo pats Sōkrats neko rakstītu nav atstājis, bet no viņa skolniekiem Ksenofōns, būdams praktiskas dabas cilvēks, pilnīgi varbūt nav izpratis savu skolotāju, kurpretim Platōna attēlojumā daudz no tā, kas Sōkratam tiek mutē likts, kā šķiet, pieder pašam Platōnam.

Liekas, ka Sōkratam arī nebija nekādas precīzi formulētas mācības, bet sabiedrību viņš dziļi iespaidoja un ietekmēja ar savu nepārspējamo dialektiku un personīgo dzīvi. Viņš nevienam neuzspieda gatavus ieskatus, bet katru mudināja uz patstāvīgu jautājuma atrisināšanu. To viņš darīja sarunas (dialoga) formā, jautādams sarunas dalībnieku un iztīrādams tā atbildes. Šī erotēmatiskā Sōkrata metode jāatšķir no sofistu eristikas: Sōkrata nolūkos bija nevis samulsināt pretinieku ar asprātīgiem argumentiem, bet uzvest viņu uz patiesības ceļa. Viņš lietoja induktīvo pētīšanas metodi un centās precīzi definēt jēdzienus, lai klausītājiem būtu pareiza sajēga par katru lietu. Šai pētīšanas metodē un jēdzienu precīzā definēšanā ir Sōkrata kā filozofa teorētiska galvenie nopelni.

Tikumība, pēc Sōkrata domām saskan ar to, kas derīgs un labs, bet netikumība ar to, kas kaitīgs un kas tād ar ļaunums. Te Sōkrats nonāk pie interesanta ieskata. Pasaulē, viņš domā, nav tāda cilvēka, kas tīšā prātā sev gribētu kādu ļaunumu. Ja tomēr ir cil-

vēki, kas nokauj, laupa, zog vai izdara citus noziegumus, tad viņi to dara aiz nezināšanas, ka tas ir ļaunums, tāpat kā bērns aiz nezināšanas sev iegriež pirkstā vai apdedzina roku. No tā Sōkrata secinājums, ka „tikumība ir zināšana“ (he aretē estin epistēmē). Griba te nobīdīta pie malas, jo viss atkarīgs no zināšanas un pareiza ieskata. Tāpēc filozofs nekad nevar būt netikumīgs cilvēks. Sōkratam bija viegli pieņemt šādu ieskatu, jo prātam viņa dzīvē piederēja galvenā loma un visas citas gara spējas bija paklausīgs ierocis prāta rokās. Sōkrata filozofija ir morāles filozofija un stāv tuvu reliģijai.

Tā kā pasaulē notiek daudz netaisnību, kam par iemeslu, pēc Sōkrata domām, ir nezināšana un maldīšanās, tad viņš domāja, ka lielākais pakalpojums, ko viņš cilvēkiem var izdarīt, ir jautājuma noskaidrošana par to, kas labs un kas ļauns. Viņš atzina par savu augstāko pienākumu palīdzēt cilvēkiem iegūt pareizas atziņas, no kā arī viņu dzīvei vajadzēja laboties un kļūt laimīgākai. Aiz šā iemesla Sōkrats atteicās no visiem labumiem savā pašā dzīvē, no peļņas un karjeras, un veltīja savu dzīvi tikai filozofisko jautājumu iztīrīšanai. Savā aizstāvēšanās runā viņš saka: „Es dzīvoju vislielākā nabadzībā, kalpodams dieviem.“

Sōkrats bija dziļi reliģiozs cilvēks. Viņš ticēja dieviem, ziedoja viņiem, lūdza viņus un vispār cienīja tautas ticību. Viņš ticēja arī orākulam, bet bija tais ieskatos, ka cilvēkam pie tā jāgriežas tikai svarīgos gadījumos, kur pašā cilvēka prāts un zināšana nespēj dot atbildi.

Par sevi pašu Sōkrats apgalvoja, ka no bērnības laikiem viņš dzirdot sevī -kādu iekšēju balsi (daimonion), kas viņu vienmēr atturot no tā, kas nav jādara. Šis iekšējais Sōkrata orākuls acīm redzot bija viņa instinkts, ko viņš turēja par dievišķīgu balsi tāpēc, ka ar prātu tas nebija aptverams un izprotams.

Lai gan Delfu orākuls bija izsludinājis

Sōkratu par gudrāko cilvēku, pats Sōkrats tomēr pazemīgi apgalvoja: „Es zinu, ka neko nezinu.“ Šai ziņā viņš bija pretstats daudziem citiem, kas nezinādami iedomājas, ka zina daudzas lietas. Ar visiem tiem, kas turēja sevi par gudriem, Sōkrats meklēja uzsākt sarunas un, viņus iztaujādams, lika viņiem beidzot atzīt viņu nezināšanu un tā mudināja viņus tiekties pēc īstas zināšanas. Sōkrata metode parasti bija šāda: sarunas sākumā, izlikdamies par nezinātāju, viņš uzdeva sarunas dalībniekam kādu jautājumu, uz kuŗu tas atbildēja ar lielu pašapziņu. Tad Sōkrats vaicāja tālāk un sarunas dalībnieks drīz sapinās savās atbildēs un, nonācis pret-runā pats ar sevi, beidzot bija spiests atzīt, ka neko nesaprot no tās lietas, kuŗu bija iedomājies zinām un bija gribējis arī citus mācīt. Sōkrata irōnija bija jo kodīgāka, jo uzpūtīgāks un lielīgāks bija viņa pretinieks, bet tā bija labsirdīga, kad sarunas biedrs bija kautrīgs un godīgs.

Tāpēc viegli saprast, ka, tā rikodamies, Sōkrats aizkāra daudzus godkārigus cilvēkus. Visi tie aizvainotie sofistī un citi patmīļi, kuŗu šķietamo gudribu Sōkrats ar vieglu irōniju bija atmaskojis klausītāju priekšā un parādījis par tukšu, nēvarēja Sōkratam piedot un atzina viņu par savu iēnaidnieku. Tā auga pret Sōkratu pārmetumi un naidis. Daudzi neizprata viņa nolūkus un uzskatīja viņu par kaitīgu cilvēku. Beidzot 399. gadā, pēc trīsdesmit tirannu padzīšanas, kad Atēnās tika atjaunota agrākā demokrātija, pret Sōkratu tika celta sūdzība, kuŗas iesniedzējs bija kāds jauns dzejnieks Melēts, kam pievienojās vēl runātājs Likōns un politiķis Anits. Sūdzība skanēja: „Sōkrats noziedzas, neatzīdams tos dievus, kuŗus atzīst valsts, un ievēzdamas citas jaunas dievības. Viņš noziedzas arī, samaitādams jaunatni. Proponējamais sods — nāve.“

Sōkratam šai laikā bija jau 70 gadu. Aizstāvēdamies tiesā, viņš nelietoja tos līdzekļus, ar kuŗiem apsūdzētie centās mikstināt tiesnešu sirdis, bet runāja ar pašcieņu par

savu darbību un dzīvi, kas bijusi kalpošana augstākiem mērķiem, un beigu vārdā lūdza tiesnešus vienoties par tādu lēmumu, kas saskan ar viņu sirdsapziņu un patiesību. Varbūt ka šis Sōkrata pašapzinīgais un tiesas praksē neparastais tonis pa daļai bija par iemeslu, ka Sōkrats ar nelielu balsu vairākumu tika atzīts par vainīgu un viņam tika piespriests nāves sods. Iespējams, ka Sōkrata notiesāšanu sekmēja arī daži politiskas dabas motīvi: negribēdams izdabāt tautas kaislībām, Sōkrats tika uzskatīts par demokrātijas pretinieku. Viņa mācība, ka tam, kas grib vadīt valsti, jāpārzina tās iekārta un vajadzības un jāprot arī par sevi valdīt, toreizējiem demokrātu partijas vadoņiem, kas ne visi bija savu uzdevumu cienīgi, likās kā opozīcijas pieteikšana pastāvošai iekārtai. Nelabvēlīgu noskaņojumu pret Sōkratu varēja pastiprināt arī apstākļi, ka daži Sōkrata skolnieki un draugi (kā Ksenofōnts, Platōns, Alkibiads, Kritijs u. c.) bija tautvaldības pretinieki.

Tiesas spriedumu Sōkrats noklausījās pavisam mierīgi un isā, tiklab pret tiesnešiem kā publiku vērstā uzrunā atvadījās no saviem draugiem un pretiniekiem. Aizkustinoši skan Sōkrata vārdi Platōna atstāstījumā (*Sōkrata apoloģija* 38 c): „Isā laika sprīža dēļ, atēnieši, jūs dzirdēsīt tādus vārdus un apvainojumus no tiem, kas gribēs pelt šo pilsētu, ka esat nokāvuši Sōkratu, kas bija gudrs vīrs; jo sauks mani par gudru, kaut es tāds neesmu, visi tie, kas gribēs jums pārmetumus izteikt. Ja jūs būtu pagaidījuši mazu laiciņu, tad jau pats no sevis viss tas būtu noticis: jūs jau redzat manu vecumu un ka dzīve man jau aiz muguras un nāye nav tālu. Un to es saku tiem, kas mani esat uz nāvi notiesājuši...“

Bet ar tiem, kas man par labu balsojuši, es labprāt gribētu britiņu parunāt par šo notikušo faktu, kamēr valstsvīri aizņemti un es vēl netieku vests turp, kurp aizgājušam man jāmirst...“

Jo nāve var būt viens no diviem: vai nu

tā ir nebūtība un nomirušam nav nekādas jušanas, vai arī, kā stāsta, tā nozīmē pārmaiņu un dvēseles aiziešanu uz citu vietu. Ja tā ir pilnīga nejušana, līdzīga dziļam miegam, kad cilvēks gulēdams pat sapni nekādu neredz, tad nāve ir liels labums un viss tas gaŗais laiks tad būtu kā viena pati nakts.

Bet, ja nāve nozīmē aiziešanu uz kādu citu vietu un ja ir taisnība tas, ko stāsta, ka tur atrodas visi mirušie, vai tad varētu kāda vēl labāka lieta par to būt, tiesnešu kungi? Ja kāds, aiziedams aidā un atstādams šos, sevi tā dēvējošos tiesnešus, atradis tur īstus tiesnešus, kas, kā stāsta, tur spriežot tiesu, — Mīnōju, Radamantu, Aiaku, Triptolemu un citus pusdievus, kas taisnīgi ir bijuši savā dzīvē, — vai tad slikta būtu šāda aizceļošana?

Bet arī jums, tiesnešu kungi, pienākas būt labās cerībās par nāvi un būt pārliecinātiem, ka labam cilvēkam nekas ļauns nevar notikt ne dzīvojot, ne mirstot un ka viņa lietas stāv Dieva ziņā. Un arī manas lietas pašas no sevis nav notikušas, bet ir skaidri redzams, ka man ir bijis labāk mirt un šķirties no šīs dzīves... Bet vienu lietu es no jums lūgšu: kad mani dēli izaugs lieli, sodiet viņus un dariet viņiem tās pašas nepatikšanas, ko es jums esmu darījis, ja jūs redzēsī, ka viņi dzenas pēc naudas vai kā cita vairāk nekā pēc tikumiem, un, ja viņi, nekas nebūdami, iedomāsies sevi ko esam, tad kauniniet viņus tāpat, kā es jūs esmu kauninājis par to, ka viņi nerūpējas par vajadzīgām lietām, bet iedomājas sevi ko esam, būdami pavisam nevērtīgi. Un, ja jūs to darīsī, tad es un mani dēli būsim pareizu algu no jums saņēmuši. Bet laiks ir jau doties projām: man uz miršanu, jums uz dzīvošanu. Bet kuŗus no mums sagaida labāks liktenis, to zina tikai Dievs.“

Sprīduma izpildīšana tomēr novilcinājās

veselu mēnesi. Šai laikā Sōkratu ik dienas cietumā apmeklēja viņa draugi un mācekļi. Viņam bija iespējams bēgt no cietuma, bet viņš atteicās to darīt. Viņa argumenti par paklausību valsts likumiem un par pienākuma apziņu izteikti Platōna dialogā *Kritōns*, bet *Faidōnā* attēlots, kā Sōkrats beidzamo dienu sarunājas ar draugiem par dvēseli un tās likteni pēc nāves un, kad saule jau taisās rietēt aiz kalniem, atvadās no piederīgiem un draugiem un mierīgi izdzer pasniegto kausu indes. Tas notika 399. gada pavasarī.

Lai gan Sōkrats nekādu rakstu neatstāja un nenodibināja arī skolu tiešā nozīmē, viņa mācība, viņa dzīve un beidzot viņa nāve atstāja dziļu ietekmi viņa atzinējos. Tā sēkla, ko viņš savās daudzajās sarunās bija kaisījis klausītāju dvēselēs, nesa bagātīgus augļus, un Sōkrata ietekme grieķu filozofijā sniedzas līdz Aristotelim un vēl tālāk. Jo arī vēlākās filozofiskās skolas — stōiķi, epikūrieši, skeptiķi, jaunplatōniķi — saistās ar sōkratiku, kuŗas elementi izmanāmi pat kristietībā.

Pēc Sōkrata nāves viņa daudzie skolnieki un domu biedri (Aischins, Antistens, Aristips, Eukleids, Faidōns, Ksenofōns, Platōns u. c.) izklīda pa dažādām grieķu pilsētām, un daži nodibināja paši savas skolas. Daudzi no viņiem rakstīja literārus darbus, lai aizstāvētu vai cildinātu savu skolotāju un izplatītu viņa uzskatus. Pie sōkratiķiem, kuŗu raksti uzglabāti līdz mūsu dienām, pieder Ksenofōns un Platōns. Ģeniālākais Sōkrata skolniekiem, bez šaubām, ir Platōns, kas visdziļāk ir izpratis sava skolotāja mācību un ar saviem rakstiem uzcēlis viņam neiznīcināmu pieminēkli. Platōna nopelns ir tas, ka Sōkrata mācība kļuvusi par visas cilvēces mantojumu un, ietilpdama kā sastāvdaļa cilvēces ideju vēsturē, nav zaudējusi savu nozīmi arī tagad.

C H R O N I K A

DIVU DZEJNIĒKU PIEMIŅAI

Saņemta vēl viena sēru vēsts. 1947. gada 30. janvārī Hicakerā pie Elbas miris Arvids Smilga. Viņš bija dzejoļu un īsu tēlojumu autors, žurnālists, pedagogs un Latvijas patstāvības laika radiofona pēdējais direktors. Dzimis 1879. gada 24. jūnijā Vecpiebalgā, studējis ķīmiju Rīgas politehnikā, studējis literatūru un filozofiju vairākās universitātēs Vācijā — apmeklējis arī žurnālistu augstskolu, bijis tādā viens no retajiem latvju avižniekiem ar speciālu teoretisku izglītību savā arodā. Pirms pirmā pasaules kara strādājis Liepājas Atbalss redakcijā un 1914.—15. bijis Latvijas atbildīgais redaktors. Pēc pirmā kara bijis ģimnazijas direktors Cēsīs, vēlāk Cesvainē, bet no 1934.—40. vadījis mūsu radiofonu, izveidojot to par īsti eiropejiska mēroga valsts iestādi.

Smilgas dzejoļi sāka parādīties periodikā ar 1901. gadu — Jaunā Ražā, Austrumā u. c., vēlāk Zalktī, Jaunības Tekās u. c. Šie dzejoļi 1909. g. iznāca nelielā grāmatīnā Aiz zaļā kalna Varavīksnas (A. Saulieša) apgādā. (Smilga bija viens no Saulieša retajiem, sirsniņajiem draugiem.) Turpmākos gados Smilgas dzejoļi atrodami Druvā, J. Grīna rediģētos Jaunības rakstu krājumos, Latvī u. c. Nebija gandrīz līdz pat otram pasaules karā tāda latviešu mēnešraksta, kurā nebūtu retumis atrodams arī kāds Smilgas pants. Smilgas dzejoļi bija Ritumā, Burtniecā, Daugavā u. c. Šie dzejoļi bija īsas, ļoti klusas, izteiksmē vienkāršas izjūtu un pārdomu dziesmiņas, kurās milējuši likt skaņās daži mūsu komponisti. Plūdomis savā literatūras vēsturē salīdzinājis Smilgas dzejoļus ar sīkiem ceļmalas ziedīņiem, kam daudzi paiet garām neievērojuši, bet dažs vientulis gājējs noliecas, noplūc tos, sprauž pie krūts. Salīdzinājums labi raksturo Smilgas dzeju. Bet var arī teikt: dzejnieka dzejai laba saskaņa ar viņa vārdu, Smilgas dziesmiņas kā pelēkas, viegli aprasojušas smildzīņas. Atceros no zēna gadiem: kādu vienkāršu cilvēku dzejas milētāju bija ārkārtīgi aizkustinājis Austruma 1903. gada I. burtniecā atrastais Smilgas dzejolis Miers (Viņš nāk, kad mugura darbā likst); tas esot viens no skaistākajiem dzejoļiem, kas vispār lasīti. Nāk atmiņā vēl Smilgas dzejolis, kurā dzejnieks lūdz bargo dzīvi: lai atņem visu, tikai pašcienību lai atstāj; kas paš-

cienu zaudējis, tam nav ko dzīvot, tam jāmirst. Atmiņā vēl nāk salīdzinājums citā Smilgas dzejoļī: diena ir tik gaiša un silta kā lauku līgava, ar ko dzejnieks stātos pie altāra...

A. Smilgas nedaudzie miniatūrie tēlojumi prōzā, no kuriem rets pārsniedz 3 lappuses, sakopotī vispirms grāmatīnā Aizsniguši ceļi (1912. arī Varavīksnas apgādā), tad grāmatā Siluetes (1920., O. Jēpes apgādā). Siluetēs ir arī Aizsniguši ceļi iekšā un tiem pievienots otrs tēlojumu cikls. Smilgas prōzas skicējumi ir mazi zīmīgi dzīves gadījumi, mazi vērojumi, kas izraisa kādu domu vai atziņu, izraisa arī tikko manāmu (bieži vien skumju) smīnu. Ir arī dažāda bērnišības atmiņa. Dažos gabaliņos Siluetēs viens otrs dzīvē sastapts tips (Mans kaimiņš no pagriba dzīvokļa, Bez saknes, Ideālists). Citos gabaliņos pāris lappusēs pavīd vesels cilvēka mūžs, īpaši izcelot dažas sievietes kļuso traģiku (Sievass dvēsele, Gaidītāja). Tēlojumus Smilga veidojis tikpat pelēki kļusos kā dzejoļus, apzinīgi vairādamies katra spilgtuma. Atceros, Saulietis stāstīja: Smilga reiz šaubījies par kādu vietu kādā savā tēlojumā: „Ja es te liktu domu svītru, vai tas nebūtu par stipru?“... Smilga rakstījis arī dažas recenzijas un apceres par literatūru (par Fr. Hebbelu, Druvā 1913.) un atmiņas par draugiem: Poruku, Saulieti, T. Zeifertu.

Lai viegla dusēšana svešās smiltīs Arvidam Smilgam, kas pievienojies daudzajiem pēdējā laikā aizgājušiem latviešu dzejniekiem.

P. Ērmanis

Vidzemes skaidrie pakalni izaudzinājuši mūsu tautai daudz dzejnieku, kas cieni mieru, gaišu dzīves izjūtu un tīru un skanīgu formu. Tāds ir sudrabainais Vilis Cedriņš, kas dzimis 1914. gadā Valmieras pagastā, bet miris trimdā 1946. gada 5. janvārī. Šo bēdu ziņu atnesusi vēsts no dzimtenes. Nepilni 32 gadi ir šā ļoti ievērojamā dzejnieka mūžs, un nekad un nekur viņš netika darbojies ārpus rakstiem un grāmatām, bet viņam bija jāaiziet, jo mūsu tautas ienaidnieki kļusos dzejniekus un rakstniekus nīst tāpat kā daiļrunīgos Dieva vārda sludinātājus, bezbailīgos tautas vadoņus un varonīgos kapotājus. Un viņi zina, ko dara, jo

ziedu un sapaņu laudis blakus zobena vicinātājiem ir tautas patstāvības un mūžības drošākie sargi un galvnieki. Tādēļ šis visu tumsas ļaužu lielais naidis un nesaudzīgā vajāšana.

Vilis Cedriņš bija īsts, karsts nacionālists, taču viņš nesaprāta tautību šauri, vienas vai otras partijas vai programmas ielokā, viņš nebija politisks dzejnieks. Latvietību viņš skatīja mitoloģiskos un balādiskos sižetos, vēsturiskos un nevēsturiskos tematos. No dainām ņemtos tēlus un formālos elementus viņš pārkausēja modernās vai arī pēc citu tautu klasiskiem paraugiem radītās ļoti sarežģītās dzejas formās, un šai ziņā bija Jāņa Medeņa skolnieks. Taču pēdējo viņš tālu pārspēja savas liriskas veiklumā un vieglumā un, ja būtu ilgāk dzīvojis, šķiet, būtu aizgājis tam labu gabalu priekšā. Cedriņa dzejai allaž piemita kāds ļoti savdabīgs, jauneklīgs šķīstums, pavasarīgs maigums un svaigums. Formas grūtības viņam gandrīz neradīja šķēršļu — viņa vārsmas allaž skan ļoti tīri un latviski, kaut arī sevišķi neiespiežas atmiņā.

Cedriņš izcēlās kā spoža parādība jau ar pirmo grāmatu Sidraba jātnieks (Valtera un Rapas izdevums, Niklāva Strupņa vāks), kas ieguva Preses biedrības godalgu. Vēl augstāk stāv viņa otrā grāmata Ziemeļu dārzos, ko izdeva Zelta Ābele 1943. g. (E. Melderā vāks). Te redzam lielu izteiksmes košumu un bagātību, tā ir viena no mūsu jaunākā laika ievērojamākām liriskas grāmatām vispār.

Cedriņš daudz strādāja un sevišķā patikā pētīja latīņu un vācu klasiķus (īpaši Gēti, Helderlinu). Tulkojis Romās Eleģijas, Hermani un Doroteju, sastādījis antoloģiju Zemes dziesmas un rakstu krājumu par Prezidentu Ulmani. Vēl nesasniedzis likumīgo vecumu, kļuvis par Tēvijas Sarga atbildīgo redaktoru.

Dzīvē Cedriņš bija kluss, kautrīgs zēns, izskatījās it kā viņš aizvien smaidītu. No pēdējā latvju cietokšņa — Kurzemes — Cedriņš 1945. g. pavasarī pēc kapitulācijas bija bēdzis uz Zviedriju pie piederīgiem, bet notverts. Zviedrijā iznākušajā antoloģijā Cerību zeme ievietots pravietisks un skaists dzejolis Dēlam, kā novēlējumu gan aiz jūras palikušais dēls vairs nevarēs piepildīt. Vilis Cedriņš lūdž, lai viņam pēc nāves ielieki sažmaugtā plaukstā ozolzili un apbedīti norā. No šās zīles jāizaug ozolam. Ko dzejnieks nepateica tūkstoš kvēlās dzejās, „to dobjī izsacīs viens vienīgs ozolzars Pār avīm, kas še dzers, pār ļaudīm, kas še ars“. No Viļa Cedriņa rokas un sirds izāus simbolisks latvju dzejas ozols, lai kādos tālos kļajumos arī atdusētos viņa mirstīgās miesas.

Oļģerts Liepiņš

GRĀMATA AR SAULI

Ludis Bērziņš, Draudzes dziesmas, Latv. Ev. Lut. Baznīcas Virsvaldes izd., 1947.

Tā ir drīzāk burtnīca, kā — grāmata. Nepretenciozs, peļēki zaļgans vāks. Uz vāka mākslinieks, cik vērojams, neviens cits kā L. Bērziņa dēls — Ansis Bērziņš, licis starot saulei. Vai tas nozīmē, ka pār visu šo grāmatu staro saule? Vai tas nozīmē, ka grāmata liks jums skatus celt uz augšu? Vai tas nozīmē, ka grāmata lasītāju sasildīs un apgaismo kā saule? Pagaidām, grāmatu neatvēris, jūs to vēl nezināt. Pagaidām jūs varat tikai teikt, ka tā nav bieza grāmata. Roka, to turot, nenogurst. Kas tur nu liels var būt! — jūs domājat. Pāris dziesmu. Jūs atverat to un redzat — patiesi, dziesmu nav daudz. Jūs saskaitāt. 46 dziesmas apmēram uz tikpat daudz lappusēm. Bet, kad jūs sākat šķirt šīs nedaudzās lapas, jūs jūtaties kā brīnišķīgā gleznu skatē. Jūs steigzaties uz priekšu. Pazib viena, otra, treša aina. Jūs sakāt: redzēts, redzēts, pazīstams, kamēr pašā istabas galā jūs ieraugāt kādas astoņas vai deviņas, kas kaut kur vai nu tikai pa gabalu manītas, vai arī jums vēl gluži nepazīstamas. Un tad jūs nākat atpakaļ. Tagad jūs gribat apstāties pie katras gleznas, pie katras lappuses. Tagad jūs gribat katru gleznu aplūkot ilgi un uzmanīgi. Un, nākot atpakaļ uz skates sākumu, lai no jauna, un atkal un atkal atskatoties, ietu tālāk — jums jau ir savs spriedums. Pirmkārt, šī skate ir noteikti reliģiska. Tās ir reliģiska satura gleznas. Otrkārt, tie ir liela meistara darbi. Katra, pat tā vismazākā glezniņa ir īsts mākslas darbs. Bet ko jūs vēl meklējat? — Katalogu, kaut pāris ievadvārdus. Jums gribētos zināt, kad šie darbi radušies. Cik garš ir darba cēliens, cik gadu darbs šai skatē parādīts, — jums gandrīz šķiet, ka te ir visa mūža darbs. Un cik šī skate pilnīga? Jums šķiet, ka dažu skaistu darbu jūs še neredzat. Citiem vārdiem — šķiet, ka grāmatā Draudzes dziesmas ir atrodamas tikai tās kulta dziesmas, kas atrodamas Dziesmu grāmatā un kas šeit trimdā radušās. Tātad, atgriežoties pie salīdzinājuma, jūs varat diezgan droši teikt, ka skate pilnīga nav. Bet jūs samierināties ar to, kā, šķiet, ar to pirms jums ir samierinājies arī pats meistars. Jums liekas, ka jūs varat arī saprast, kāpēc tas tā: trimdnieka ceļa soma nekad nav liela, un arī vislabākā atmiņa daudzreiz atsakās paklausīt. — Un tad jūs sākat skatīties.

Tur nu ir šī pati pirmā glezna: ziema, ziemas krēsle sedz zemi, bēdu ļaudis lūdzas pavasara un gaismas (Kungs Jēzu, debess auseklīt). Tā taču ir jūsu tautas pagātne, gadu simtiem garais ziemas laiks. Jūs apstājaties pie otras gleznas, pie otras

dziesmas: Iet saule saviem vainagiem... Tā ir tā pati saule, kas atved pavasari, pēc kuņas bēdu ļaudis tumsā ilgojas. Un tad — trešā glezna: pavasaris.

Vairs nevar rūšēt lemesis,
Jo, cerībā to satvēris,
Dzen arājs jaunas vagas.
Un augšā mazaīs cīrulīt's
Ar dziesmām viņam staigā līdz
Bez darba nastas smagas.

Nāk bagāti, nāk arī plāni gadi (Reiz graudu sējis tīrumā). Jūs redzat dārznieku dārzā (Pilnas rokas paceldams). Jūs skatāties savas dzimtenes debesis (Debesis iztīc stiprā Dieva godu). Un tur ir ceļš, kas ved gar tīrumu rasotā ritā (Kungs, līdzī nāc! Nakts rīta staros gaisa), un ceļa malā jaunsaimnieks ceļ savu namu (Par palīgu, Kungs, nāci, Kad jauns mums ceļams nams). Bet turpat, jaunajai ēkai blakus, ceļa malā — rūs salauzti kara rati, tie ir neseno ciņu liecinieki zemē, no kuņas robežām tikko atvilcīes kaņš (Dievs ir mūsu patvērumš), zemē, kuņas ļaudis gan aļ un sēj, un ceļ, bet nav droši par savu nākotni (Ja mūs Dievs ir izredzējis). Tad — brīdis kapu kalniņā. Tur ir Brāļu kapi (Pateicībā uzliekam), tur — tikko mestas kapu kopiņas tīam, kas izvārguši nešenos bēglu gados (Ar mīlestību mūžīgu), tur guļ tēvi (Gadu pēc gada zemē graudus sējāt), tur apgūlda tos, kas aizsaukti pustumūžā, kuņas pirms laika sakauzis darbs (Klusā kalnā skaņas tric), tur dažai mātei un tēvam paliek bērns (Rīts kad nāca, rozēs sēdams) un tur ir cilvēki, kas atstāj kapu kalniņu (Nu, draugi, šķīramies), cilvēki, kam saule, jebšu rietēdama, tomēr māj skatus celt uz augšu (Pāri kapu kokiem slaidiem). — Un gadi aiziet (Grimst gads pēc gada mūžībā). Atskatoties jāsaka — Dievs ir sargājis (To dziesmu allaž dziedāšu), raugoties uz priekšu — nākotnes debess joprojām nav gluži bez mākoņiem, vecākā paaudze nav bez kļūdām un kāda izaugs jaunā (Ver, Kungs Jēzu, gada vārtus)? — Un kad tīrums ir atkal no jauna uzplēsts, kad istaba uzcelta, tad var domāt arī par namu Dievam. Lasot dziesmu: Kad mūsu rokas namu dara — nāk prātā tie dēvnamā, kas tika celti gan upmalā, gan pakalnā. Dzimtenes dēvnamā... Bet ja šī dziesma, glezna to ļauj apbrīnot vairāk no ārpusē, tad nākošās pāris grēksūdzes dziesmas jūs ievē pašā dēvnamā un liek noslīgt pie altāra ceļos (Gan droši dzīvē izejam un Kungs, iz dzelmes dziļākās). Un kas ir nokāpis grēknozēlas dzelmēs, kas ir sadzirdējis vārdu: piedots, tas var slavēt (Paceliet sirdis Slavēt Dievu svētu, Tuvums un tālums, vakari un rīti — un zināmā mērā arī — Tavā gaismā, gaismas Dievs). Bet, kur plaukst ticība, tur zēļ arī neticība vienā un tai pašā laukā, viena

otrai līdzās (Tiešām, Dievs ir draudzes gans). Tomēr, paldies Dievam, ir miers (Kalnā, kur dus gurdās ciltis), un brīvi plīvo tas karogs, ko jau tēvu tēvi nesuši, ko dēli vajā tinuši (Miera dārzā viņi dus, Karogu kas vajā tina). Lasot apbrīnojami skaitās rīta un vakara dziesmas (Svētī, Kungs, šo ritu svētu — un Valkars logos lūkojas), kuņām atkal seko pāris lielā vakara — mīršamas dziesmas, tā esam nonākuši līdz pirmajai dziesmai, kas nav vairs atrodama Dziesmu grāmatā: Ko es uz kalniem lūkošos. Tā ir kā skaita izskaņa šai, pēc tik daudzām tumšām ziemas dienām, pirmajai īsti saulainai un siltai pavasara dienai latvju tautas mūžā:

Kas allaž tevi sargāt prot,
Ir izejot, ir ieejot,
Lai mūžu mūžos sargā tas
Ir tavas zemes robežas.

Tā beidzas šī „izskaņas“ dziesma. Nākošās jau ved pāri robežām. Nāk jauns, liels bēdu laiks. Nāk trimda. Māju vairs nav (Kad tas Kungs uz dzimteni Vedis savus cietumniekus). Pa visiem ceļiem nāve iet (Pa visiem ceļiem nāve iet, Pa visiem tekiem lodā). Ir vētras laiks (Vētras gaudās lietum raudot). Ļaudis kļīst, izsviesti svešā malā (Dievs, dod mums Tavu slavu paust). Ir atkal ziema (Prieki, bēdas mainīt mainās). Tauta iet atkal Golgātas ceļu. Bet aiz Golgātas kalna jau aust rīts (Tavs ērkšķu vainags, Jēzu Krist). Un ja arī pasaulē vēl joprojām tiek sēts naids un īsta miera vēl nav, tad tomēr reiz būs miers, reiz zudīs naida tvans (Klāt brīdis svēts, ko gani sveic).

Un, kad nu jūs esat izstaigājuši šo dziesmoto gleznu skati, tad jūs meklējat pašu meistarū. Jūs gribat viņam paldies teikt. Un, lūk, tur pie loga viņš arī sēj un kaut ko raksta: viņš strādā. Viņa darbs vēl nav padarīts. Jūs pastāvat brīdī. Sirmāis meisters jūsu paldies laīkam nesadzird, jo tas jau ir tik klusi teikts. Un tad jūs ejat. Bet aizejot, grāmatu aizvecot, jums vēl ausis skan beidzamās, Ziemassvētku dziesmas beidzamais pants:

Tad nāc, bērns, augsti sumināms,
Ir mūs par bērniem darīdams,
Ka bēdās, bailēs dziesma man
Par godu Dievam augstam skan!

Bet kāpēc mēs runājam par gleznu skati? Dziesma un glezna taču ir kaut kas pavisam cits, divas dažādas pasaules. Jā, bet ne runājot par Ludi Bērziņu. Pie tautas dziesmām un mūsu garīgās dziesmas vecmeistariem Firekera un, šķiet, arī S. G. Dīca skolojies, Ludis Bērziņš savās dziesmās ar pāris vārdiem prot uzburt brīnišķīgas gleznas, kas, savā uzskatāmībā neaizmirstamas, dažreiz var

ne tikai priecināt, bet arī drausmināt. Ja rīta ausmu nevar tēlot skopāk, uzskatāmāk un arī — skaistāk, kā tas darīts pāris dziesmās, kur lasām: Rīts kad nāca, rozēs sēdams, vai: Kungs, līdzī nāc! Nakts rīta staros gaisa, Un jaunais rīts uz ceļa rozēs kaisa, — tad grūti iedomāties vēl drausmīgāku ainu, kā to, ko, it kā lieliem, stingriem otas triepieniem vai līniju grebumiem atklāj pants:

Pa visiem ceļiem nāve iet,
Pa visiem tekiem lodā.
Kaut durvis simtkārt slēgtas ciet,
Tā skatās tavā bļodā:
Tā apstājas, kur dusi tu
Un pieteicas par ciemiņu
Kā negodā, tā godā.

Dīrera roka varā to nebūtu varējusi iegrebt iespaidīgāk. Tautas dziesmu paralēlisms (dabas aina — cilvēka dzīves aina) te ir atradies tālāku izveidojumu, noenkurodamies kristīgās reliģiozitātes dzelmīnajos pamatos un, pārāugdamis individa sāpes un cerības, jumjas pāri visās tautas likteņiem. Pie tam pat psalmu pārdzejojumiem ir noteikti latvisks kolorīts.

Un kas tas skaistākais, — saule tiešām mirdz. Ražena brieduma saule mirdz pār šo grāmatu kā pār kviešu druvi Zemgalē. Un saule mirdz arī pār lasītāju. Grāmata lasītāju sasilda un apgaismo kā saule. Grāmata liek skatu celt uz augšu. Un, ja arī augšup celtais sauli neredz un ceļš, šķiet, ved vēl tālāk, tad tomēr paliek nešaubīga ticība: reiz saule tomēr izbrīdīs no makoņiem, reiz, svešniecības dubļus izbrīduši, mājās būs arī mēs.

Osv. Gulbis

TRIMDAS BĒRNU RESP. JAUNATNES LITERĀTŪRA

Literārie darbi, kas domāti augošo cilvēku ievadījumam tautas nacionālajā literatūrā, jāšķiro divās pakāpēs: bērnu literatūrā un jaunatnes literatūrā. Kamēr bērnu literatūrā lasītajos ietilpināma tautas jaunaudze tautskolas jaunāko klašu vecumā, tikmēr jaunatnes literatūras lasītāji rekrutējas no tautskolu vecāko un vidusskolu jaunāko klašu audzēkņiem. Un kamēr bērnu literatūrā dominē pasakas un pasakām tuvi citi literāri darbi ar vienkāršiem bērnu gara attīstībai piemērotiem un vienkāršiem izteiksmes līdzekļiem veidotiem tematiem un problēmām, tikmēr jaunatnes literatūra kā ar savu tematiku, tā arī ar tās apdari un izteiksmi tuvojas tautas nacionālajai literatūrai un ļoti bieži saplūst ar to, uzņemdamā savā katalogā daudzus šā vecuma jaunaudzei piemērotus nacionālo rakstnieku darbus. Jaunatnes rakstnieks tāpēc var atļauties brīvāku, plašāku un sarežģītāku te-

matu un problēmu izvēli un brīvāku un kuplāku tēlošanas veidu ar sarežģītāku darbības risinājumu bagātākā un dzejiskākā izteiksmē. Tas pats sakāms arī par jaunatnes grāmatu ilustrētāju mākslinieku.

Pie jaunatnes literatūras kā sava temata, tā arī temata apdares ziņā pieskaitāma arī Alfrēda Dziļuma grāmata *Sarkanais velns* (J. Alkšņa apgāds Altgargē, 1946., ilustrējis Atis Grunde), par kuŗu mums šoreiz te jārunā.

Vispirms gribas teikt, ka Sarkanais velns ir pirmreizīga grāmata latviešu jaunatnes literatūrā. Pirmreizīga nevis tādēļ, ka tā ir, ja es visai nemaldos, Alfrēda Dziļuma pirmā grāmata jaunatnei, bet gan tādēļ, ka Alfrēds Dziļums ir pirmais latviešu rakstnieks, kas izvēlējis tādu tematu un ar lielu veiksmi, dziļu prasmi un jauku gaumi to apdarījis. Autors nosauc savu grāmatu par pasaku. Pasaka tā tomēr nav, jo no pasaku elementiem grāmatā ir tikai tas, ka savvaļas dzīvnieki un putni savus noskaņojumus — īgnumu, nepatiku, naidu, bailes, sāpes u. t. t. — pauž cilvēku valodā. Citādi tas ir pilnīgi reāls stāsts par meža dzīvniekiem, viņu dzīvi, viņu raksturu, paražām un dabas nolemto sūtību bez jebkādas fantastikas. Turklāt tā ir pilnīgi latviska grāmata, kur Latvijas mežu dzīvnieku un sevišķi putnu kuplo vītni vietvietām apmirdz kāds latviešu teiku vizulītis. Tur lapsu saukā par „velna sūni“ (16. lpp. un citur), tur ir „Dieva kauta egle“, kur dzenis kaļ dobumu (7. lpp.), tur dzeguziene kaitina savu vīru: „Tiš perēt!“ Kamēr tas viņai atcērt: „Kas kūkos (17. lpp.)?“ Tur melnā dzilna aizlido kā „klaidonis gans, acinādama kopā Dieva gosniņas“ (18. lpp.), un tur sēnīte, kas, izlidusi no zemes, „gaida savu isā mūža precinieku“ (51. lpp.). Līdzīgi dzīvnieku stāsti ir sastopami citu tautu jaunatnes literatūrā. Sevišķi slavens šai nozarē kļuvis amerikāņu rakstnieks Settons-Tomsons, kuŗa darbi tulkoti daudzās valodās. Arī latviešu jaunatnei tie savā laikā nebija sveši. Par to bija gādājis Andrēja Jesena čaklais un daudzpusīgais bērnu un jaunatnes grāmatu apgāds Rīgā. Bet tā ir sveša vide un apstākļi, un tie ir sveši dzīvnieki, ko tēlo Settons-Tomsons un citi sveštautu rakstnieki, un mūsu jaunatnei tie bija tāli. Citādi tas ir ar Alfrēda Dziļuma Sarkanā velnu. Šā stāsta Dieva dārzā (10. lpp. un citur), Latvijas mežā, mums visiem pazīstamā un mīļā vidē, dzīvo, vairojas, darbojas un mirst visa mūsu „spārnotā Dieva saime“ (23. lpp.): meža un meža iemītnieku sardze vārna un žagata, tālāk — dzenis, vakarlēpis, ormanītis, kārklu ļauķis, pelēkais strazds, žubīte, zaļā zilīte, stērste u. c., ikkatrs ar savu latviešu tautas mutes atdarināto dziesmiņu. Un kad tie visi sāk koncertēt, tad „koki bijīgi klausās, sakļāvuši zarus kā lūdzejās rokas. Šķiet, melodiskajās skaņās icaijāti, tie mēmi pārdzīvo dabas mūžīgo skaistumu“

(28. lpp.). Bet šai Dieva dārzā piemīt arī vientuļnieks āpsis, vāvere, caune, gaŗausis zaķītis un beidzot lapsa.

Stāsta centrā darbojas pats sarkanais velns — lapsas tēviņš Kamsts ar savu mātīti Āmriju. Kamsts ir mūžam izsalcis. Nepildāmais vēders viņam „gaudo kā puķele caurvējā“ (5. lpp.) un kauc, it kā pa to skraidītu visi pasaules vēji. Viņš ir nepiepildāms rīma un plēsoņa, laupītājs, kas zaķu mātei acu priekšā nolaupa bērņus, un zaglis, kas slepen ielien putnu kūti un zog Siliņu saimniekam mājas putņus, viltnieks, kas prot pielabināties caunes meitai un to norij, un lupatlais, kas iet pa mednieku pēdām un uzlasa viņu aizšauto, bet pabēgušo medījumu. Savā ģimenes dzīvē viņš ir egoists, kas par sievu un bērņiem tikpat kā nemaz nerūpējas un negādā, un slīpķis un slaists, kas nevižo pat pats sev un ģimenei izrakt alu un savilkt migu, bet, izmantodams vientuļnieka rūcēja āpša vientiesību un miermīlību, iemetas tā alā un dzīvo ar to kopā, kamēr beidzot Āmrija, kas nav ne par matu labāka par Kamstu nekaunībā, izdzen nabaga āpsi no alas. Kamsts ir īsts velns sarkanajā lapsas kažokā. Viņu nīst visi Dieva dārza iemītnieki, kā kājnieki, tā arī spārnotie gaisa lidoņi. „Pat pēdējā stundā viņam nav miera. Viņu lamā par Sarkanu velnu. Vāveres viņu apmētā ciekuriem, bet žagata ķerkdama lēkā viņa pēdās un priecājas par katru asins pilīti, kas nokrīt pelēcīgajā sniegā“ (70. lpp.). Pat paša sieva ar bērņiem, kad tie paugušies, viņu padzen no alas, jo tiem „nevajag lieka vēdera“ (43. lpp.). „Apdauzīts, pamests un neēdis — mužam viens, viens kā izdzīts Dieva dārza trimdnieks“ (65. lpp.) tagad klaiņo vecais lapsa uz ziemaš pusi, līdz atrod āpšu jauno alu un iemetas tanī pārziemot. Bet lapsa tāpat nīst visas citas dzīvas Dieva radības, pat mēnesi, šo „veco debesu blandoņu“, kas „sēž kā dzeltena sviesta pika uz zilā debesu galda“ (66. lpp.). Par putniem viņam ir vēlēšanās, kaut tiem spārni atlūztu, un viņš tiem tad varētu piekļūt. Viņš nīst Meža māti, „šo netaisno veceni“, kas viņu „moka ar vientuļību, ar badu, ar drausmīgām nāves mokām“ (69. un 70. lpp.). Viņš nīst pat Dievu. „Viņš to aprītu kā negaršīgu vardi... kauli vien nobriekšketu!... Tad Kamsts iceltu sevi par zaļā dārza saimnieku“ (66. lpp.) un saimniekotu „kā ļaunprātīgs Dieva dārza sargs, kam ne mirkli nav prātā saudzēt un taupīt“ (49. lpp.). Dabas likums viņam šķiet pareizs tikai tad, kad tas runā viņam par labu, pretējā gadījumā lapsa domā to nepareizu (52. lpp.).

Tomēr vecais Kamsts ir taisni tāds, kādam tam pēc dabas pašas nolikuma jābūt. Viņš pievāc visus vārguļus, ko dzīvnieki izstumj no sava vidus sardzības dēļ (49. lpp.), visus kroplus un muļķus, kas nevar vai neprot pašī sevi uzturēt un aizstāvēties

un tādēļ ir tikai kavēkli un posts veselajiem, spēcīgajiem un spējīgajiem (69. lpp.). Lapsa tārad iztīra biezokņus, tā sakot, no dzīvās dabas salašņām, atkritumiem gluži tāpat, kā rijīgās hiēnas iztīra tropu stepes un tukšnešus no kritušu dzīvnieku maitām.

Lapsu ģimene, āpsis, vārņa un žagata kā galvenās personas Alfrēda Dzijuma grāmatā attēlotas ļoti reljefi un dzīvi. Sarkanais velns kā jaunatnes grāmata ir augsti vērtējams darbs un liels ieguvums latviešu trimdas jaunatnes literatūrā. Bet tādu grāmatu var uzrakstīt tikai liels dzimtenes dabas draugs un labs tās pazinējs. Grāmata liecina, ka Alfrēds Dzijums dzimtenes dabu labi pazīst un to mil, kādēļ drikstam gaidīt no viņa vēl citus tikpat interesantus un vērtīgus darbus šai mūsu literatūras nozarē.

Grāmata izdota glīti, papīrs labs, iespiedums skaidrs un viegli lasāms, kaut gan burti sīki. Ir dažas iespieduma kļūdas, kas lasītāju tomēr neko netraucē. Grāmatā ievietotas sešas ilustrācijas uz atsevišķām lapām un beigu viņete. Ilustrācijas varēja būt krāsainas, kādas tās laikam arī domātas, tikai kādu tehnisku iemeslu dēļ iespīestas vienā krāsā. Tas mazuliet mazina viņu māksliniecisko vērtību. Tomēr Atis Grunde jāatzīst par spējīgu jaunatnes grāmatas ilustrētāju. Visas sešas viņa ilustrācijas ir rūpīgs darbs un jauki attēlo grāmatas vispārīgo noskaņojumu. No jaunatnes mākslas viedokļa raugoties, jāsaka, ka mākslinieks pareizi darijis, likdams priekšplānā un sevišķi uzsvērdams pašu galveno (āpsi, lapsu), pārējo kļusinādams un novīetodams, tā sakot, galvenā aizmugurē.

Latviešu jaunatne par Sarkanu velnu būs ļoti pateicīga kā autoram, tā arī māksliniekam un izdevējam. Arī bērni to lasīs ar patīku.

Fr. Jansons

S. VIDBERGS — SĀPJU CEĻŠ

Pēdējā laikā latviešu mākslas pūrs kļuvis bagātāks ar augsti vērtējamu Sigismunda Vidberga grafiku ciklu **Sāpju ceļš**. Glītā izpildījumā grafiku krājumu ar 14 attēliem un ievadu izdevis R. Ozols. Katrai grafikai mākslinieks līcis piemērotu, dzejā izteiktu moto. Mākslas darbam aužas cauri latviešu tautas drūmās līktengaitas. Pārsteidz izteiksmes līdzekļu vienkāršība, lakonisms, raksturojot bēgļu laikmeta traģiskās ainas, postu un šausmas, mākslinieks, kas kopā ar savu tautu staigājis šo sāpju ceļu, drūmāko ceļa posmu latviešu tautas dzīvē, pārdzīvoto jūtu savīlņojumā un iedvesmē uzbūris traģisma pilnas vīzijas. Tik spēcīgi izteikt latviešu tautas garu un dzīves izjūtu nelaiimes un smagu ciešanu piemēklētājā laikmetā var tikai liela radītāja personība. Lai gan Vidberga darbu veidoli atspoguļo iznīcības tuvumu, pāri tam tie izstaro

iekšēju gaismu. Cietēju sejas atspoguļojas dvēselisks cēlums, nesalauzams gribas spēks pretoties un saglabāt savas tautas nākotni — jauno paaudzi. Tā ir mīlestība, ko latvietis jūt pret savu tautu un tēvu zemi. Viņš nav šķirams no savas zemes, jo sevī nes zemniecisko spēku. Tēvzemes mīlestība kā svētums apmirdz mākslinieka radītos tēlus. Viņos runā varoņu asins balss. Tur redzam mātes un tēvus, kas dvēselēs nesuši un nes ilgas pēc brīvas un gaišas tēvu zemes. Tēvi un dēli, kas aizstāvēja savu zemi pret iebrucējiem vēl nesenaajā pagātnē, labāk izvēlas trimdu un nāvi nekā nežēlīgu apspiešanu, verdzību un terorru. Jaunās mātes ar saviem lolojumiem pie krūts, pilnas iekšēja satraukuma un sāpju, bet šai sāpju krēslainībā dvēseles pacēlas apskaidrotā mirdzumā.

Vidberga izteiksmes līdzekļi — melni baltie pretstati apvienoti ar smalki izjustu līniju plūdmu. Grafikas izpildītas spalvas tehnikā. Kompozīcijas problēmas minētos darbos dziļi organiski saistītas ar motīvu emocionālo toni. Katra grafika ir augstas kvalitātes mākslas darbs. Grafiku krājumu Sāpju ceļš varam iedalīt pēc motīvu izvēles četrās grupās: 1. izšķiršanās par tēvu māju atstāšanu, 2. tēva mājas atstāšana, 3. traģisma brīži atrodoties ceļa jūtīs — nāve, izsalkums, mītnes atstāšana pēc to sagraušanas un 4. uzlidojumu brīcisms.

Pirmā grafika ar dzejnieces Elzas Ķezberes moto. Melni balto laukumu un līniju mijdarbībā izpaužas drāmatiski spraiga dinamika. Ipatnējais kustību ritms apvienojas ar jūtu bangojumu. Figūras un pa daļai tumšais zirga siluets novietoti diagonālē. Vērojama tieksme pēc masu kompakta apvienojuma, kas pastiprina kopējo jūtu vilņojuma noskaņu. Plecīgais zemnieka stāvs izslejas pret tumšo zirga siluetu. Melnais laukums kā smagums gulstas uz zemnieka pleciem. Sakniebtās lūpas, savilktais uzacis un nemierīgās ēnās uz zemnieka sejas liecina par liktonīgas izšķiršanās smagumu. Daudz cēluma un dvēseliska siltuma izstaro jaunā zemniece — māte ar bērnu. Gaišais bērna ķermenītis kompozīcijā apvieno vīrieša un sievietes figūras. Naivā bērna izturēšanās, kas nesaprot briesmu, vēl vairāk padziļina pārdzīvojumu un drāmatisko momentu. Grupas kustība, kas sākas ar zirga siluetu, raisās diagonālē. Drupas aizmugurē — vide, kur mākslinieka tēlotie veidoli izcīna savas dvēseles ciņas.

Otrā grafika ar Raiņa moto: „Tālākā svešumā, dziļākā vārgumā...” Šai grafikā izteikta asa dzīves izjūta un simboliska sacere. Mākslinieks nemeklē dinamiku, bet tiecas pēc miera, silueta smalkuma, panākot milzīgu iedarbības spēku. Ar tumšo un gaišo laukumu pretstatu vēl vairāk uzsvertis sērjošās, bēdu piemeklētās mātes vienkāršais tēls, kas pacēlas līdz monumentālai vizijai. Varenības oriols apmirdz dzīvību devējas un sargātājas mātes rūpju un sāpju izzagoto seju, kurā atspoguļojas dziļš miers. Upurus spēj nest tikai ar varoņu garu apdvēsejota būte, kāda ir latviešu māte. Pārsvara melni kompakti laukumi, kas koncentrēti mātes tērpā, grafikas augšējā malā, nedaudz apakšā un

fonā. Debesis rēgainie, melnie laukumi pastiprina grafikas emocionālo toni un līdzsvaro kompozīciju. Kompaktais, melnais mātes siluets apvienots organiski ritmiskā sakausējumā ar abu bērnu ķermenīšiem. Kā lielu dārgumu sargājot, māte cieši piespiedusi pie krūts trauslo zīdaiņi. Meitenīte ar rokās satvertu lelli nesaprašānā un izbrīnā spiežas pie mātes. Vienkāršā, lakoniskā aparē tēlotā figūru masa ar tumšo un slaido mātes siluetu iezīmējas gaišā debesu fonā. Zemais grafikas apvārsnis izceļ mātes tēla drāmatismu un piešķir tai monumentālītāti. Tas ir dziļi nacionāls latviešu mākslas piemineklis, kam sava kulta nozīme un simboliska jēga.

Trešā grafika ar dzejnieces Annas Dagdas moto. Kompozīcija rāda mātes un meitas grūto izšķiršanās brīdi pirms aiziešanas no savām mājām. Grafikas kreisā malā ir kā grūtsirdīgi domīgā pozē govys ar tēli, bet labā pusē veca māmuļa ar meitu pie mantu un drēbju kaudzes. Lopu un cilvēku grupas saista ritmiski joņojoša jātnieku rinda un šaurā zemes josla. Zems apvārsnis un plaša debess. Mākoņu tumši gaišo siluetu mainīgais raksts un vilņveidīgā dūmu josla pasvitro joņojošo jātnieku trauksmaino tempu. Vecā māmuļa, dzīves nastas novilktiem pleciem, saliktām rokām kā lūgšanā vēro tālumā uz fronti aizjoņojošās kaņavīru rindas. Izteiksmīgs jaunās sievietes ķermeņa stāvoklis, kas organiski saistīts ar jātnieku grupas kustību. Zīmējums lokans, drošs, aparē daudzveidīgs. Dinamiski plūstošs tumši gaišo laukumu un līniju raksts uz drēbēm. Plūstoši mainīgā apdare liecina par satraukumu.

Tēva mājas atstāšanai veltīta grafika ar dzejn. A. Johansonu moto. Mākslinieks tēlo aizbraukšanu no tēvu mājām. Rati piekrauti mantu maisiņiem. Dziļās šķiršanās sāpēs māte spiež pie krūts savu lolojumu. Figūras nostatītas ar mugurām viena pret otru. Pret tumšo vīrieša figūru izdalās spēcīgi apgaismota mātes galva, rokas un bērns, ko vietām sedz viegla, slidoša ēna. Tumšie laukumi aizmugurē, uz vezuma un debesu fonā, ieslēdz satraukto un dziļu bēdu pārņemto māti. Viņa mīt pati savā dvēselē gaismā. Mēs jūtam mātes mīlestības starošanu — lielās rūpes par bērna dzīvību. Pārdzīvojumu smagums saliecis arī braucēju, kas vada ratus pretī nezināmai nākotnei.

Piektā grafika ar dzejnieces Ingridas Viksnas moto. Grafikā redzam grūtsirdīgu saimnieku skumjās pārdomās noliektu galvu, sēdot uz mantu vezuma un braucot projām no savām kara apdraudētām mājām. Lai rādītu drūmo noskaņojumu un emocijas, mākslinieks izvēlēties īpatnēju kompozīcijas paņēmieni. Augsts apvārsnis ar šauru, gaišu joslu. Pārējās debesis klāj dūmaka. Lauki un meži bēgļu vezuma aizmugurē ir tumši un drūmi kā sērās tīti. Iznīcība un posts paliek aiz bēgļu vezuma. Lauku, mežu un debes atveidojumā dominējošie tumšie laukumi kontrastē ar bēgļu vezumu priekšplānā, kas gaišs kā saules pielījis. Sprais tumši gaišo pretstatu ritms izteic draudu tuvošanos.

Seko grafika ar Raiņa moto: „Prom mūs dzina sveša vara...“ Kompozīcijā dominē horizontālo un vertikālo līniju pretstatī. Rēģaini kļīstoši mākoņu arveidi, Priekšplānā tumšā kapa kopa ar lielu krustu, kas zemā apvāršņa izvēles gadījumā ir liels un varens. Grafikā tumšais laukums — kapa kopa pa daļai izteic šā darba simbolisko jēgu. Mākoņu ēnas sedz gaŗām skrejošās vagonu rindas un zemi. Daudzi mūsu tautieši neizturēja bēgļu grūtos ceļa apstākļus un nespēkā saļima. Šādas kapu kopijas ar krusta zīmi ceļa malās ir mēmie mūsu tautas liktenīgās traģēdijas liecinieki. Tumšā kapa kopa ir smagāka ēnu masa grafikas kompozīcijā. Ticības un ciešanu zīme krusts pret plašo debesi izaug monumentāli cēls. Vieglais mākoņu, ēnu un līniju ritms dod mainīgu, it kā gaŗām traucēšu dabas ritmu. Lokomotīves dūmu mutuļa vilņveidīgais raksts piešķir vilcienam kustības illūziju.

Tālāk traģisma brīži, atrodoties ceļa jūtīs, izteikti grafikā ar dzejnieka Viļa Čedriņa moto. Šai grafikā dots satricinošs notikuma ekspresīvs iztulkojums. Spirituālu esamību pāūz priekšplāna grupa ar mirušo saimnieku. Grupa komponēta diagonālē, kuŗu šķērso augssts limoniski gulošs kaļns, pa kuŗa muguru skumjā parādē gaŗām skatītājam virzās bēgļu vezumu strauve. Satricinošā tiesāmībā parādīts aizejošais un paliekošais. Dzīvā un sastingušā ķermeņa asās stūrainās kustības pretstats un līdzās aizejošie bēgli vēl vairāk izceļ iekšēja spriegumā drāmatisko kāpinājumu, kam piemīt varens sugestīvs spēks. Noapaļotā un stūrainā līnijā plūdamā atspoguļojas traģisko jūtu vilņveidīgais ritms.

Savdabīgu kompozīciju un apgaŗojuma dziļumu veŗ grafika ar dzejnieka Andreja Eglīša moto, kur tēloti vecāki, kas sēro par mirušo bērnu. Majestātisks miers dus uz leju vērstā cietēja — vīra skatā. Te nojauzams mākslinieka nodoms radīt it kā ircaļas telpas illūziju. Tā ir sevi noslēgta iekšēja pārdzīvojuma pasaule, ko izjūt tēvs, turot uz rokām mirušo bērnu šķirstiņā. Vīra stāvs izaug monumentāli varens. Pakājē raudošā māte, tinusies tumšā sēru lakatā, blakus aizmugurē nedaudz parādītās pilsētas drupas liecina par notikuma vietu. Atsevišķo figūru kompakts, uz iekšieni vērstie skatieni runā par izolēšanu no reālās apkārtnes. Neredzamais apvāršnis un mainīgās, vieglās ēnas, uz vīra sejas un stāva ir stilistisks līdzeklis formas apgaŗošanai. Sāpju varas dziļumu izteic rēģaini, tumšais laukums grafikas augšējā malā virs vīra stāva un tumšais sievietes lakats, simbolizējot sēras.

Seko grafika ar J. Medeņa moto. Uz sagrautās pilsētas drupu un gruvešu fona redzam vīrus bēgot no briesmu piemeklētās pilsētas, kur tikai divāso nāves elpa. Lidmašīnu riņķošanās, atstājot aiz sevis gaišas svikas, piešķir notikumam kāpinātu izteiksmību. Laukumaina un lineāra dinamika izteic ziemas noskaņu. Visapkārt valda posts, ledains aukstums un atstātība.

Grafika ar Kārļa Skalbes moto. Latviešu zemnieks griež maizes rīcienu lūdzejam zēnam. Krēslainībā segtā zemnieka seja ir pretstats blakus gai-

šajam zēna tēlam. Zēna sejas izteiksmē un visā ķermeņa kustībā lasāms nevaldāms izsalkums. Roku kustībām paralēls nostatījums. Zemnieka rokas kustība, griežot maizi, atbalsojas zēna mazliet paceltā rokā.

Grafikā ar Kārļa Dzirlejas moto figūru masas saliedētas ar aizmugures fonu — sagrauto ēku drupām. Pārtrauktās, noapaļotās, resnās līnijas uzsvēŗ figūru siluetus un pasvītro grafikas ritmisko struktūru. Vietām tā mainās ar apbrīnojami smalku un grāciōzu līniju rakstu. Tumšākie laukumi līdzsvāroti, galvenām kārtām kalpo psiholoģisko noskaņojumu radīšanai. Figūru kustības raisās frontāli. Raksturīgos līniju vilcienos mākslinieks parādījis vecās māmuļas bēdu sagrauzto sejas izteiksmi. Galvas pieliekums un roku stāvoklis pastiprina sāpju pārņemto stāvu. Jaunā māte savu dvēselci satraukumu slēŗ skatītājam, aizklājot seju ar lakatu. Lielo sāpju izteiksmi vēl vairāk izceļ gaišais bērna tēls. Gaŗīgas ekspresijas piesātinātā darbā atspoguļojas smagie satricinājumi.

Grafika ar Raiņa moto: „Pa tālu ceļu svešnieks iet...“ Sausmas un posts piemeklēja neskaitāmas svešu zemju pilsētas, kur bija apmetušies uz dzīvi mūsu tautieši. Daudzi palika zem drupām. Dzīvi palikušie ar niecīgu ceļa somu, bieži vien bez tās, atstāja kūpošās pilsētas drupas. Grafikā tēlots pilsētas atstājējs ar mantu nastu uz muguras. Bēgļa plecus nospieŗ ne tik daudz nastas smagums kā notikuma nevēlība. Aizmugurē bēglim, stīkos solišos, uz priekšu izstieptām rociņām, tek bērns. Smagam bēgļa ķermenim kā pretstats ņemts vieglais bērna trauslums. Šis savstarpējās attieksmes ir notikumu un simboliskās jēgas atsedzējas.

Par uzlidojuma briesmām runā grafika ar Fr. Dziemmas moto. Lidmašīnu uzlidojums pilsētai. Pie atjūgtā vezuma nāve pārsteigusi bēgļus. Gaisu klāj lidmašīnas un nomesto bumbu eksploziju dūmi. Sagrauto māju gruvešos redzami krituši bēgli un grafikas apakšējā malā otrā bēgļa kāja. Uz vezuma bērni saliktām rociņām izbrīnā vēro notikumu. Mākslinieks atsedz bēgļu ģimenes traģēdiju.

Tāds pat temats grafikai ar Andr. Eglīša moto. Bēgļu grupa sastingumā, baļu pārņemtām sejām, sasprindzinātu uzmanību klausās lidmašīnu bumbu eksploziju dārdos. Iznīcības baigā ēna klājusi zemi, kas mākslinieka skatījumā darināta tumšos laukumos. Meistarīgs un smalki izjuzts apģerbu raksturojums ar līniju režģiem, punktiem un kāšveidīgu līniju audumu. Diagonālē krustojas divi lielāki tumšie un gaišie laukumi. Sakņupušie cilvēku ķermeņi pastiprina satraukto un reibīgo kustību ritmu.

Savas tautas vēsturisko likteņu attēlojumam Vidbergs atradis monumentālu izteiksmi. Katrā dzīves parādībā un notikumā Vidbergs mekle iekšēju jēgu. Viņš savus veidoļus izdaiļo un apgaŗo. Latviešu tautas bēgļu gaitu tēlojumiem struktūra un emōionālais tembrs runā par nacionālu latviskās pasaules uzveri. Pārsteidz Vidberga prasme atrast raksturīgos motīvus un piešķirt tiem traģiski sakāpinātu izteiksmību. Vidberga stilam raksturīgs

saceres plašums un stilisko līdzekļu suverēna pārvaldīšana, kas apvienojas ar dziļu iekšēju spriegumu.

V. Jansons

JĀNIS KALMĪTE

Gandrīz vienā laikā ar Jāņa Grīna menešraksta Daugavas izauklēto rakstnieku pulku latviešu kultūras dzīvē ienāca jaunu gleznotāju saime Mūksalieši. Šī mākslinieku paaudze veidojas un auga liela neatkarīgās Latvijas laikā, un griba būt latviešiem mākslā — šīs paaudzes lielākais lepnums un nopelns.

Mūksaliešu māksliniecisko centienu raksturotāja ir vēlēšanās veidot un padziļināt latviskās glezniecības tradīcijas, kuŗas šī gleznotāju saime redz sakņojamies mūsu tautas garā un Vakareiropas mākslas kultūrā. Būtiski latviskās glezniecības pamatu licēji mūksaliešu uztverē ir Adams Alksnis un Teodors Ūders, tās radītāji — galvenokārt Rīgas grupa. Tādēļ arī savdabīgi izvēlētais garīgo goda biedru kopums (A. Alksnis, T. Ūders, T. Zaļkalns, V. Tone, K. Ūbans), kuŗu radītās un veidotās atziņas balstās šīs saimes mākslinieciskā darbība.

Arī ainavnieks Jānis Kalmīte — mūksalietis. Šķiet, ar to samērā daudz pateikts; minams tikai, ka vai pats izcilākais un briedušākais mūksaliešu gleznotājs — meistars ne tikai savā saimē, savā zemē un tautā, bet, droši, līdz ar labāko mūsu glezniecībā, ar nozīmi visas vecās Eiropas apjomā.

Piedzimis Jānis Kalmīte valmieriešos — Kauguru pagastā zemnieku ģimenē 1907. g. 2. martā. Tā mākslinieks šogad kļuvis četrdesmitgadnieks. Kalmītes tēvs Kauguru pagastā ienācis no Burtnieku ezera malas; bijis arī galdnieks, un, līdzīgi tās pašas puses ļaužu — dzejnieka Viļa Cedriņa tēvam, arī namdaris. Tādēļ dzejnieks Cedriņš un gleznotājs Kalmīte, kā paši smējās, bija tik labi draugi. Savu tēvu Kalmīte atceras kā stingru, strādīgu un istu latviešu zemnieku. Interesanti, ka Kalmītes tēvs rentējis mājas, kuŗu īpašnieka, kāda Krievijas galminieka, meitas mācījās glezniecību pie Teodora Ūdera, kas braucis no Valmieras mācīt. Viss tas nākamam māksliniekam ļoti patīcis, un arī tagad Kalmīte par savu pirmo skolotāju dēvē tieši Ūderi, ja arī 1915. gadā, kad Ūders mirst, viņam tikko 8 gadi.

Tā šīs Kalmītes bērnu dienu epizodveida saskaršmes ar šo latviešu zemniecības spēka, darba un dzīves prieka paudžu jādēvē par divainu sagādīšanos, jo savā briedumā Kalmīte, blakus Ūdera skolniekam tēlniekam Emīlim Melderim un, mazākā mērā, gleznotājam Jēkabam Strazdiņam, izvērtās par tiešāko Ūdera aizsākto meklējumu pārņēmēju un tālākvirzītāju.

Beidzis Valmieras komercskolu, Kalmīte iestājas Mākslas Akadēmijā. Jau sākumā pieķeras Ūbanam, Tonem un jo sevišķi, Eliasam, kuŗu vadīto figūrālo darbnīcu arī beidz 1935. g. Tieši pēcakadēmijas posmā Kalmīte glezno visai stiprā krāsu meistara Eliasa ietekmē un šīm ietekmēm varam izsekot līdz mūsu dienām, tikai nu Kalmīte ierindojams mākslinieku pulkā, kuŗu personības ēnā ietekmēm sekundāra nozīme.

Par mākslinieciskās darbības posmu, kas sākās pēc akadēmijas beigšanas, pats mākslinieks saka: „Tad meklēju pats sevi, un to vēl šodien, liekas, nemaz neesmu atradis.“ Tie pieticīgi teikti vārdi. Savu rok rakstu, savu pilnīgi savdabīgo un vienreizējo personību veidojot, skolojas Vakareiropas, jo sevišķi franču dižgleznotāju atziņās, tomēr apzinādamies, ka zaļā puķe plūcama pašu zemē. Šī Grosvalda dibinātās Zaļās puķes (vēlākās Rīgas grupas) ārkārtīgi intensīvajās eksperimentācijas gaitās radītā atziņa Kalmītes uztverē ir vērtīgākais, ko viņš gūst no latviešu gleznotājiem — saviem priekštečiem.

Tāpat kā Kārļa Krūzas leģendā par 2 brāļiem, kas, meklējot zaļo puķi, pārstaigā daudzās zemes, līdz beidzot šo ziedu atrod dzimtenē, arī Kalmīte, savu personību veidojot, skolojas Vakareiropas, jo sevišķi franču dižgleznotāju atziņās, tomēr apzinādamies, ka zaļā puķe plūcama pašu zemē. Šī Grosvalda dibinātās Zaļās puķes (vēlākās Rīgas grupas) ārkārtīgi intensīvajās eksperimentācijas gaitās radītā atziņa Kalmītes uztverē ir vērtīgākais, ko viņš gūst no latviešu gleznotājiem — saviem priekštečiem.

Van Gogs (Gogh), Bonārs (Bonnard), Vilārs (Vuillard), Matiss (Matisse), Brānšons (Brianchon) ir Kalmītes cienītie lielle franču meistari, un kā izcilu notikumu savās mākslinieciskajās gaitās Kalmīte atļāž piemin tieši priekš 10 gadiem 2. martā Rīgā atklāto franču modernās mākslas izstādi.

Raksturojot gleznotāja Jāņa Kalmītes personību, vispirms jāmin latviešu garam tuvā vienkāršība un veselīgā formu, līniju un krāsu ritma izjūta. Raugoties Kalmītes gleznās, pirmais, ko jaušam — tā gleznot var tikai latvietis, latvietis, kas savā dvēselē zemnieks. Kalmīte glezno, lietojot Viļa Cedriņa teicienu, viru garam — vīrišķīgi, spara, spēka un spraiguma pīlns. Izteiksmes spēkam Kalmītes gleznās primāra nozīme, bet, salīdzinot viņu, piemēram, ar Roaltu (Rouault) — līdzīgu uzdevumu risinātāju franču glezniecībā, atklājas kas visai savdabīgs. Proti, latviešu mākslinieks blakus vareņajam Roaltam smalkāks, zemnieciski aristokrātiskāks un dvēselīgāks. Roalts, ja arī pārliecina, tomēr kliezsošs, rupjš, nesmalkjūtīgs.

Kas savdabīgs Kalmītem salīdzinājumā ar franču gleznotāju, raksturīgs arī visai mūsu labākajai glezniecībai. Pie tam jāmin vēl latviešu īpatnība sakņoties dziļi zemē, tiešāmībā, ja arī fantāzija, sapņi un domas auļo bezgalībā. Tas pretstats vācu ekspresio-

nismam ar absolūto zemes pamešanu jeb franču modernai glezniecībai, kas bieži zaudējusi jēdzienu — kas ir zeme.

Šajā reālā un ekspresīvā skatījuma sakušanā nedalāmā vienībā paveras Eiropas nākotnes mākslas problēmas, kuŗu risināšanā latviešu glezniecībai droši varētu piekrist avangarda loma.

Vienkārša kā latviešu zeme Kalmītes gleznu tematika: kartupeļu racēji, mēslu ārdītāji, mēslu kaudzes tīrumā, kailas un ziedošas ābeles, rījas, klētis, puresnas māla traukos, rudzu stati, āboliņa kaudzes, Gauja ar saviem brūni mālainajiem un zaļiem krastiem, meži, pļavas un lauki. Mākslinieks mīl pasauli, par kuŗu Cedriņš saka: „Brūni ceļi, zaļas stīgas, zeme slēpta zelta vēros.“ Viss, kam pieskaŗas meistara temperamentīgais otas sviediens, ir monumentāls, vienkāršs, ziemeļnieciski skarbs un skaidrs.

Tāda arī gleznu kompozīcija. Piem., gleznā redzam brūni zaļganu āboliņa kaudzi, kas aizpilda visu audeklu, jeb atkal novākts, gluži pamests āboliņa tīrums. Allāz uzsvērtā gleznas veseluma tektonika. Kalmītes lietotie krāsu kontrasti tīri un spēcīgi. Zīmīga kolorīta intensitāte. Varenī ir dažādie zaļie un brūnie — zemes un zāles krāsas.

Cienīdams dabu un dzīves īstenību, Kalmīte reizē vēlas gleznas vērotāju ietekmēt arī idejiski. Tāds nolūks arī šinī burtniecā reproducētajam zīmējumam sāngvinā — ilustrācijai V. Mežezera dzeju krājumam Trimdas grāmata. Zīmējums ir kāda variācija par dzimtenē pasaktu un pamestu lielāka formāta gleznu Mana dzimtene 1941., 42., 43. ... gados.

Redzam pamestu tīrumu, arklu un sakas. Vēl debesis. Un skaidri jauzam pamesto latviešu zemi, pārtraukto darbu un zudošo arāju.

Bet latviešu zemnieks arklu, sakas tīrumā atstāj tikai uz īsu brīdi. Tā arājs — latviešu tauta — pārtraukto darbu turpinās, arī apvāršņa malā blāzma it kā to norāda.

Viss ir liela nopietnība un svinīgums.

Zīmējums vienkāršs un brīvs, tāda arī kompozīcija, kas nav parastā veidā secējama, bet tverama savā veselumā. Zīmējuma nopietnībai, traģikai līdzīgas noskaņas rodam Jēkaba Kazāka un Jāzepa Grosvalda pirmās pasaules kaŗa bēgļu gleznojumos un zīmējumos.

Jānis Krēslīņš

MIRIS AMERIKĀŅU RAKSTNIEKS

V. ČERČILS

12. martā Vinterparkā, Florīdā miris amerikāņu rakstnieks Vinstons Čerčils (Winston Churchill).

Viņš piedzimis St. Louisā, Misūri, 1871. gada 10. novembrī, izglītojies St. Louisas skolās un 1894. gadā ieguvis gradu Jūrnīcības akadēmijā Annapolē.

Strādājis Armijas un Jūrnīcības žurnāla (1894.) un Kosmopolitiska žurnāla (1895.) redakcijās un uzrakstījis ļoti populārus vēsturiskus romānus. Pēc romānu Slavenība (Celebrity — 1898.), Richards Kāvels (Richard Carvell — 1899., par amerikāņu revolūcijas posmu) un Krīze (The Crisis — 1901.) publicēšanas Čerčils iegūst 1903. gadā no akadēmijas mākslu goda maģistra gradu. 1904. gadā iznāk viņa Krustceļš (The Crossing), bet tā kā Čerčils pārnāk dzīvot Jaunhampšīrā un tur sāk darboties politikā, tad viņa literārā darbība, atskaitot rakstus žurnālos, uz laiku apstāst. No 1903.—1905. Čerčils ir Jaunhampšīras lēģislācijas loceklis un kopš 1906. gada aktīvs politiķis. 1912. gadā viņš no progresīvo saraksta kandidē Jaunhampšīras gubernātorā amatam, bet viņu neievēl. 1910. gadā iznāk viņa Modernā hronika (A Modern Chronicle), 1913. g. — The Inside of the Cup, 1915. g. — Tālā zeme (A far Country), 1917. g. — Gaismas mitekļis (The Dwelling Place of Light), 1918. g. — Kaŗa laika ceļotājs (The Traveller in War-Time) un luŗa Doktors Jonatans (Dr. Jonathan) — 1919. gadā.

46 gadu vecumā Čerčils savu literāro darbību pārtrauca, vienīgi 1941. gadā viņš izdeva grāmatu Neiezīmētais ceļš (The Uncharted Way).

Čerčila romāni, ar kuŗiem viņš kļuva pazīstams ap gadu simteŗa mījām, ir vēsturiski. Vēlākie viņa darbi galvenokārt traktē modernās dzīves problēmas. Protams, ka no mūsu laika viedokļa toreiz modernā dzīve nu jau krietni aizvirzījusies vēsturē. Čerčils raksta rūpīgi, un viņa romāni ir pārāki par daudz apdāvinātu un populāru rakstnieku darbiem. 67. dzīvības gadā tagad nobeidzies rakstnieka mūŗš, jāsaka — rakstnieka un politiķa, kas ir vārda brālis slavenajam britu valsts vīram.

Britanijas Čerčils gan mazāk pazīstams kā rakstnieks, toties nezina, vai atradīsies zemes stūrītis, kuŗā viņš nebūtu pazīstams kā politiķis un 2. pasaules kaŗa uzvaras kaldinātājs.

Tomēr Amerikas Čerčils esot teicies nekā par šo Britanijas vīru nezinām.

J. Kalnbērzs

ESLINGENAS LATV. TEĀTRA VIESU IZRĀDE VIRCBURGĀ

Cilvēks grib dzīvot, Mārtiņa Zīverta drāma 4 cēlienos.

Arī šoreiz Eslingenas ciemiņi atbrauca ar tagadnes latvju ievērojamākā drāmatīķa Zīverta darbu, ko režisors Jānis Lejiņš inscenējis kamerspēles stilā, pasvītrodams psiholoģisko. Un meistars Jānis Kuŗa dekorācijās uzbūris kalnus — gan izredzē no luŗā tēlotās pilsētiņas apavu veikala un sanatorijas balkona logiem, gan kalnu ainavu 3. cēlienā.

Drāma Cilvēks grib dzīvot gan nav ieskaitāma autora darbu augstākajos sasniegumos, taču arī šī luga liek pārdomāt par dzīvības, dzīves, nāves, mīlestības, laimes un darba mūžam risināmām un neatrisināmām problēmām. Jau pirmā cēliena beigās spraiži drāmatiska situācija: varonim izredzē no vienas puses slava un bagātība, no otras — nāve. Beidzamos cēlienos gan ne viss pārliecina; idillei kazu gana būdā var arī nenoticēt. Var uznākt šaubas, vai šī kalnu gaisā, mostoties jaunas dzīvības spēkiem, Morisa un Māras attiecsmes varētu tādas vien izvērsties, kā tas rādīts lugā. Bet īpatnēji un labi autors nobeidzis lugu Morisa „dialogā“ resp. monologā, aizmirstajās Māras korpēs raugoties. Cilvēka istākā laime darbs. Un mīlestība? Ir šķīsti sirdī saglabāt kaut vien mīlestības atceri.

Režisors Jānis Lejiņš pats tēloja arī galveno lomu — neatzīto, bet pēkšņi pasaules slavu ieguvušo rakstnieku un plaušu slimnieku Morisu Mersjē. Lejiņš teicami raksturoja slima cilvēka jūtu afektācijas uzliesmojumu un gurdeni atdzišanu, saplakšanu. Lieliska mēmā spēle trešā cēliena beigās un sarunā ar iedomāto Māru 4. cēliena beigu daļā. Aktrisi Elzu Tauriņu diemžēl maz gadījies redzēt šo rindu rakstītājam, kādēļ viņas tēlojumu vēroju ar lielāko interesi. Māras Baltiņas uztverē viņai tikama, viscaur izturēta dzidra, latviska saulainība — tāda pavēsa. Spidoši un spilgti Skaidrīte Pence atveidoja amerikāņu žurnālisti miss Nikerbokeri — ar zināmu šaržu (šai debesskrāpju zemes iemītniecei bail lūkoties no dabisko kalnu augstumiem lejā), bet šaržs labi iederas lomā. Tas viens no krāsainākiem mākslinieces tēlojumiem. Moriss Mersjē gan franciskās Šveices cilvēks, bet latvisks sava

pasaku varoņa „muļķīgā“ brāļa stāvoklī starp diviem gudrajiem; arī tāds Antiņš. Viņa gudrie brāļi raksturojumā visai zīmīgi — gan autoram, gan tēlotājiem. No dabas zēniem un kōmiskām raksturu lomām pamazām pāriedams intrigantu tēlošanā, Reinis Birzgalis atkal stipros vilcienos tēloja vecāko brāli brutālo, nekaunīgo viesnīcnieku Zanu. Īpaši teicams Jānis Neimanis mikstākā, tomēr liekulīgākā otrā brāļa, zāgētavas īpašnieka Zaka lomā. Kustībās, valodā, vaibstu spēlē Zaks tik raksturīgs, ka gribas vērtēt: šis tēlojums Neimanim pats labākais no līdz šim redzētiem. Raksturtēlotājas daudzpusību parādīja Ance Rozīte, veiksmīgā, viegli ievītušas koķetes tēlojumā, tālu aiziedama no Pindačiņas vai Raiņa Ortas. Valfrīds Streips bija Morisa draugs un ārsts — viscaur solids medicīnas zinātnes pārstāvis, Otru Morisa draugu mācēkli Polu tēloja Osvalds Belte un bija tiešām īsts un sirsnīgs. Jaunais aktieris progresējis. Jānis Mīntīks gan neizcēla Māras ligavaiņa Auzarāja lomu, bet to jau arī autors tikai schēmatiski uzskicējis. Jānis Krasovskis apmierinoši norunāja savu vecā kazu gana Žila mierīgo lomu, — būdams arī raksturīgs, varbūt mazliet par daudz raksturīgs. No vecāku sieviešu tēlojumiem jaunajās pārgājusi arī Marta Sala, ņipri nospēlējot pastnieces lomiņu.

Atmiņā pavīd lugas pirmizrāde Nacionālā teātrī 1939. gada 30. novembrī (Tā bija N. teātra 20 gadu jubilejas izrāde.) Toreiz lugā bija pastnieks virietis. Toreiz lugā bija vēl lomiņa: jauna, bagāta amerikāniete, kas iepērkas Morisa veikalā. Bet, izlaižot lugu grāmatā, autors šai jaunajai dāmai vairs nelika parādīties: viņa tam — visai pareizi — šķīta lieka.

P. Ermanis

Permitted by Military Government

Editor — atb. redaktors V. Mežezers, redaktors prof. Dr. phil. L. Bērziņš
Virburgas Centrālās nometnes komitejas apgāds „Ceļš“

Druck: Konrad Tritsch, Druck- und Verlagsanstalt, Würzburg, Fasbenderstraße 2